www.nanafghan.com

موسیقي په اسلام کې

لیکوال:

محمد حسن حقیار

www.samsoor.com

د پیل خبرې

د "غوټۍ" په نوم د چپرهار ولسوالۍ د محصلینو په مهالنۍ خپرونه کې مې د (د نڅا او موسیقي د اسلام له نظره) تر سرلیک لاندې یوه لیکنه ولوستله. لیکنه په حقیقت کې زما پر یوې مقالې چې د هیلې مجلې په پرله پسې 36 ګڼې یا د 1381 کال په شپږمه ګڼه کې د (نڅا او اتڼ، د اسلام له نظره) تر سرلیک لاندې خپره شوې وه، د نقد په ډول لیکل شوې ده. په دې لیکنه کې زه اسلام ته په ناروا منسوب کولو، د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو شان ته په بې ادبۍ تورن شوی یم. لیکنه مې په بېدینۍ او افتراء ولاړه ښودل شوې ده. لیکوال ډېر احساساتي شوی دی. دده په آند زما د لیکنې د رد لپاره یې ایتونه او احادیث هم د دلیل په توګه رانقل کړي دي. زه د لیکوال په احساساتي چلند خفه نه یم، ځکه چې یو خو هر څوک له خپلې سویې سره سم برخورد کوي، بل دا چې دا ورور که په حقه دی او که په ناحقه، هغه بېله خبره ده، خو ده ته ځان په حقه ښکاري او دده په آند له اسلام څخه د دفاع لپاره یې قلم رااخیستی دی، نو باید چې د احساساتو درناوی یې وشي، نور هم وهڅول شي چې اسلام ته د خدمت لپاره هلې ځلې وکړي. دا دعا بیا پر موږ او نورو لوستونکو لازمه ده چې له الله جل جلاله څخه ده ته د حق د خدمت لپاره مرسته وغواړو. ده ته توفیق وغواړو چې د اسلام ربښتوني ښه وپېژني، د اسلام له روح څخه ځان خبر کړي، د بصیرت سترګې یې وغړېږي، کور کرانه، غیر شعوري، په پټو سترګو او کلېشوي تقلید پرېږدي. الله جل جلاله دې نوموړي او موږ ته استعداد، ذکاوت او توفیق راکړي، چې ربښتوني اسلام ته راوبولو. په ربښتوني معنا اسلام ته خدمت وکړو. له داسې فکر، جذبې، مبارزې او دعوت څخه دې الله جل جلاله موږ ټول وژغوري، چې د ګټې پرځای مو دین ته تاوان وراړولی وي. پښتانه څه ښه وایي چې "له کم عقل دوست څخه هوښیار دښمن هم ښه دی" اسلام ته د هغه د ناپوهو او متعصبو دوستانو د خدمت پایلې دا دي او س د سر په سترګو وینو. دا څه چې په افغانستان کې تېر شول آیا دا له اسلام سره مینه شوه که دښمني؟ دا اسلام ته خدمت شو که خیانت؟.

د شرق نابغه او فیلسوف علامه محمد اقبالؒ همدې ډول ملایانو ته څومره ښه ویلي دي، چې:

"زما بر صوفی و ملا سلامی

که پیغام خدا گفتند مارا
لیکن تأویل شان در حیرت انداخت
خدا و جبرایل و مصطفی را. "

زه خو وایم چې ښه شو چې د اسلام او ټولنې د خدمت لپاره یو بل قلم هم وخوځېد. موږ یې ستایو، هڅوو یې. د همدې لپاره په لیکوال څه نه لیکم.

"درویش کـه خوله له یاره واخلي ورته ښه به وایو
موږ دی ستایلی چا چې کړی نېک عمل دی چرته."

څـومره چـې زمـا د تېـرې مقـالې پـه محتویـاتو (منځپـانګې) پـورې اړه لـري، نـو زه دلتـه دا یادونـه اړینـه بـولم چـې هغـه کومـه سیاسـي تبـصره، رومـان، خیـال او یـا کومـه بلـه هنـري او تخلیقـي لیکنـه نـه ده، چـې مـا بـه لـه ځانـه څـه لیکلي وي. دا یـوه تحقیقـي او دینـي مقالـه ده او ټـول محتویـات مـې یـې لـه معتبـرو او مـستندو دینـي کتـابونو څخـه رانقـل کـړي دي آن چـې لـه همـاغو کتـابونو څخـه هـم اقتبـاس او نقـل شـوی دی، چـې ښـاغلي لیکـوال پـه خپـل مـضمون کـې تـرې اخیـستنه کـړې ده، د هـر چـا وینـا مـې چـې راخیـستې نـو پـه ډاګیـزه مـې یـې ماخـذ هـم ښـودلی دی. زه پـه ډاګـه اعتـراف کـوم او دا مـنم چـې زه ډېـر کمـزوری او د ډېـرې ټیټـې کچـې لیکـوال یـم، زه نـه پـه امـام غزالـي پـسې رسـېدلی شـم او نـه پـه بخـاري او .... پـسې، نـه زه د فتـوی ورکولـو لیاقـت او اهلیـت لـرم او نـه د حکـم صـادرولو وس، خـو د علمـاوو، فقهـاوو او مـشایخو فتواګـانې او احکـام مـې څـه ناڅـه لوسـتي دي. کـه زه د اجتهـاد وس او لیاقـت نـه لـرم، نـو د مجتهـدینو راوېستي احکـام او فتواګـانې خـو مـې مـخ کـې دي، نـو زه بیـا هـم پـه ډاډ سـره لـیکم چـې زمـا پـه تېره لیکنـه کـې هـېڅ نظـر زمـا شخصي نظـر نـه دی. هـېڅ یـوه فتـوی زمـا فتـوی نـه ده، هـېڅ فکـر او نظـر یـواځې زمـا نظـر نـه دی، بلکـې پـه دې فکـر او نظـر کـې چـې وروسـته بـه یـې تاسـو هـم ولـولئ، د اسلامي امـت ډېـر نـامتو، پېژنـدل شـوي، متبحـر علمـاء، امامـان او فقهـا راسـره ملګـري دي او یـا کـه ووایـم، چـې زه لـه هغـو سـره ملګـری یـم او پـه مقایـسوي ډول مـې د دواړو خـواوو نظریـات لوسـتي او د دلایلـو تـه پـه کتنـې او د دواړو خـواو د حجـت او اسـتدلال پـه تللـو سـره یـو پلـو راتـه درونـد او حق تـه رسـېدلی ښکاره شو او مـا یـې هـم لمـن نیـولې ده، نو اوس چـې د یـو داسـې نظـر پـه څرګنـدولو چـې هغـه لـه مـا څخـه زرکالـه یـا شـاوخوا یـو نـیم زرکالـه وړانـدې یـو صـحابي او یـا تـابعي هـم څرګنـد کـړی وي او آن دا چـې مـا د هغـه نظـر ټکـی پـه ټکـی رانقـل کـړی وي. ښـاغلی لیکـوال ماتـه د بې ادب، مفتـري او بې دینـه نـسبت کـوي، نوآیـا دا پـه خپلـه همـاغـه صـحابي او یـا تـابعي تـه دا ډول نـسبت کـول نـه دي؟ کـه یـوه مـسئله زه لـه فقهـي کتـابونو څخـه رااخلم او یـا کـم تـر کمـه د یـو عـالم نظر او یـا د یـو فقیـه فتـوی لـه عربۍ او یـا بلـې ژبـې پـښتو تـه رااړوم، تـر دې چـې زمـا نظـر پـه کـې هـېڅ دخیـل هـم نـه وي ماتـه دا ډول سپک الفـاظ کـارول کـېږي، نـو آیـا دا د همـاغـه فقیـه

او عـالم سـپکاوی نـه دی؟ اوس دې درانـه لوسـتونکي قـضاوت وکـړي، چـې بـې ادبـه، مفتـري او بې دینه څوک دی؟ مـا خـو پـه تېره مقالـه کې هم لـه هـر نظر سره د هغـه د خاونـد نـوم لیکلـی او نقـل قول مې ورته منسوب کړی او په دې مقاله کې هم بې سنده خبرې نه کوم.

د ښـاغلي لیکـوال غوسـه پـه دې خبره ډېـره راغلـې ده، چـې مـا رانقـل کـړي وو: "رسـول اکـرم صلی الله علیه وسلم حـضرت علي کـرم الله وجهـه تـه وفرمایـل، چـې "تـه لـه مـا څخـه یـې او زه لـه تـا څخـه یـم" حـضرت علـي رضـي الله عنـه ددې مبـارکې وینـا پـه اورېـدلو دومـره خوشـاله شـو، چـې څو ځله یې د عربانو له دود سره سم پښه په ځمکه ځمکه ووهله".

او یـا هـم رسول اکـرم صلی الله علیـه وسـلم خپـل لمسي حـضرت امـام حـسین رضي الله عنه تـه وفرمایـل، چې پـه صـورت او سـیرت (بڼـې او خـوی) کـې تـه زمـا پـه څېـر یـې، نـو هغـه هـم لـه ډېـرې خوشـالۍ څخه په خېزونو شو.

همـدارازیـې حضرت زیـد بـن حـارث رضـي الله عنـه تـه وفرمایـل، : "تـه زمـا خـادم ورور یـې، هغـه هم له ډېرې خوشالۍ څخه د نڅا په څېر حرکات پیل کړل."

اوس کـه فـرض کـړو، چـې صـحابه و یـا تـابعینو تـه پـه دې روایـاتو کـې د نڅېـدونکیو خطـاب شـوی دی، نـو دا خـو مـا نقـل قـول کـړی دی او دا خـو پـه حقیقـت کـې د اسـلام د سـتر عـالم او منـل شـوي فقیـه امـام او علامـه محمـد غزالـي وینـا ده، چـې د هغـه پـه مـشهور تـصنیف کیمیـای سعادت کې یې کتلی شئ او حضرت عطاء الله پـالوي پـه خپـل کتـاب قـرآن اور فنـون لطیفـه کـې هم رانقـل کـړې ده ، نـو اوس بـه پـه حضرت امـام غزالـي څـه حکـم وکـړې؟ مـا خـو هلتـه هـم د غزالـي دا وینـا پـه قوسـونو (لینـدکیو) کـې رانقـل کـړې ده او حوالـه مـې هـم ورکـړې ده، نـو ولـې یـې مهـر پـر مـا ولګـاوه؟.او د وینـا خپـل خاونـد امـام غزالـي یـې پرېښود او امـام غزالـي دا هـم وایـي، چـې څوک نڅا ته حرامه وایي، هغه خطا شوی او تېروتی دی.

اوس بـه د ښـاغلي لیکـوال د رانقـل کړیـو دلایلـو جـاج واخلـو او لـه دې دلایلـو څخـه بـه دده برداشت هم وارزوو بیا به هم قضاوت لوستونکیو ته پرېږدو.

خـو تـر هرڅـه لـومړی پـه حقـوقي چـاروکې دولسمـشر دسلاکار وزیـر او دهېـواد دنومـوتي عـالم (دسـترې محکمـې اوسـنی رئـیس) پوهانـد عبدالـسلام عظیمـي او دسـترې محکمـې ددارالافتـاء درئـیس او جیـد عـالم مولـوي محمدصـدیق مـسلم او دهغـه لـه ملګـرو نوروهغـو قاضـیانو او مفتیانو څخـه مننـه کـوم چې لـه ډېرو بوختیـاوو برسـېره یـې داکتـاب ولوسـت، زه یـې وهڅولم، دکار نیمګړتیاوې یې راپه ګوته کړې او ګټورې مشورې یې راکړې .

مخکـې لـه دې چـې دنیـوکې کـوونکي دلایـل وارزوو ښـه دا ده، د څېړنـې پیـل پـه یـوې لنـډې پیلبـزې وکـړو، د یـوې مقـدمې پـه ډول د موسـیقۍ او نڅـا پـه اړه د علمـاوو او فقهـاوو ویناګـانې او نظریـات د لوسـتونکیو مـخ تـه کېـږدو او لـه دې پیلیـزې څخـه پـه برداشـت اخیـستلو یـې د بحث

منځته بوځو.

ایا سماع او موسیقي حرامه ده؟

وړاندې لدې چې د موسیقۍ په اړه فقهي بحث ته ننوزو مناسبه ده چې وواېو په قرآن او حدیثو کې د موسیقۍ او یا میوزیک کلمه نلرو. فقهاوو هم چې کله پدې اړه بحث کړی دی نو د غنا او یا دلهو د کارندویو (سامانونو) تر سرلیک لاندې یې مسئله څېړلې ده.

په ژوند کې داسې مسایل ډېر دي، چې د اسلام له هماغو لومړنیو ورځو څخه یې د حکم په اړه علماء بېلابېل نظریات لري، چې په دې ډله کې غنا او نڅا هم شامله ده. علماء او فقهاء د سماع او موسیقۍ په اړه هم بېل بېل نظر لري آن تر دې چې دواړو ډلو په دې اړه افراط او تفریط ته هم ملا تړلې ده. ځینې خلک داسې هم شته، چې موسیقي، ډول، رباب او ارمونیه خو لا پرېږده، چې آن د ځینو مرغانو اوازونه هم نه خوښوي، ځکه چې موسیقیت په کې دی، خواره لګېږي او انسان تري خوند اخلي. بله ډله یې بیا په جواز کې دومره افراط کوي، چې موسیقۍ ته هېڅ حد نه مني، هر ډول موسیقي، د هر چا اواز د هر چا په وړاندې روا بولي، چې اسلام بیا دا دواړه افراطي او تفریطي نظرونه ردوي او په هره معامله او هره مسئله کې یې د خپل تعامل له مخې په یو معتدل او منځني چوکاټ کې موسیقۍ ته هم اجازه ورکړې ده، د موسیقۍ لپاره یې حدود ټاکلي، افراطي موسیقي، سکس یا بربنډه موسیقي، فحشا او ګناه ته تحریکوونکې موسیقي نه مني، د انسان له فطرت سره سمه او برابره موسیقي چې پورتني اړخونه ونه لري، روا بولي.

د موسیقۍ په اړه امام غزالي په احیاء العلوم او کیمیای سعادت کې، حضرت امام سعید ابن حزم په المحلی کې ، حضرت مولنا ابوالکلام ازاد په "غبار خاطر" کې، حضرت علامه عطاء الله پالوي په "قرآن اور فنون لطیفه" کې، او سمهالي د نړېوال شهرت لرونکي عالم علامه دکتور یوسف قرضاوي په "الحلال والحرام فی الاسلام" او "الاسلام والفن" کې ښاغلي ډاکتر محمد عماره په "الاسلا م والفنون الجمیله" کې اوږدې څېړنې کړې دي، چې زما پر دې لیکنه هم د همدې مشاېخو اغېز پروت دی، د لیکنې ډېره برخه مې یا د دوی له اثارو څخه مستقیم اقتباس دی او یا خو یې ممکن غیر مستقیم اغېز وي. ما ته خو د موسیقۍ په اړه د دوی نظر د اسلام له روح سره برابر او حق ته رسېدلی برېښي او الله جل جلاله دې توفیق راکړي، چې په دې اړه د اسلام د رېښتوني تصور ویاند او ژباړن واوسم. آمین.

د هنر او فن په اړه د اسلام دریځ

علامه قرضاوي لیکي: په سندرو کې له دنیوي ښکلا پرته، چې ارواوې تازه کوي،

خوښوي يې، تاندوي يې نور څه نشته. سندرې د فطرت غوښتنه ده، غوږونه يې د اورېدلو اشتها لري، خوند ترې اخلي، هماغه ډول خوند، چې معده يې د خوندورې غذا له خوړلو اخلي، هماغه ډول خوند چې سترګې يې د ښکلې منظرې له ليدلو اخلي، هماغه ډول خوند چې پوزه يې د يو پاک شي، يو بوی لرونکي ګل په بويولو احساسوي.

آيا پاک او خوندور شيان په اسلام کې حرام دي ؟

ښکاره خبره ده، چې الله جل جلاله ځينې روا، پاک او خوندور شيان پر بني اسرائيلو ځکه حرام کړي وو، چې هغوی ته د هغوی د ناوړو کارونو جزا ورکړي. دا حرمت هغوی ته په حقيقت کې سزا ورکول وو: "فبظلم من الذين هادوا حرمنا عليهم طيبت احلت لهم و بصدهم عن سبيل الله كثيرا و اخذهم الربا و قد نهوا عنه و اكلهم اموال الناس بالباطل". يعنې "د هغه ظلم او تېرې له کبله، چې يهوديانو ترسره کړ او په دې خاطر، چې ډېر خلک يې د خدای جل جلاله له لارې منع کړل، پاک او پاکيزه شيان مو چې هغوی ته حلال وو په هغوی حرام کړل. او د سود په اخيستلو په داسې حال کې، چې دوی يې له اخيستلو منع شوي وو او په ناروا سره د خلکو د مالونو او شتمنيو د خوړلو په خاطر (مو دا کار وکړ)". (النساء، 160_161)

بل ځای فرمايي: "يا ايها الذين امنوا لا تحرموا طيبت ما احل الله لكم ولا تعتدوا ان الله لا يحب المعتدين." يعنې "ای مومنانو هغه څه په ځان مه حراموئ کوم چې الله جل جلاله تاسو ته حلال کړي دي او تېری مه کوئ، الله جل جلاله تېري کوونکي نه خوښوي."

دلته وينو چې الله جل جلاله هغه خلک تېري کوونکي بولي، څوک چې د الله جل جلاله روا شوي شيان په ځان يا په نورو حراموي.

الله جل جلاله د پخوانيو امتونو د پېغمبرانو په کتابونو کې د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د رالېږلو او د هغه رسالت زېری په دې ډول کړی دی: "يأمرهم بالمعروف وينها هم عن المنكر و يحل لهم الطيبت و يحرم عليهم الخبائث و يضع عنهم اصرهم و الاغلل التى كانت عليهم". هغوی ته د ښو کارونو په کولو او د ناوړو کارونو په نه کولو امر کوي او پاک شيان ورته حلالوي او ناپاک شيان پرې حراموي او هغه لېرې کوي له دوی څخه د دوی درانه بارونه او د سختيو هغه قيدونه چې دوی په کې بند وو. (الاعراف، 57)

داسې ښه شی به نه وي، چې عقل او روح يې ښه وبولي، ورته ميلان ولري او اسلام هغه د خپل هغه رحمت، مهربانۍ او شفقت له مخې، چې په دې امت يې لري، روا کړی ونه اوسي او دې امت ته يې د هغوی په کارولو يا کولو اجازه نه وي ورکړې: "يسئلونك ما ذا احل لهم قل احل لكم الطيبت" يعنې "له تاسې پوښتي چې دوی ته څه شی حلال دي، ورته ووايه چې پاک شيان تاسو ته حلال شوي دي." (مائده 45)

هيڅ ته هم اجازه نشته، چې د الله جل جلاله له خوا څخه روا شوي پاک شيان پر ځان يا په

نورو حرام کړي. حلال ګرځول او حرام ګرځول د الله جل جلاله واک او اختیار دی او که څوک دا کار کوي، دا په حقیقت کې د الله جل جلاله په اختیاراتو او واکونو کې ځان ورګډول دي، چې دا کار په خپله شرک دی. (قل ارئیتم ما انزل الله لکم من رزق فجعلتم منه حراماً و حللاً، قل الله اذن لکم ام علی الله تفترون) یعني "ورته وو ایه "دا راته وو ایئ چې هغه څه چې الله جل جلاله تاسو ته پیدا کړي دي او تاسو ته یې رزق ګرځولي دي او د هغوی یوه برخه مو روا او یوه برخه مو ناروا ګرځولي ده آیا الله جل جلاله تاسو ته دا اجازه کړې ده [چې ځینې روا او ځیني یې ناروا وګرځوئ] او که په هغه جل جلاله باندې دروغ وایئ. "(یونس 59)

ځینې کارونه او شیان الله جل جلاله د خپل لزوم دید له مخې حرام کړي دي او ځینې یې روا کړي دي، نو الله جل جلاله بیا هېچا ته دا حق نه دی ورکړی، چې د هغه جل جلاله په واک او اختیار کې تشبث وکړي، روا، ناروا او ناروا، روا کړي. د بېلګې په ډول الله جل جلاله زنا، غلا، ناحقه وژنه... حرام کړي دي، نو هېچا ته دا حق نشته، چې دا کارونه روا اعلان کړي. څرنګه چې هېڅوک حق نه لري، چې ناروا، روا اعلان کړي، همدا ډول هېڅوک حق نه لري، چې روا کارونه او شیان ناروا اعلان کړي او که څوک د الله جل جلاله له خوا روا شوي شیان په ځان یا په ټولنه حراموي، نو د الله جل جلاله له هماغه ډول قهر، غضب، عذاب او غوسې سره به مخ کېږي لکه څوک چې غلا یا زنا حلالوي. الله جل جلاله روا کوونکي او ناروا کوونکي دواړه غندي، ګمراه او بې لارې یې بولي. (قد خسر الذین قتلوا اولادهم سفهاً بغیر علم و حرموا ما رزقهم الله افتراء علی الله، قد ضلوا و ما کانوا مهتدین" یعني "ښکاره خبره ده، چې هغه کسانو تاوان لیدلی، چې خپل اولاد د حماقت او ناپوهۍ له مخې وژني او هغه څه چې الله جل جلاله دوی ته د روزۍ لپاره ورکړي، نو په الله جل جلاله د دروغو د تړلو له مخې یې پر ځان حراموي، له شک پرته چې په دې کارونو دوی ګمراه کېږي او لاره نه مومي "(الانعام 140)

نو الله جل جلاله هغه کسان غندي، ګواښي یې او رټي یې څوک چې له ځانه، بې دلیله، د الله جل جلاله روا او مباح شیان پر مسلمانانو حراموي او د الله جل جلاله له نعمتونو څخه یې بې برخې کوي. هغه که هر څه وي، چې ساز، سرود او موسیقي هم په همدې ډله کې راځي، چې که څوک ښه په دې پوه وي، چې سماع او موسیقي تر دې حده روا ده او بیا هم په حق سترګې پټوي او په تأویلونو، تا ویلو ما ویلو، کمزوریو او موضوعي روایاتو، د قوي، څرګندو او قطعي دلایلو د مخنیوي هڅه کوي. په داسې حال کې چې خپل ضمیر او وجدان ته هم قناعت ورکولی و نه شي، نو له شک پرته دوی هم هماغه کار کوي کوم چې بني اسرائیلو کاوه او د الله جل جلاله له عذاب او وعید سره مخ شول. موږ مسلمانان یو، موږ د ژوند په ټولو چارو کې د یو نظام او یو قانون تابع یو، موږ یو غښتلی، بشپړ، تلپاتې، تغییر نه

منونکی اساسي قانون لرو، چې د اسلام شریعت او په ځانګړي ډول عظیم الشان قرآن دی. زموږ ټولي پرېکړې او فتواګانې به د قرآن او شریعت په رڼا کې وي. له ځانه او د خپل نفس له غوښتني سره سمې پرېکړې نه شو کولی. الله جل جلاله لا دې کار څخه منع کړي يو "ولا تقولوا لما تصف السنتکم الکذب هذا حلال و هذا حرام لتفتروا علی الله الکذب" یعنې "او د خپلو ژبو دروغجنو دعوو له مخې مه وایئ چې دا شی حلال دی او دا حرام. ددې کار پایله دا ده، چې الله جل جلاله باندې د دروغو تهمت وایئ". (النحل116)

"قل من حرم زینة الله التی اخرج لعباده" یعنې "ورته ووایه: چا د الله جل جلاله ښکلا (زینت) حرامه کړې ده، هغه ښکلا چې خپلو بنده ګانو ته یې پیدا کړې ده (پنځولې ده).

په ټولو چارو او شیانو کې اصل روا والی دی

علما، فقها او دیني مشایخ وایي، چې د ژوند په ټولو چارو کې اصل روا والی دی یعنې هر څه په طبیعي ډول روا دي. هره چاره روا ده، هر شی په بنسټیز ډول روا او حلال دي. د هر شي او هر کار کولو اجازه شته ده او کوم شی او یا کومه چاره، چې الله جل جلاله په بنده ګانو حرامه کړې ده او دوی ته یې مناسبه نه وي ګڼلې، نو هغه یې بیا له دې عامي قاعدې څخه د واضح او روښانه فرمان په واسطه استثنی کړي او وېستې دي او مسلمانان یې خبر کړي دي، چې دا او دا کار چې تاسو او ټولني ته اوس یا په راتلونکي کې تاوان لري، مه کوئ. څرنګه چې دنیوي چارې لکونو آن میلیونونو ته رسېږي او قرآن او حدیث داسې نه کوي چې هرې چارې ته په ځانګړي ډول ګوته ونیسي او د روا او ناروا په اړه یې پرېکړه وکړي، ځکه قرآن او یا په ټولیز ډول شارح اشارې کوي او تفصیل یې علماوو ته پرېښی دی، نو په عمومي ډول یې داسې فرمان صادر کړ، چې په اصل کې هر شی روا دی، هر څه کوئ او که زه (الله جل جلاله) څه مناسب نه وینم، نو بیا هغه مو خبروم او د حرمت په اړه یې خپله پرېکړه دراوروم او د څه شي په اړه چې زه چپ یم او په ښکاره ډول مې حرام کړی نه وي او یا مې د روا والي او ناروا والي په اړه ډاګیزه فیصله نه وي دراورولې، نو هغه چارې تاسو ته روا دي، ځکه چې زه هېروونکی نه یم، هېرول زما عادت نه دی، زه په خپله خوښه او اراده داسې کوم: "و ما کان ربک نسیاً". یعنې "ستا رب هېروونکی نه دی." (مریم 64)

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دې مطلب ته داسې اشاره کړې ده: "هغه څه چې الله جل جلاله په خپل کتاب کې روا کړي دي روا دي او هغه څه یې چې حرام کړي دي، حرام دي او د هغه څه په اړه یې چې سکوت کړی دی، الله جل جلاله له هغه څخه تېرېږي، نو له همدې کبله یې د الله جل جلاله لخوا څخه روا والی په رسمیت ومنئ، ځکه چې الله جل جلاله هېڅ هم نه هېروي "و ما کان ربک نسیاً".

همدا راز فرمايي: " الله جل جلاله په تاسو څه فرايض ايښي دي، هغه مه ضايع کوئ او څه حدود يې ټاکلي دي، له هغو تېرى مه کوئ او پرته له دې، چې هېر يې کړي، د ځينو شيانو په اړه يې د شفقت او رحمت له مخې سکوت کړى دى، نو تاسو يې هم په اړه سکوت وکړئ او پلټنه پکې مه کوئ ".

_ الله جل جلاله فرمايي: "هوالذى خلق لکم ما فى الارض جميعاً " يعني "الله جل جلاله هغه ذات دى، چې د ځمکې پر سر يې هرڅه تاسو ته پيدا کړي دي. "(بقره29) "و قد فصل لکم ما حرم عليکم الاما اضطررتم اليه" "يعني "او له شک پرته چې الله جل جلاله تاسو ته هغه څه، چې حرام کړي يې دي، روښانه کړي دي مګر هغه څه چې تاسې پرې اړ باسل شئ ". (الانعام 119)

همدا لامل دى، چې علماء وايي: هېڅ تحريم د منلو وړ نه دى، مګر د ښکاره نص له مخې. علامه قرضاوي وايي: "د قران د ډاګيزه نص او يا د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د صريح حديث او يا د ثابتې او يقيني اجماع له پرېکړې پرته هېڅ تحريم د منلو وړ نه دى. دى وايي که نص او يا اجماع وجود ونلري يا دا چې صريح نص (آيات او يا حديث) وي، خو صحيح نه وي يا صحيح نص وي، خو د موضوع په اړه صريح نه وي، نو دا د يوې چارې په حراموالي دلالت نه شي کولى او په روا والي يې اغېز کوي او حکم د عفوې په عمومي داېره کې د روا په بڼه پاتې کېږي.

همدې دلايلو ته په کتنې سره د فقهې د اصولو علماوو دا قاعده هم راوېستې ده، چې : "الاصل فى الاشياء الاباحة " يعني "په شيانو کې اصل روا والى دى ".

نو اوس چې څوک موسيقي حرامه ګڼي اړ دي، چې صريح نصوص ولري. قطعي دلايل وړاندې کړي. په دلايلو کې يې وضاحت، روښانتيا او پوره څرګندتيا وي، داسې نه چې د ايت يا حديث غرض يو څه وي او دوى يې په تأويل، تحريف او تحويل سره په موسيقۍ رااړوي. لکه چې وروسته به يې د دوى له خوا د لهو او لغو په معنى کې ووينو. بيا به د بحث پايلي وڅېړو.

د موسيقۍ په اړه د ځينو علماوو اند

دتفسير احمد مفسر او د نورالانوار ليکوال ملاجيون، دمسلم شريف شارح ، مشهور عالم او دلسګونو ارزښتمنو اثارو ليکونکيامام محي الدين نووي ، امام غزالي، امام ابن حزم ، قاضي ابوبکر عربي ،دعوارف المعارف ليکوال او دتصوف دسهرورديه طريقي امام ، شهاب الدين سهروردي، امام الهند مولينا ابوالکلام ازاد اودمشهور او سمهالي ليکوال او عالم مصطفى زرقاوي او ډاکټر يوسف قرضاوي په څېر لسګونه علما دموسيقي او سماع درواوالي پلويان دي چې دځينو نظرونه به په تفصيل سره ولولئ.

ادفـوي پـه خپـل کتـاب "الامتـاع" کـې ليکـي، چـې: "امـام غزالـي پـه خپلـو ځينـو فقهـي کتـابونو کـې ليکلي دي، چـې سندرې د موسيقۍ لـه الـو پرتـه د ټولـو پـه اتفـاق سـره روا دي". ابـن طـاهر وايـي چـې د صـحابه و او تـابعينو پـه اتفـاق او اجمـاع سـره د موسـيقۍ لـه الـو پرتـه سـندرې روا دي.

تـاج الفـرازي او ابـن قتيبـه د حرمينـو د علمـاوو او ابـن طـاهر او ابـن قتيبـه د مـديني د علمـاوو اجماع په دې اړه رانقلوي.

امـام مـاوردي وايـي: "...تـر دې چـې د حجـاز خلـک يـې د کـال پـه غـوره ورځـو کـې هـم، چـې خلـک په کې په عبادت مکلف دي، رخصت بولي. (الاسلام والفن)

ابن نحوي په العمده کې ليکي: داسې روايتونه شته، چې ځينو صحابه و او تابعينو سندرو ته غوږ اينبی دی، چې ده د حضرت عمر، حضرت عثمان، ابن عمر رضي الله عنهم نومونه هم ياد کړي دي. همدا ډول، عمرو ابن العاص، حضرت عايشه، سعيد ابن مسيب، سالم ابن عبدالله، ابن عمر، ابن عبدالبر، امام ماوردي په البيان کې، رافعي، ابن ابي شيبه، ابو عبيده ابن جراح، بيهقي، حضرت سعد ابن ابي وقاص، ابن قتيبه ابو مسعود انصاري، بلال، عبدالله بن الارقم، اسامه ابن زيد، حمزه، ابن طاهر، براء ابن مالک عبدالله ابن زبير، ابو طالب مکي، حسان، زبير بن بکار، قرضه ابن کعب، امام ابو الفرج اصفهاني، خوات بن جبير، رباح بن معترف ابن حسان، خارجه ابن زيد، قاضي شريح، سعيد ابن جبير، عامر شعبي، عبدالله ابن عتيق، عطاء ابن رباح، محمد بن شهاب زهري، عمر ابن عبدالعزيز سعد ابن ابراهيم زهري، په تبع تابعينو کې څلور واړه امامان، ابن عينيه، د موسيقۍ له الو پرته سندرې روا بولي.

امام شوکاني په نيل الاوطار کې هم همدا نومونه ياد کړي دي.

ډېـرو علمـاوو د موسـيقۍ لـه الـو سـره سـندرې روا بللـې دي. قاضـي ابـوبکر عربـي پـه خپـل کتـاب "الاحکـام" کـې ليکـي: "داسـې صـحيح حـديث وجـود نـه لـري، چـې پـه دې اړه پـه حرمـت دلالـت وکـړي: "ابـن نحـوي پـه خپـل کتـاب العمـده کـې همـدا خبـره کـړې ده. ابـن طـاهر پـه کتـاب السماع کې ليکي: "آن چې د (حرمت په اړه) يوه خبره هم صحيح نه ده."

ابـن حـزم وايـي: "...پـه دې اړه يـو صـحيح حـديث هـم نـشته دی او هـر څـه چـې د موسـيقۍ د حرمـت پـه اړه روايـت شـوي ټـول لـه ځانـه جـوړ شـوي او موضـوعي روايـات دي او کـه د ثقـه روايـاتو له خوا يې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته نسبت شوی وای، هرومرو به مو منلي وای."

دميـزان الاعتـدال دمؤلـف امـام ذهبـي او دلـسان الميـزان دمؤلـف امـام ابـن حجـر عـسقلاني پـه څيـر دحـديثو نومـوتي علمـاء هـم ددا ډول حـديثو روايـت کـوونکي څېـړي او نقـد پـرې کـوي چـې وروسته به يې ولولئ.

حضرت امـام غزالـي وايـي: "هغـه څـوک چـې سـماع اوموسـيقي يـې پـه حرکـت او خوځـښت رانـه

ولي له عقلي او بدني ناروغۍ سره مخ او نیمګړی دی، تعادل نه لري، له روحانیت څخه لرې دی او په وچ طبیعت اوبد ذوق کې تر اوښ، مرغانو اونورو حېوانانو هم بدتر دی، ځکه چې اوښ د خپل وچ طبیعت برسېره هم له خواږه غږ سره مست شي او بار لاندې منډه وهي. "

حضرت ابو داؤد فرمايي: "زه چې څومره لهو ته تمايل کوم هاغومره مې په حق نفس قوي کېږي. "

بیا هم غزالي لیکي: "موسیقي د زړه د ناروغیو درمل ده او زړه له ناروغیو، ستړتیا او ناارامۍ څخه ژغوري، نو ځکه مباح ده. "

امام شوکاني په نیل الاوطار کې لیکي: "د مدینې اوسېدونکي او له هغوی سره په ظاهریه و او صوفیه وکې د نظر ملګري د سندرو په روا والي قانع دي که څه هم له چنګ او رباب سره وي. "

ابو منصور بغدادي شافعي وايي: "عبد الله ابن جعفر به د سندرو په اورېدلو کې کومه ستونزه نه لیدله او خپلو وینځو ته به یې د سندرو ویلو اجازه کوله، ډېر وخت به یې له هغوی سندرې اورېدلې او دا هم د حضرت امام عليؓ د خلافت زمانه وه. "

حضرت امام غزالي فرمايي: "رقص (نڅا) مباح ده. "

د حبشو لوبې ته چې بخاري یې هم روایت کوي امام غزالي د نڅا او سرود نوم ورکوي.

حضرت عطاء الله پالوي لیکي: "د مسلمانانو هغه کتاب کې، چې د هر مسلمان په کور کې ایښی دی، یو ځل نه دوه ځله اشاره کوي، چې موسیقي پېغمبري لاره ده ".

علامه بدرالدین عیني حنفي د بخاري په شرح کې وايي: "له حضرت داؤد سره ارمونیه وه، چې هغه به ورسره سندرې ویلې. " ابن حجر عسقلاني په فتح الباري او امام شوکاني په کتاب السماع کې لیکي: عبد الرزاق په خپل مسند کې له عبد الله ابن عمر څخه روایت کوي : " حضرت داؤد به ارمونیه غږوله او د زبور تلاوت به یې کاوه ".

فکر وکړئ نه یوازې دا چې حضرت داؤد به له زبور سره ارمونیه غږوله، بلکې له زبور پرته به یې په دومره خوند سره سندرې هم ویلې، چې آن الوتونکي به یې هم اغېزمن کړل او ډلې ډلې به ترې راتاوېدل.

سلطان المشایخ حضرت نظام الدین اولیاء وايي: "په هغه قوم به د خدای جل جلاله عذاب ولې نه راځي، چې ته ورته د موسیقۍ د روا والي په اړه احادیث وړاندې کړې او هغه یې په وړاندې درڅخه د امام ابو حنیفه قول وغواړي. "

امام غزالي وايي: "هغه څوک چې له دریا (دایره) سره سندرې حرامې بولي، نو هغه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له فعل څخه ښکاره انکار کوي، چې دا په خپله کفر دی. "

د ډهلي ستر محدث حضرت شیخ عبد الحق وايي: "محدثین وايي، چې د موسیقۍ د

حرمت په اړه يو حديث هم صحيح نه دی". حنفي محدث حضرت سيد جمال الدين وايي: "د موسيقۍ د حرمت په اړه چې وروستني علما کوم احاديث وړاندې کوي او استدلال پرې کوي، هغه نه ثابت شوي دي او نه کوم اصل لري، ځکه چې که په دوی کې کوم حديث صحيح وای، نو ښاغليو مجتهدينو به پرې استدلال کړی وای، صحيح او حسن حديث خو پرېږده، چې آن داسې ضعيف حديث هم نشته، چې د موسيقۍ حرمت ثابت کړي."

حضرت مخدوم سيد اشرف جهانګيري وايي: "د سماع تر ټولو ښه ځای مسجد دی."

حضرت شيخ نقي الدين وايي: "د سماع په محفل کې ګډون د خدای جل جلاله درضا لامل ګرځي".

حضرت مولينا عبد الرحمن لکهنوي وايي: "سماع زموږه عبادت دی او مسجد د عبادت لپاره ځانګړې شوی دی."

شيخ الفقهاء خيرالدين املي وايي: "سماع د جواز له حده تېر، د استحباب درجې ته رسېدلې ده."

د اهل حديثو نامتو عالم نواب صديق حسن خان وايي: "د سندرو او موسيقۍ د حرمت په اړه مې نه په قرآن کې آيت وموند او نه مې د حديثو په کتابونو کې کوم حديث تر سترګو شو."

علامه شا جعفر وايي: "ما ته له ساز او سرود سره د موسيقۍ په روا والي کې هېڅ شک نه دی پاتې له همدې کبله د نورو دلايلو وړاندې کولو او نور بحث ته هېڅ اړتيا نشته."

هغه دا هم ليکي چې کله د موسيقۍ په اړه بحث راشي، نو ضرور ورسره دا شرط ايښودل کېږي، چې که له موسيقۍ سره فواحش وي، يا شراب او نور منکرات وي، يا شهوت پاروونکې ويناوي يا پَرې (قطعې يا تاش) وي يا د کوم مسلمان او يا هندو غيبت په کې کېږي، نو دا ډول موسيقي حرامه ده... نه پوهېږو چې له موسيقۍ سره ولې دا شيان تړل کېږي. دا شيان خو چې هر چېرې وي، په هره معامله کې وي، ناروا دي [ځکه دا شيان په خپل ذات کې حرام دي] ددې لپاره ولې موسيقي ځانګړې کېږي؟ ولې دا شيان له نورو مسايلو سره نه تړل کېږي؟ ولې داسې نه ويل کېږي چې که د شرح وقايې د ځينو پاڼو په لوستلو شهوت راپارېږي، نو لوستل يې روا نه دي؟. ولې داسې نه ويل کېږي، چې که په مسجد کې کرمبول کېږي او جذبې او احساسات زيانمنوي، نو مسجد ته راتلل روا نه دي. ولې داسې نه ويل کېږي، چې که د ښځو د اواز په اورېدلو او د هغوی په ليدلو پاروونکي خيالات راځي، شهوت راويښېږي، نو د هغوی شهادت حرام دی.

دې محترم په دې اړه اوږده څېړنه کړې ده، د موسيقۍ په اړه يې د اسلام او موسيقي په نوم کتاب ليکلی دی، چې له ډېرو دلايلو او څېړنو وروسته ليکي: "موسيقي له ساز او سرود سره او بې ساز او سروده روا ده."

علامه عطاء الله پالوي وايي: "دا په حضرت رسول کرم صلی الله علیه وسلم پسې بهتان دی، چې ګواکې هغه صلی الله علیه وسلم موسیقي حرامه بللې ده. "

امام شوکاني وايي: "د موسیقۍ د حرمت په اړه د اجماع دعوه له يوې مخې باطله ده. "دی زياتوي: "د ساز او سرود د حرمت په اړه، چې څومره روايتونه رانقل شوي دي يو يې هم صحیح نه دی، ټول باطل دي. "

امام شوکاني وايي، چې قاضي ابوبکر بن عربي او امام ابن حزم هم کټ مټ همدا نظر لري. شوکاني له استثناء پرته وايي، چې "د موسیقۍ د حرمت په اړه چې څومره حدیثونه وړاندې کېږي، ټول موضوعي دي. "

د نړيوال شهرت خاوند نامتو بنګالی شاعر او اديب رابندرنات ټاګور وايي، چې ځينې وخت انسان دومره مجذوب او دومره تراغېز لاندې راشي، چې د خپل حال د بيانولو لپاره الفاظ نه لري، نو کله چې الفاظ خلاص شي، نو د همدې حال د بيانولو لپاره موسیقي ته مخ ورواړوي او مرسته ترې وغواړي.

د موسیقۍ د حرمت د پلويانو دلا يل

1_ د موسیقۍ د حرمت پلويان په هغه روايت استناد کوي، چې حضرت عبد الله ابن عباس، حضرت عبد الله ابن مسعود، امام مجاهد ، عکرمه او ځينو نورو صحابه و رضي الله عنهم ته منسوب شوي او دعوه کوي، چې الله جل جلاله په دې ايت کې موسیقي حرامه ګرځولې ده. "و من الناس من يشترى لهوالحديث ليضل عن سبيل الله بغير علم و يتخذها هزوا اولئک لهم عذاب مهين. "يعني "په خلکو کې داسې کسان هم شته، چې بې ګټې او چټي خبرې اخلي، چې بيا په دې خبرو سره د الله جل جلاله بنده ګان په ناپوهۍ سره له حقې لارې واړوي او هغه آيتونه ريشخند کړي. دوی ته رسوا کوونکی او ذليلوونکی عذاب دی. " (لقمان 6)

دوی د لهوالحديث معنا سندرې اخيستې دي.

دوی وايي چې ابن شعبان له حضرت عبد الله ابن عباس څخه روايت کوي چې هغه به په دې آيت کې له لهو څخه غرض موسیقي بلله ، خو عماره وايي چې د ابن شعبان ټول روايات دله منځه وړلو وړ دي.

ابن حزم وايي، چې د دوی دا وينا د څو لاملونو له مخې د منلو وړ نه ده، يو خو دا چې له دې آيت څخه دا ډول تفسير نه له حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه ثابت دی او نه له صحابه و څخه ، بلکې د ځينو مفسرينو وينا ده چې حجت پرې نه شي کېدلی ځکه له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم پرته د هېچا وينا حجت نه ده. دوهم دا چې دا وينا او دا تفسير د نورو صحابه و او تابعينو له وينا سره مخالف دی. دريم دا چې په خپله همدا آيت په دې آيت باندې د دوی استدلال

ردوي، ځکه چې دا آیت وایي، چې "په خلکو کې داسې کسان هم شته چې بې ګټې او چټي خبرې اخلي، چې بیا په دې خبرو سره (د الله جل جلاله بنده ګان) په ناپوهۍ سره له حقې لارې واړوي او هغه ریشخند کړي "دا خو داسې یو صفت دی، چې که په هر چا کې وي، نو هغه کافر دی، ځکه چې د الله جل جلاله لاره یې ریشخند کړې ده.

ابن حزم وایي: "که څوک کوم کتاب واخلي، چې خلک پرې له حقې لارې واړوي، نو کافر دی ځکه چې الله جل جلاله هغه غندلی دی. خو الله جل جلاله هېڅکله هغه کسان نه دي غندلي، چې بې ګټې او چټي خبرې د ساعت تېرۍ لپاره اخلي. ددې لپاره نه چې خلک پرې له حقې لارې واړوي، نو له همدې لامله یې په دې آیت استناد باطل او بې ځایه دی. همدا ډول هغه خلک، چې په قصدي ډول د قرآن په تلاوت سره فرض لمونځ پرېږدي یا هغه څوک چې د نفلو په کولو سره فرض یا واجب لمونځ نه کوي یا د سندرو او ترانو په اورېدلو سره کوم فرض کار پرېږدي، نو دا شخص فاسق او ګناهګار دی، خو که څوک ددې کارونو په کولو سره فرض نه پرېږدي، نو دا خو یې بد کار نه دی کړی.

(المحلي لابن حزم 60/9)

امام قرطبي (٦٧١ هجري ١٢٧٣ م) په جامع الاحکام القران کې ددې آیت په تفسیر کې ډېر بحث کړیدی او وایي چې دلته چې کوم لهو نا وړه بلل شوې هغه ښه هنري غږ نه دی، بلکې هدف هغه غږ دی چې په انسان کې شهواني او حیواني غرایز تحریکوي یا هغه غږ هدف دی چې خلک له ایمان څخه اړوي ، لکه د مکې د مشرکانو یو مشر (نصر بن الحارث بن علقمه) ٢ هجري_ ٦٢٤م) چې کول ، نوموړی د قریشو له شیطانانو او د بدر په غزا کې د هغوی د بیرغ له لېږدوونکیو څخه و ، هغه به د ناعربو کتابونه او وینځې پېرلې چې په هغوی سره خلک بې ایمانه کړي یعني هغه به د وینځو په سندرو او ددې کتابونو په ویلو خلک د قرآن له اورېدلو اوله اسلام راوړلو منحرفول او ګمراه کول.

دلته هم موخه همدا ډول لهو ده چې د خدای جل جلاله د بنده ګانو له ګمراه کولو پرته بله موخه نلري.

قرطبي همدا راز وایي چې د حسن بصري (٦٤٣ _ ٧٢٨ م)په اند دلته له لهو څخه غرض (کفر او شرک) دی.

مفسرین وایي چې نصر بن الحارث د رستم او اسفندیار او د ایراني پاچایانو د کیسو کتابونه پېرل او بیا به چې په مکه کې چا وویل چې محمد صلی الله علیه وسلم دا ډول وایي نو ده به هغوی ریشخند کړل او د ایرانیو پاچایانو کیسې به یې ورته کولې او ویلې به یې چې زما خبرې د محمد صلی الله علیه وسلم له خبرو غوره دي. همدا راز نصر بن حارث به وینځې پېرلې او چې چا به غوښتل مسلمان شي نو هغه به یې خپلو سندرغاړو وینځو ته وروست ، ښه خوراک او څښاک به یې پرې وکړ او بیا به یې ورته وویل چې دا درته له لمانځه او روژې څخه چې محمدصلی الله علیه وسلم یې درڅخه غواړي. او دا چې د محمدصلی الله علیه وسلم لپاره وجنګېږې غوره دي نو بیا دا آیت نازل شو .

نو دلته له لهو څخه موخه دا ډول لهو ده چې الله جل جلاله وغندله.

علامه الوسي وایي چې ددې ایت ښه تفسیر هغه دی چې حسن روایت کړی دی. : کل ما شغلک عن عبادة الله وذکره من السمر والاضاحیک والخرافات والغناء ونحوها)

يعني: هرهغه څه چي انسا ن دالله ج له عبادت او له ياد څخه مشغول څخه ساتي هغه كه تېوكې وي ، كه نكلونه وي او كه سندرې او كه داسې نور تول لهوالحديث ده . ٢٤ تېوک ٩١ مخ
جلالين تفسير ددې ايت(و استفزز من استطعت منهم بصوتک) الاسراء ٦٤
يعني: ((او له هغوی څخه دې چي په چا وس رسېږي نو په خپل غږ يې سپک (ذليل) کړه .))
په تفسير کې وايي چي مجاهد وايي چي د شيطان غږ خوشې خبرې او لوبې دي .او عبدالله ابن عباس وا يي چي د شيطان غږ هره هغه وينا ده چي خلک ګناه ته بولي
شهيد آيت الله ډاکټر بهشتي هم موسيقۍ ته اشاره کړېده چي مورږ د هغه د نظر لنډيز له www.hmazaheri.com/book ويب سايټ څخه رالېږدوو: ((هغه ددې په تفسيرکې وايي چي کله به رسول اکرم صلی الله عليه واله وسلم د جمعې په ورځ پر منبر خطبه اوروله، سوداګريز کاروان به راغی او خلکو به د کاروان مخې ته د خوښۍ د ښکارولو لپاره ډول او دريا وهله نو په مسجد کې له رسول الله صلی الله عليه واله وسلم سره ناستو ځينو د کمزوري ايمان خاوندانو به لمونځ او مسجد پرېښود او د ډول او دريا خواته به يې منډه کړه چي الله جل جلاله ددوی په دې کار نيوکه وکړه او ويې غنده: ((قل ما عندالله خير من اللهو ومن التجاره)) يعني: ((هغه څه چي له الله جل جلاله سره دي له لهو او سوداګرۍ څخه ډېر غوره دي.))
ډاکټر بهشتي همدا راز زياتوي چي ډېرو داسې ويلي دي چي په دې ځای کې له لهو څخه غرض هماغه د شپېلۍ، نغارې او طبلې غږ دی چي له بهر څخه ښار ته رانږدې کېدلو او سوداګريز کاروان به ددې لپاره غږاوه چي خلک خبر شي او د پلورلو او پېرودلو لپاره ورته ورشي، نو کله به چي په مسجد کې د کمزوري ايمان خاوندانو داسې غږ واورېد نو يا به ددې غږ د اورېدلو لپاره او يا به د سوداګريزې معاملې لپاره له مسجد څخه په وتلو شول او رسول صلی الله عليه واله وسلم به يې پر منبر ناست پرېښود ، چي الله جل جلاله د دوی دا کار وغنده. خو دا سمه نه ده چي له دې ايت څخه د موسيقۍ د حرمت لپاره کار واخيستل شي، لکه څنګه چي له دې ايت څخه د سوداګرۍ د حرمت لپاره کار نه شو اخيستلی.
څو ځايه په قرآن کې د لغو کلمه هم راغلې ده او ځينو فقهاوو لغو هم لهو معنی کړېده او لغو ښه نه ده ګڼل شوې، خو بيا هم د لهو په حرمت دلالت نه شي کولی.

امام غزالي د يو چا په ځواب کې، چي ويلي يې وو "سندرې لهو، بې ګټې او د ساعت تېرې شی دی" ويلي دي: "هو همداسې ده، خو خبره دا ده چي دا دنيا ټوله بې ګټې او لهو ده... له ښځو سره له هغه يو ځای والي پرته، چي د اولاد زېږولو لامل وګرځي، نور هر ډول يو ځای والی، مستي او لوبې بې ګټې دي(خو خلک يې کوي، ځکه چي نفس يې غواړي) هر لهو آن د حبشي غلامانو لوبو ته د بي بي عايشې کتل او د رسول الله صلی الله عليه وسلم هڅول تول روا او په نص ثابت دي... لهو زړونه تازه کوي، اروا تاندوي، فکري ستومانتيا له منځه وړي او زړونه، چي له تازه ګۍ او نشاط څخه لېرې وساتل شي، نو مړاوي او وژل کېږي... نو موسيقي روحي درمل ده، چي د ستړتيا او مړاويتوب د ناروغيو علاج کوي، خو بايد په

اوربدلو کې يې افراط ونه شي. لکه چې د دوا او درملو په خوړلو کې افراط په کار نه دی. په همدې خاطر لهو په دې نيت د قربت (الله جل جلاله ته د نږدېوالي) لامل ګرځي ". (احياء العلوم 1152)

2_ د موسيقۍ د حرمت پلويان په دې آيت، چې د نيکو مؤمنانو په ستاينه کې راغلی استدلال کوي: "و اذا سمعوا اللغو اعرضوا عنه " يعنې "کله چې چټي خبرې واوري، نو مخ ترې اړوي. " (قصص 55)

دوی وايي، چې سندرې هم په لغو او چټي خبرو کې راځي، نو ځان ساتل ترې واجب دي.

شيخ قرضاوي ځواب ورکوي، چې له دې آيت څخه چې څه ثرګندېږي، هغه دا دي چې لغو عبارت دی له بدې وينا ، کم عقلې خبرې، ترخې وينا او نورو څخه او دا آيت هم په همدې خبره شاهد دی: "و اذا سمعوا اللغو اعراضوا عنه و قالوا لنا اعمالنا و لکم اعمالکم سلام عليکم لا نبغي الجهلين ". يعنې "او کله چې بې ګټې خبرې واوري، نو مخ ترې اړوي او ورته وايي، چې زموږ کارونه زموږ او ستاسې کارونه ستاسو دي، [زموږ خپل کار او ستاسو خپل کار دی] د خدای جل جلاله په امان موږ ناپوهان نه غواړو. " (قصص 55)

او دا د عبادالرحمن (د خدای جل جلاله د بنده ګانو) په صفت کې د الله جل جلاله د دې ستاينې وله وينا په څېر ده، چې فرمايي: "... و اذا خاطبهم الجهلون قالوا سلما " يعنې "او کله چې ورته ناپوهان څه ووايي، نو دوی ورڅخه د سلام په ويلو (سالمې خبرې) ځان خلاصوي. " (فرقان 63)

که ومنو، چې په دې ايت کې يادې شوې لغو کې سندرې هم راځي، نو بايد چې داسې څه په کې راغلي وای، چې د سندرو نه اوريدل يې ستايلي وای او ښه کار يې ګڼلی وای په داسې حال کې چې دلته داسې څه نه وينو.

د لغو کلمه د باطل د کلمې په څېر هر هغه شي ته وايي، چې ګټه په کې نه وي او داسې شي ته غوږ اينبودل يا يې کول چې ګټه په کې نه وي، تر هغې بد نه دي، چې د بل چا حق ضايع نه کړي او يا د فرضو او اړينو کارونو مخه ونه نيسي. له ابن جريح څخه روايت شوی دی، چې هغه سماع (روحاني موسيقي) اوريدل جايز بلل، چا ترې وپوښتل، چې آيا دا کار به دې د قيامت ورځ په نيکو کارونو کې وشمېرل شي او که په بدو کارو کې؟ هغه ځواب ورکړ: نه په نيکو کارونو کې او نه په بدو کارونو کې دا د لغو په څېر ده او الله جل جلاله فرمايي: "لايواخذکم الله باللغو فی ايمانکم " يعنې "الله جل جلاله مو په هغو سوګندونو نه نيسي، چې په ناپامۍ کې يې يادوئ "

(بقره 225، مائده 89)

امام قرطبي (۶۷۱ هجري ۱۲۷۳ م) په جامع الاحکام القران کې د دې آيت په تفسير کې

ډېر بحث کړېدی او وايي چې دلته چې کوم لهو نا وړه ښودل شوې هغه ښه هنري غږ نه دی، بلکې هدف هغه غږ دی چې په انسان کې شهواني او حيواني غرايز تحريکوي معنی خبرې يا کار دی چې هېڅ ديني يا دنيوي ګټه پکې نه وي.

معارف القران ۱۸ ټوک ۹ مخ

امام غزالي فرمايي "که له تصميم او هوډ پرته په ناپامۍ کې قسم يا د خدای جل جلاله نوم يادول دا خو پرېږده، چې فايده نه لري، مواخذه يا د خدای جل جلاله له خوا نيونه هم نه لري، نو شعر او نڅا به څرنګه ګناه او د هغه جل جلاله لخوا نيونه ولري!"

(احياء العلوم، کتاب السماع)

نو له همدې کبله موږ وايو، چې هره سندره لغو نه ده، بلکې په دې کې د ويونکي او يا اورېدونکي نيت او غرض ډېر مهم دی، ښه نيت لهو او ټوکه د خدای جل جلاله د نږديکت او قربت لامل ګرځوي او ناوړه نيت آن هغه عملونه هم، چې په ظاهره ښه دي او عبادت بلل کېږي په حقيقت کې باطلوي.

حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايي: "ان الله لاينظر الی صورکم و اموالکم ولکن ينظر الی قلوبکم و اعمالکم" يعنې "الله جل جلاله ستاسو ظاهر (ښکاره بدن) او شتمنيو ته نه ګوري، بلکې ستاسو زړونو او کارونو ته ګوري." (مسلم)

ډاکتر عماره او شيخ قرضاوي په دې ځای کې د ابن حزم هغه ګټوره وينا رااخلي، چې د سندرو د مخالفينو په ځواب کې يې ليکلې: "هغوی پوښتي چې سندرې روا دي او که ناروا؟ او په دې باور دي، چې په دې اړه دريمه لاره يا دريم حکم نشته، ځکه چې الله جل جلاله فرمايي: "فماذا بعد الحق الا الضلال" يعنې "آيا له حق وروسته له ګمراهۍ پرته بل څه شته(؟)". خو دوی ته زموږ ځواب دا دی، چې حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم فرمايي: "انما الاعمال بالنيات و انما لکل امرء مانوی" يعنې "د اعمالو د ښه والي او بدوالي معيار نيت دی او هر انسان ته د هغه د نيت جزا ده".

دا يوه قاعده ده، هر شي ته د همدې معيار له مخې کتل کېږي. هر څوک، چې سندرې په دې نيت اوري، چې زړه يې ژوندی او روح يې تازه شي، سستي او تنبلي ترې کډې بار کړي او د الله جل جلاله بنده ګي په خپل ډول وکولی شي، ښو کارونو ته وهڅول شي، نو له شک پرته، چې ښه کار يې کړی دی او که د چا نيت نه ثواب او نه ګناه وي، نو دده دا کار لغوه ده، چې نه ګناه لري او نه ثواب، لکه ښونو ته تلل، د ساعت تېرۍ لپاره د خپل کور په مخ کې ګرځېدل، له خپل ذوق سره سم د رنګونو ټاکل او ..." (المحلی 60/9)

شهيد آيت الله ډاکټر بهشتي ددې ايت: ((و اذا سمعوا اللغو اعرضوا عنه)) يعنې: ((کله چې لغو واوري نو ځان ترې ژغوري.)) په تفسير کې وايي چې که لغو د لهو په معنی وي او که په بله ځانګړې معنی، د آيت ښکاره غرض دا دی چې له دې آيت څخه د موسيقۍ د حرمت لپاره کار نه شي اخيستل

کېدای، نو پر دې بنسټ ویلی شو چې په قرآن کې داسې آیت نه شو موندلی چې هغه دې د موسیقۍ په حرمت او آن په ټولیزډول د لهو او لغو په حرمت دلالت وکړي.

3_ د حرمت پلویان په دې حدیث استناد کوي: "د مؤمن له خوا چې هره لهو ترسره کېږي، نو باطله ده مګر له خپلې

مېرمنې سره لوبې، د آسونو پالنه اوروزنه او غشي ویشتل ".(اصحاب السنن)

دوی وایي چې په دې ځای کې سندرې نه دي یادې شوي، نو اوربدل یې روا نه دي.

خو د روا والي پلویان بیا ځواب ورکوي، چې دا حدیث ضعیف (کمزوری) دی او استدلال پرې نه کېږي او که داومنو، چې صحیح دی، نو دا خو بیا هم د حرمت معنی نه ورکوي، بلکې په بې ګټې توب دلالت کوي.

دا حدیث دوه ډوله سند لري په یوه کې یې عبدالله ابن زیدبن ازرق دی او په بل کې یې خالد بن زید دی او ډاکټرمحمد عماره وایي چې دحدیثو دپوهانو په نظر دواړه مجهول دي

له حضرت ابو درداء څخه رانقل شوي دي چې وایي: "زه چې څومره کولی شم، نو باطل کارونه کوم، ددې لپاره چې د حق د پلویتوب قوت مې ډېر شي. "(الاسلام والفن)

دکتور قرضاوي وایي، چې که پورتنی حدیث صحیح هم وي، نو غرض یې دا نه دی، چې ګوندې یواځې هم دا درې لوبې روا دي یعنې دا انحصاري حدیث نه دی که داسې وای، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم به په نبوي مسجد کې حبشو ته د لوبې_ چې دی هم د دوی لوبې نڅا بولې_ اجازه نه وه ورکړې، نه به یې خپله ددې لوبو ننداره کړې وه او نه به یې حضرت عایشې رضي الله عنها ته ددې لوبو د ننداري اجازه ورکړې وه. په بڼونو، ګلګڅونو... کې ګرځېدل، د الوتونکیو خواږه غږونه اوربدل... که څه هم باطل او بې ګټې دي، خو حرام نه دي.

همداسې دوه نور روایتونه هم شته دي لکه: ((لیس لهو المؤمن الا ثلاث: رمی الرجل بقوسه او تأدیبه فرسه او ملاعبته امراته)) یعنې: ((مؤمن له دې درې ساعت تېریو پرته د نورو اجازه نلري: غشي ویشتل، د اسونو روزنه او له خپلې مېرمنې سره لوبې.))

ددې حدیث په سند کې هم خالد بن زید دی چې مجهول دی.

یو بل روایت کې د عطاء ابن ابي رباح له خولې ویل شوي چې جابر بن عبدالله انصاري او جابر بن عبید انصاري مې ولیدل چې غشي یې اورول، له دې دواړو څخه یوه بل ته وویل چې آیا تا نه دي اوربدلي چې د خدای جل جلاله پیغمبرصلی الله علیه وسلم فرمایي:((کل شی لیس من ذکرالله فهولعب لایکون اربعه: ملاعبة الرجل امراته و تادیب الرجل فرسه و مشي الرجل بین الغرضین و تعلیم الرجل السباحة)) یعنې: ((هر شی چې د خدای جل جلاله یاد په کې نه وي اوله دې څلورو شیانو هم نه وي نو لوبې دي ،هغه له خپلې مېرمنې سره لوبې، د خپل آس روزنه، د دوه درو تر منځ پلی تګ او لامبو یادول دي.))

ابن حزم وایي چې دا روایت جعلي دی او په اسنادو کې یې په ناوړه ډول تدلیس کړی دی، (یعنی چې څوک له خپل هم مهالي څخه داسې څه روایت کړي چې ترې اوربدلي یې نه وي یا خپل شیخ_ هغه څوک

چې ترې روايت کوي ، په داسې نوم ياد کړي چې پرې مشهور نه وي) ځکه چې ددې حديث په سند کې چې کوم زهري دی دا هماغه نوموتی او مشهور ابن شهاب زهري ندی ، بلکې دا بل نا پېژندل شوی او مجهول زهري دی چې عبدالرحيم نومېږي او خالد بن ابي زيد يې هم په سند کې دی چې هغه هم مجهول دی.

4_ د موسيقۍ د حرمت پلويان په دې روايت هم استناد کوي، چې بخاري يې له ابو مالک او ابو عامر اشعري څخه رانقلوي: "ليکونن قوم من امتی يستحلون الحر و الحرير و الخمر و المعازف" يعني "زما په امت کې به داسې خلک پيدا شي، چې زنا حلالوي، د وربښمو ټوټې، شراب او معازف مباح بولي." (بخاري).

دکتور محمد عماره وايي چې بخاري دې روايت ته کوم سند نه دی وړاندې کړی يوازې دومره يې ويلي چې هشام بن عمار له عامر څخه روايت کوي او ابو عامر خپله مجهول دی.

ددې روايت د راويانو ژوند ليک په تهذيب التهذيب کې ښه روښانه شوی دی

خو ابن قيم جوزي په روضة المحبين کې د ابن حزم وينا ننګوي او وايي چې دا خبره له ابن حزم څخه پټه پاتې ده چې بخاري چې له چا څخه روايت کړی دی هغه هشام بن عمار دی او هغه يې ليدلی دی او له بخاري پرته د حديثو نورو امامانو ورته سند ورکړی دی

په الاسلام و الفن کې ددې روايت په اړه ليکي: دا حديث که څه هم بخاري رانقل کړی دی، خو دا د معلقو حديثو له ډلې څخه دی او مسند متصل نه دی. همدا لامل دی، چې امام ابن حزم يې د سند د منقطع کېدلو (تر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پورې د راويانو د لړۍ نه رسېدل) له کبله ردوي او نه يې مني، له معلق والي پرته نورو هم ويلي دي، چې په سند او متن دواړو کې يې نيمګړتيا شته ده.

امام حافظ ابن حجر عسقلاني کوښښ کړی دی، چې ددې روايت سند متصل کړي او دې کار ته يې له نهو لارو هڅه کړې ده، خو دا ټولې لارې هماغه راوي ته ورګرځي، چې د حديثو امامان او نقادان پرې نيوکې لري. دا شخص د عمار زوی هشام دی.

(تعليق التعليق د حافظ ابن حجر)

نوموړی که څه هم د دمشق خطيب، محدث او عالم وو او ابن معين او عجلي يې ثقه بولي، خو امام ابو داؤد د هغه په اړه وايي: "څلور سوه حديثونه يې روايت کړي دي، چې هېڅ اصل او بنسټ نه لري." ابو حاتم يې په اړه وايي: "رښتيا ويونکی دی، خو تل نه، څه يې چې لاس ته ورغلل، خلکو ته يې وويل، څه چې ورته ورښودل شوي دي، خلکو ته يې [بې له پلټنې] وړاندې کړي دي."

حضرت امام احمد يې په اړه وايي: "بې مغزه او کم عقل دی."

نسايي يې په اړه وايي: "هغه ته بايد هېڅ توجه ونه شي " يعنې [هېڅ ثقه نه دی].

حافظ ذهبي که څه هم له نوموړي څخه دفاع کړې ده، خو وايي چې "هشام رښتيا ويونکی دی، خو ډېرې خبرې کوي او داسې اقوال لري، چې کولی شو رد يې کړو... په اختلافي او هغو مسايلو کې چې د ټولو په ژوند پورې اړه لري، د دا ډول خلکو روايت نه منل کېږي. "

ددې حديث په اصل متن او سند کې له خبرو سربېره ددې حديث په دلالت او محتوی (منځپانګه) کې هم څه خبرې او اختلاف شته دی. په صحيح او دقيق ډول معلومه نه ده، چې له معازف څخه غرض څه دی؟ معازف يعنې څه؟ ځينې وايي د لهو او ساعت تېرۍ وسايل ترې غرض دي، دا هم ويل شوي دي چې معازف يعنې د سندرو او موسيقۍ سامان. که بيا هم داومنو، چې دلته له معازف څخه هدف د موسيقۍ وسايل دي، نو د حديث لفظ چې په بخاري کې په معلق ډول راغلی د معازفو د تحريم ښکاره څرګندوی نه دی، ځکه چې [د حلال بولي] لفظ لکه څنګه يې چې ابن عربي وايي دوه معناوې لري، يوه معنا دا چې د هغوی په حلالوالي عقيده او باور لري او دوهمه يې مجازي معنا ده، چې په استعمال کې يې اسانۍ او سطحي نظر ته وايي. دلته که لومړی معنا مراد وای يعنې د لفظ حقيقي معنا، چې هغه په حلالو د حرامو بدلول دي، نو دا خو کفر ګڼل کېږي، ځکه هغه څه حلال بلل، چې حرمت يې قطعي وي لکه زنا، شراب... نو دا خو د ټولو په اتفاق کفر ده.

که ومنو، چې حديث دلته په حراموالي دلالت کوي، نو آيا هدف دا دی چې دا څه شيان چې په دې حديث کې ياد شوي [زنا، شراب، ورېښم او موسيقي] دا ټول يوځای کول حرام دي او که هر يو يې بېل بېل ترسره کول حرام دي؟ دلته لومړی قول [يوځای کول] قوي برېښي، ځکه دا حديث هغه خلک غندي او د هغو خلکو اخلاقو ته اشاره کوي، چې په زنا، شراب څښلو، شپې ناستې]شب نشينۍ] له کاره وتي، ټوله مخه او ټول سر او کار يې له نجونو، شرابو، کبابو، سروزرو، ورېښمو او ټنګ ټکور سره دی.

ابن ماجه دا حديث له ابو مالک اشعري څخه په دې ډول روايت کوي: "زما له امت څخه به ځينې کسان شراب څښي، خو بل نوم به ورته ږدي، په مېلو او د سندرو غاړو ښځو په غېږه کې به پروت وي. الله جل جلاله به يې په ځمکه ښخ کړي او خنزيران او بيزوګان به ترې جوړ کړي. "همدا راز ابن حبان په خپل (صحيح) کې او بخاري په خپل تاريخ کې دا روايت کړی دی، خو هر چا چې له هشام پرته له بل چا روايت کړی دی، تاکيد يې پر شرابو کړی دی او سندرې او موسيقي يې د زنا او شرابو د مجلس د متمم (پوره کوونکي) او تابع غوندې ياد کړې دي.

نو دلته د خبرې فوکس شراب دي يعنې په اصل کې همدا حرام دي.

5_ د تحريم مدافعين د حضرت عايشې رضي الله عنها دا حديث دليل نيسي: "الله جل

جلاله د سندرغاړو ښځو، پلورل، بيه... حرام ګرځولي دي."
ترمذي او تلبيس ابليس
ځواب دا دی، چې دا حديث او د سندرغاړو وينځو د پلورلو د حرمت په اړه، چې نور ځومره احاديث دي، ټول ضعيف [کمزوري] دي. (المحلی 56/9)
ابن حزم وايي: ددې روايت په راويانو کې سعيد ابن رزين دی چې له خپل ورور څخه روايت کوي او هېڅوک هم دا دواړه نه پېژني. په لسان الميزان کې يې همدا روايت له خپل پلار څخه کړی امام ذهبي او امام ابن حجر هم د سعيد په اړه د ابن حزم نظر تائيدوي.
وګورئ د ابن حجر لسا ن ٢٩ : ٣ او د ذهبي ميزان ١٣٦ : ٢
همدا راز ددې حديث په راويانو کې ليث هم دی چې ضعيف دی. طبراني په الاوسط کې په کمزوري سند روايت کړی او بيهقي وايي چې: ((محفوظ ندی))
بل دا چې امام غزالي وايي دلته له سندرغاړو وينځو څخه غرض هغه وينځې دي، چې د شرابو په محفلو، مېکدو او عشرتکدو کې پرديو، فاسقو نارينه و ته سندرې وايي او د ښځو له خوا پرديو فاسقو نارينه و او هر هغه چا ته، چې د فساد وېره ترې وي، سندرې ويل حرام دي، خو خپل مالک [د وينځې بادار] ته سندرې ويل په دې حديث کې حرامې شوې نه دي. آن د پرديو پر وړاندې هم هغه وخت وينځو ته سندرې ويل روا دي چې دفتنې وېره نه وي. لکه په لاندې حديث کې، چې راغلي دي او صحيحينو (بخاري او مسلم) يې روايت کړي دي. هغه داسې، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوو وينځو د سندرو غږ واورېد، خو هغه يې منع نه کړلې او ابوبکر رضي الله عنه ته يې وفرمايل: "دا دواړه پرېږده (چې خپلې سندرې وايي)".
صحابه و سندرغاړې وينځې پلورلې او پېرلې دي لکه وروسته به چې د ابن عمر او ابن جعفر معامله ولولو، نو که د سندرغاړو وينځو پلورل او پېرل چور حرام واى، نو دوی ولې پلورلې او يا پېرلې؟.
بل دا چې اسلام، چې د سندرغاړو وينځو پلورل حرام بللي دي لامل دا دی، چې اسلام غوښتل او غواړي، چې د وينځو او مريينو دود دې له اسلامي ټولنې څخه ورو ورو کډه وکړي او په دې ډول چې يو دې وينځه په يوه او بل دې يې په بل پلورې دا کار به نه عملي کېږي، دلته حکمت او د اسلام غبر امريه غوښتنه (د خلکو هڅونه) دا ده، چې سندرغاړې وينځه مه پلوره، بلکې ښه دا ده چې مخه يې ورته خلاصه او ازاده يې کړې.
6_دوی بل د نافع دا روايت دليل نيسي: "کله چې ابن عمر رضي الله عنه د يوه شپانه د شپېلۍ غږ واورېد، نو په دواړو غوږونو يې ګوتې کېښودې، لاره يې بدله کړه او له نافع رضي الله عنه څخه يې وپوښتل، چې ای نافع رضي الله عنه ته دا غږ اورې. ما ورته وويل، چې هو! ده همداسې پوښتل، چې غږ اورې؟ او ما ورته ويل چې هو. تر دې چې نور ما هم د شپېلۍ غږ نه اورېده او هغه ته مې وويل، چې

نه، نور يې نه اورم. له هغې وروسته ابن عمر رضي الله عنه له غوږو ګوتې لېرې کړې او خپله سورلۍ يې اصلي لارې ته برابره کړه او ويې ويل: "رأيت رسول الله صلی الله علیه وسلم يسمع زمارة راع فصنع مثل هذا " يعني "رسول الله صلی الله علیه وسلم مې وليد په داسې حال کې، چې هغه د شپانه د شپېلۍ غږ اورېد، نو هغه صلی الله علیه وسلم همداسې وکړل "

(احمد ، ابو داؤد ، ابن ماجه)

حضرت ابو داؤد ددې حديث په اړه وايي، چې دا حديث موضوعي دی ابو علي الؤلؤي وايي چې له ابوداؤد څخه مې اورېدلي دي چې ويل يې دا حديث منکر دی او که صحيح هم شي، نو دا خو د موسيقۍ د رواوالي د پلويانو دليل دی، نه يې د مخالفينو. دا ځکه چې که د شپېلۍ اورېدل حرام وای، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم به ابن عمر رضي الله عنه ته مباح نه بلله او ابن عمررضي الله عنهما به نافع رضي الله عنه ته مباح نه بلله او هغوی ته به يې هم امر کړی وای، چې تاسو يې هم مه اورئ. دا چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ابن عمر رضي الله عنه پرېښود ، چې وايې وري او ابن عمر رضي الله عنه بيا نافع رضي الله عنه پرېښود دا په خپله د رواوالي دليل دی، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم يې يواځې په خپله له اورېدلو ډډه وکړه. رسول الله صلی الله علیه وسلم يواځې له شپېلۍ څخه نه، بلکې له ډېرو نورو مباحو دنيوي چارو څخه په خپل طبيعت ډډه کوله. د بېلګې په ډول په شريعت کې په ډډې يا تکيې لګولو خوراک روا دی، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم هېڅکله هم په ډډې خوراک نه کاوه او يا دا چې هغه صلی الله علیه وسلم به د شپې په داسې حال کې ويده کېده، چې هېڅ درهم او دينار يا سره او سپين زر به يې ذخيره نه درلودل او خيراتول به يې، خو نور خلک بيا په دې کار مکلف نه دي. دا د هغه صلی الله علیه وسلم ځانګړنه وه، همدا ډول دلته د شپېلۍ حکم هم همداسې دی.

7_ دوی په دې روايت هم استناد کوي: "رښتيا ده، چې موسيقي په زړونو کې نفاق زرغونوي. "ابوداؤد

ددې روايت په راويانو کې عبد الرحمن بن عبد الله عمري دی امام احمد دده په اړه وايي: ((دده يو حديث هم صحيح نه دی)) ،((دده حديث مو حذف کړ، حديثونه يې منکر دي دروغجن و)) السماع

همدارازددې حديث په سند کې سلام بن مسکين له يو بې نومه بوډا څخه روايت کوي چې دابن حزم په وينا ، رښتيا هم حيرانوونکی دی.

دا نه ده ثابته ده، چې دا دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم چې معصوم دی وينا وي ، بلکې د يو چا نظر دی، چې نور ورسره مخالفت لري. په ځانګړي ډول قدرمن صوفيان. دوی وايي، چې سندرې زړونه نرموي او له ګناه څخه د پښېمانۍ او توبې او بخښنې غوښتلو لامل ګرځي. همدا لامل دی، چې صوفيان خپل روحونه په موسيقۍ تازه او ژوندي کوي او خدای جل

جلاله ته پرې ځان نږدې کوي، خپل هوډ او قصد پرې ورمن او خوشبو کوي او دا يو داسې حالت دى، چې له تجربې، څکلو او تمرين پرته پرې څوک نه پوهېږي او هر چا چې دا حال وڅکه نو ربښتوني شناخت ته ورسېد او (شنيدن کی بود، مانند ديدن).

امام غزالي وايي: "دا حکم د اورېدونکي په اړه نه، بلکې په هغه سندرغاړي تطبيقېږي، چې سندرې يې د زړه له تل څخه نه وي، په مصنوعي اکتونو د خلکو پام ځانته راواړوي، خپله دومره اغېزمن نه وي، خو په دروغو ځان ډېر اغېزمن ښيي. ددې لپاره، چې خلک يې خوښ کړي، له هغوى سره منافقانه او دوه مخى چلند کوي، خو غزالي زياتوي: "او دا کار د تحريم لامل نه ګرځي، ځکه چې ډېر شيان او کارونه د نفاق د را زرغونېدلو لامل ګرځي، خو حرام نه دي. لکه د ښو جامو اغوستل، په ښه سپرلۍ (اوس په ښه موټر کې) ګرځېدل، نور د وياړ سامانونه کارول، نو له همدې کبله د نفاق د ظهور او زرغونېدلو د علتونو او لاملونو کارول ګناه نه ده.

8ـ د موسيقۍ د حرمت پلويان په هغه څه، چې د شايعي په ډول په خلکو کې خپاره شوي، چې ګويا د ښځې غږ عورت دى استدلال کوي، خو د ښځې غږ عورت نه دى. علامه دکتور يوسف قرضاوي وايي، چې د خداى جل جلاله په دين کې هېڅ داسې دليل او يا شبه دليل (دليل ته ورته سند) نشته، چې وښيي چې د ښځې غږ عورت دى. ډېرو ښځو به له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه پوښتنې کولې، ډېرو صحابه و له سپېڅلو بيبيانو پوښتنې کولې او هغوى به ځوابونه ورکول، خو هېچا ونه ويل چې دا حديث چې عايشې يا بلې صحابيې روايت کړى او يا دا فتوى چې فلانۍ صحابيې ورکړې ده، دا د عورت [د ښځو د غږ] لوڅېدل دي، چې پټول يې فرض دي. سره له دې، چې د نورو مسلمانو مېرمنو په پرتله امهات المومنين ته شرايط تنګ او سخت وو او ځينې داسې قيودات پرې ايښودل شوي وو، چې پر نورو مسلمانو مېرمنو نه دي ايښودل شوي.

[د ښځو د غږ د حکم په اړه زما په بل کتاب [ښځه او اسلام] کې اوږده څېړنه شوې ده. د معلوماتو د زياتوالي لپاره يې کتلى شئ].

که څوک ووايي، چې دا په عادي ژوند پورې اړوند دي، نو زمونږ ځواب ورته دا دى، چې حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دوه و وينځو له خولو سندرې واورېدې، نو هغه يې منع نه کړلې او حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه ته يې هم وويل، چې له دوى سره کار مه لره.

ابو جعفررضي الله عنه ، نورو صحابه و او تابعينو به له وينځو څخه سندرې اورېدلې.

9ـ د موسيقۍ دښمنان په هغه روايت هم استدلال کوي، چې ترمذي په مرفوع ډول له حضرت علي رضي الله عنه څخه روايت کړى دى: "هر کله چې زما امت دا پنځلس کارونه وکړي، نو په بلا به اخته شي" په دوى کې له سندرغاړو وينځو او د موسيقۍ له وسايلو څخه ګټه اخيستل

هم ښودل شوي دي، خو قرضاوي وايي، چي د ټولو په اتفاق سره دا حديث ضعيف دی، نو ځکه نشو کولی چي پرې استناد وکړو.
ابن حزم وايي چي تر يحيی ابن سعيد پورې ددې روايت راويان ټول مجهول خلک دي او يحيی ابن سعيد له محمد څخه يو کلمه هم نده روايت کړې ځکه چي دغه هممهاله نه و .ددې روايت په سند کې فرج بن فضاله هم دی او امام احمد دده په اړه وايي چي هغه له يحيی څخه منکر حديث روايت کړی دی. ده به باوري خلکو ته منکر احاديث منسوبول ، ابن حبان وايي چي فرج بن فضاله دا احاديثو باوري سندونه جوړ او ترتيب کړل او بيا به يې بېهوده متنونه ورپورې وتړل يعني صحيح او متصل سند پسې به يې بېهوده او چټي متن تاړه چي په دې ډول متنونو استدلال صحيح ندی.
الاسلام والفنون الجميلة نقل له السماع ۸۵ مخ څخه
۱۰- دوی د ابو امامه په دې روايت هم استناد کوي چي وايي له رسول اکرم صلی الله عليه وسلم څخه مي واورېدل:((لايحل تعليم المغنيات ولاشرا ؤهن ولا بيعهن ولا اتخاذهن و ثمنهن حرام و قد انزل الله ذالک في کتابه: (ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله بغير علم) ، و الذي نفسي بيده مارفع رجل عقيرته بالغناء الا ارتدفه شيطانان يضربان بارجلهما صدره و ظهره حتی يسکت) ،
يعني:((د سندر غاړو ښځو روزنه ، پېرل او پلورل او کارته نيول روانه دي ، د هغوی بيه حرامه ده او الله جل جلاله دا په قرآن کې نازل کړي دي.(او په خلکو کې داسي کسان هم شته چي بې ګټې او چټي خبرې اخلي چي بيا په دې خبرو د الله جل جلاله بنده ګان په ناپوهی سره له حقې لارې واړوي) ، په هغه ذات سوګند چي زما روح يې په واک کې دی ، هېڅوک سندرې نه وايي مګر دا چي دوه شيطانان ورپسي شي او پر پښو پر سينه او پر ملا يې تر هغې وهي تر څو چپ شي.))
ددې حديث په روايت کوونکيو کې اسماعيل بن عياش او قاسم دي چي محدثين دواړه ضعيف بولي.
که څه هم ابن حجر ترې دفاع کړېده خو ابن حزم يې کمزوري بولي او (منکر له)حديث يې بولي ، اسماعيل ابن عباس د التهذيب)) په اړه وايي چي ځيني پرې باورکوي او ځيني پرې نيوکې لري ، کله چي د نومړي په اړه له يحيی ابن معين څخه و پوښتل شول نو ويې ويل:((د شام له او سېدونکيو سره ستونزه نلري خو عراقيان يې روايات (حديثونه) نه مني.
ددې روايت په سند کې عبدالملک بن حبيب هم دی او لکه چي لاندې يې لولو ، محدثين پرې باور نه لري.

۱۱-عبدالملک بن حبيب دوه روايته لري ، يو دا چي رسول الله صليالله عليه وسلم فرمايي:((ان المغني اذنه بيد شيطان يرعشه حتی يسکت.))
يعني:((د سندرغاړي غوږونه د شيطان په واک کې دي تر هغې يې خوځوي تر څو چپ شي.))

ددې حديث يو راوي عبدالملک دی چې علما پرې باور نه کوي او بل يې عمري صغير دی ، چې علما يې ضعيف بولي.
دوهم دا چې رسول الله صليالله عليه وسلم فرمايي: ((ان الله حرم تعليم المغنيات و شراء هم و بيعهن و اكل اثمانهن.)) يعنې: ((ربښتيا چې الله جل جلاله د سندرغاړو ښځو روزل ، پېرل او پلورل او د هغوی بيې خوړل حرام ګرځولي دي.))
محمد عماره وايي چې: ((د عبدالملک بن حبيب ټول حديثونه د ورکولو وړ دي.))
دې روايت ته د ګوتې نيولو وړ يو بل ټکی دادی چې له دې چې د وينځو او اصيلو (ازادو) ښځو توپير وشي ، په ټوليز ډول وېل شوي چې د سندر غاړو ښځو پلورل او پېرل او بيه حرامه ده. په اسلامي فقه کې د وينځو د پلورلو او پېرلو اجازه شته خو د ازادو ښځو پلورل او پېرل هېڅکله هم روا نه دي او په دې کې ښځې په مطلق ډول (د وينځو او ازادو له توپير پرته) يادې شوې دي او داسې برداشت ترې کېږي چې که اصيله او ازاده ښځه سندرغاړې نه وي نو پلورل ، پېرل او د بيې خوړل هر څه يې روا دي. چې دا د الله جل جلاله د احکامو او نبوي ارشاداتو مخالفه خبره ده او په احاديثو کې دومره تېروتنه او تعارض هيڅکله نه وي چې دا په خپله ددې روايت کمزوري په ګوته کوي.
بله دا چې دا له نورو موثقو رواياتو سره ښکاره ټکر لري موږ وينو چې د رسول الله صليالله عليه وسلم صحابه و سندرغاړې وينځې پلورلې او پېرلې دي چې ښېلګې يې دلته هم لولو.
ابن الفرضي د عبدالملک بن حبيب (۲۳۸ هجري ـ ۸۵۲ م) په اړه وايي چې هغه حديث پېژندونکی نه دی ، با جني او ابن حزم يې په اړه وايي:((ابو عمر بن عبدالبر به هغه دروغجن باله.))
۱۲- حضرت انس (رضي الله عنه) وايي چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي: ((من جلس الى قنية صب فی اذنيه الانک يوم القيامة.)) يعنی: ((څوک چې د سندرغاړې سندروته کېني نو د قيامت په ورځ به يې په غوږونو کې سرپ واچول شي.))
ابن حزم وايي چې انس رضي الله عنه ته منسوب دا حديث بدمرغي راټوکوي ځکه چې نا پېژندل شويو کسانو روايت کړيدی او يو د باور وړ شخص هم په دې اړه له مالک څخه روايت نه دی کړی.
دوهم دا چې په دې روايت کې مکحول له عايشې رضي الله عنها څخه روايت کوي په داسې حال کې چې هغه هېڅکله هم عايشه رضي الله عنها نه ده ليدلې او نه يې همهاله وو. همدا راز په دې روايت کې د هاشم بن ناصح او عمر بن موسی غوندې مجهول خلک دي ، دا حديث منقطع هم دی او په دې روايت کې له ابو عبدالله څخه هم روايت شوی دی چې هېڅوک يې نه پېژني.
ددې روايت په رواياتو کې ابو نعيم ـ عبيد بن هاشم ـ هم دی چې ابن قيسر يې په اړه وايي: ((هغه ضعيف دی او حديث يې له ابن مبارک څخه نه دی راخيستی او له مالک څخه ډېر منکر دي ، بلکې له ابن منکدر څخه يې په مرسل ډول روايت کړی دی.))
الاسلام والفنون الجميلة).
۱۳ د ابو مالک اشعري رضي الله عنه روايت چې وايي له پيغمبر صلى الله عليه وسلم څخه يې اورېدلي دي (يشرب الناس من امتي الخمر يسمونها بغير اسمها تضرب على رؤسهم المعازف و القنيات يخسف بهم الله الارض.)) يعنی: ((زما په امت کې به ځينې خلک شراب څښي خو بل نوم به پرې ږدي

او په مخکې به يې موسيقي غږېږي او سندرغاړې ښځې به سندرې وايي ، الله جل جلاله به يې په ځمکه ننباسي))

ابن ماجه او تاريخ بخاري.

دا د ابن ابي شيبه روايت دى چې معاويه بن صالح پکې دى چې کمزورى يې بولي او بل په کې مالک ابن ابي مريم دى چې څوک يې نه پېژني.

امام ذهبي هم وايي:((ابن معين د معاويه بن صالح په اړه وايي: د خوښې ، او باور ، وړ شخص نه دى.))

۱٤- په يو حديث کې راغلي چې :((ان الله تعالى نهى عن صوتين ملعونين: صوت نائحه و صوت مغنية)) يعنى ((الله جل جلاله دوه رټل شوي غږونه منع کړيدي: د نوحه کوونکې (په مړي په اجوره يا بې اجورې په ډېر لوړ غږ او له حد څخه په وتلي انداز يا په مکر ژړېدونکې ښځې) او د سندرغاړې ښځې غږونه.))

ابن حزم وايي: دا معلومه نده چې ددې روايت راوي څوک دى. دې ته د قدسي حديث نسبت شوى چې هېڅ سند نه لري او مطلق په پورتني ډول روايت شوى دى.

ډاکټر عماره د السماع په حواله وايي چې ددې روايت راوي جابر دى او ابن حبان د هغه په اړه وايي چې هغه حافظه نه لري ، ډېرې سهوې کوي ، توهم پرسته دى. د وهم او ګومان له مخې به يې روايتونه کول ، يو خيال پلوه (خيال پالونکى)شخص دى ، ډېر زيات منکر احاديث لري نو د پرېښودلو وړ دى او احمد بن حنبل او يحيى بن معين هغه پرېښى دى ، هغه په دروغ ويلو او له ځانه د جوړو احاديثو په خپرولو او د صحيحو احاديثو په پټولو کې ځانګړې شهرت لري.

او ددې حديث په دوهم روايت کې محمد بن يزيد طحان يشکري دى چې هغه هم ناوړه او له ځانه د حديثو جوړوونکى شخص وو .

السماع ۸۳_۸۵

۱۵- حضرت عايشې رضي الله عنها ته منسوب روايت:((من مات و عنده جارية مغنية فلا تصلوا عليه.)) يعنې :((هر څوک چې مړ شي او سندرغاړې وينځه ولري نو په هغه (د جنازې) لمونځ مه کوئ.))

ددې روايت دوه راويان هاشم او عمر مجهوله خلک دي او مکحول له سره عايشه رضي الله عنها ليدلې نه ده نو څنګه له هغې رضي الله عنها څخه روايت کوي.

۱٦- عبدالله ابن عمر ته منسوب روايت چې وايي:((يو سړي د خداى رسول ته وويل چې زه او ښ لرم آيا حُدا ورته ويلى شم ؟ هغه صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل هو ، هغه بيا وپوښتل چې آيا سندرې ورته ويلى شم ؟ هغه صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل ، پوهـ شه چې د سندرغاړې غوږونه د شيطان په واک کې دي ، سپکوي يې تر څو چې چپ شي.))

ددې روايت په راويانو کې يو عبد الملک دى چې د باور وړ ندى او بل عمر صغير دى چې محدثين يې ضعيف بولي. ابن حزم عبدا لملک ته د نا باوره او هلاکوونکې الفاظ کارولي دي.

لکه وړاندې مو چې وویل څُدا د (ح) په پېښې سره هغه غږ او سندروته وایي چې اوښان پرې مستوي او ګړندی تګ پرې کوي.
۱۷-د سعید ابن منصور له لارې له ابو داؤد له سلیم بن سالم بصري ، له حسان بن ابي سنان ، بیا د یو سړي پواسطه له ابو هریره رضي الله عنه څخه روایت شوی دی چې رسول الله صلیالله علیه و سلم فرمایي: ((یمسخ قوم من امتي فی اخرالزمان قردة و خنازیر قالوا : یا رسول الله و یشهدون ان لااله الا الله و انک رسول الله: قال نعم ویصلون و یصومون و یحجون قالوا : فما بالهم یا رسول الله ؟ قال: اتخذوا المعازف والقنیات والدفوف و یشربون هذه الاشربة فباتوا (۱) علی لهو هم و شرابهم فاصبحوا قردة و خنازیر.))
(۱)په بل روایت کې فیباتون راغلي دي
یعنې: ((په وروستۍ زمانه کې به زما د امت یوه ډله د بیزوګانو (شادیانو) او خوګانو په بڼې مسخ شي ، ویې ویل: ای د خدای جل جلاله رسوله !او هغوی شهادت ورکوي چې له یو الله جل جلاله پرته بل معبود نشته اوته په حقه د الله استازی یې ((هغه صلیالله علیه وسلم وفرمایل هو او لمونځ به هم کوي ، روژه به هم نیسي او حج به هم کوي. هغوی وویل ای د خدای جل جلاله رسوله ! خیر په هغوی څه شویدي ؟ هغه صلیالله علیه وسلم وفرمایل: ساز او سرودبه غږوي ، سندرغاړې ښځې او دریاګانې به کاروي او شراب به څښي او شپه په لهو او شراب څښلو سبا کوي او په دې وخت کې به د بیزو ګانو او خوګانو په بڼه واوړي.))
دا روایت دداسې چا لخوا شوی چې نه نوم لري اونه یې څوک پېژني.
شهید آیت الله ډاکټر بهشتي وایي چې په روایاتو کې ساز، طنبور وهلو او دا دول نورو شیانو ته اشاره شوېده چې د ځان خوښ ساتلو او لهو الات ورته ویل کېږي، د شیعه ګانو او سنیانو په کتابونو کې داسې روایات(احادیث) هم شته چې غواړي چې څه نا څه ددې وسایطو د استعمال په حرمت دلالت وکړي.
ځینې فقهاوو دا ډول استنباط کړی دی چې نه غواړي موسیقۍ ته په ټولیزه توګه حرامه ووایي، بلکې پدې اړه راغلي روایات غواړي چې ووایي هغه مجلسونه او د لهو او لعب هغه محفلونه حرام دي چې د شتمنو ، اشرافو او بډایانو په کورونو او د هغوی په استوګنځایونو کې به جوړېدل، ټوله شپه به عیاشي فحاشي کېده، زنا به وه، فسق او فجور به و ، له فحشاډ کې او بربنډې سندرې به وې، ښځې او نارینه به ګډ نځېدل او موسیقي به په دا ډول مجلسونو کې، په اوړو کې د مالګې په اندازه وه، او نورو ګناهونو ته د هڅولو په غرض غږول کېده.
نو پر همدې بنسټ په لنډه توګه ویلی شو چې هره سندره او هره موسیقي حرامه نه ده، هغه موسیقي حرامه ده، چې خلک ګناه او فحشا ته هڅوي، د ایمان سپېڅلتیا یې زیانمنوي ، اخلاق یې کمزوري کوي.
خو که کومه موسیقي دا ډول اغېز ونلري، نو غږول یې حرام ندي.
۱۸-همدا راز د سعید منصور له لارې له حارث بن شهاب ، له فرقد سبخي له عاصم بن عمر او له ابو دمامه رضي الله عنه څخه روایت شوی چې وایي پیغمبر صلیالله علیه وسلم فرمایي: ((تبیت طائفه من

امتي على لهو و لعب ، و اكل و شرب فيصبحوا قردة و خنازير يكون فيها خسف و قذف ، و يبعث على حى من احيائهم ريح فتنسفهم كما نسفت من كان قبلهم باستحلالهم الحرام و لبسهم الحرير ، و ضربهم الدفوف ، و اتخاذهم القيان.))

يعنى: ((زما د امت يوه ډله به شپه په ساعت تېرې ، لوبو ، خوړلو او څښلو سبا کوي او په دې وخت کې به د بيزو ګانو او خوګانو په بڼه واوړي ، او په دې کې نابودي او سختوالى دى او ددوى له کليو څخه به يو کلي ته داسې باد ولېږل شي چې دوى به له منځه وېسي ، لکه څنګه يې چې له دوى څخه وړاندېني خلک د حرامو د حلال ګڼلو ، د وربښمود جامو په اغوستلو او د درياګانو د وهلو او سندرغاړو ښځو د په کارولو په سبب له منځه وېوړل.))

داد حارث بن نبهان حديث دى او دده حديثونه له سره ليکل (منل) کېږي نه او فرقد سبخي کمزورى دى.

او سليم بن سالم، حسان بن ابي سنان او عاصم بن عمر مجهول دي نو په يقين سره دا دواړه روايتونه اعتبار نه لري.

د سعيد ابن منصور له لاري له فرج بن فضاله، له علي بن يزيد له قاسم او له حضرت ابو امامه رضي الله عنه څخه روايت شوى: (ان الله بعثنى رحمة للعالمين وامرنى بمحو المعازف والمزامير والا وثان والصلب، لا يحل بيعهن و لاشراء هن ولا تعليمهن ولا التجارة بهن وثمنهن حرام.))

يعنى ((له شک پرته الله (جل جلاله) زه د نړيوالو لپاره رحمت رالېږلى يم. او ماته يې امر کړى چې سازاو سرود ، شپيلۍ ګانې، بتان او صليبونه له منځه يوسم، ددې شيانو پلورل، پېرل زده کړه او په دوى سوداګري حرامه ده دهغوى بيه حرامه ده.))

امام حزم وايي، په دې سند کې قاسم ضعيف دى.

۱۹ ـ له ابن اشعري څخه روايت شوى چې دى وايي ابو عامر يا ابو مالک اشعري ماته وويل او په خداى سوګند چې ماته يې دروغ نه دي ويلي چې له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه يې اوريدلي چې هغه صلياالله عليه وسلم وفرمايل: ((ليكون قوم من امتي يستحلون الخز والحرير والخمر والمعازف))

يعني: ((زما له امت څخه به يوه ډله وي چې خز (۱) ، وربښميني جامې، شراب او موسيقى (سرود) روا بولي.))

(۱) دوربښمو ټوټه يا نرمه او نازکه وړى

امام ابن حزم وايي: ((دا حديث منطقع دى او د بخاري او صدقه بن خالد ترمنځ پکې واټن راغلى دى نو له دې کبله په دې اړه يو حديث هم صحيح نه دى او ټول موضوعي دي. په خداى جل جلاله سوګند که ددې ټولو يا له دوى څخه ديوه يا يې دېرو سند دباوري خلکولخوا رسول الله صلياالله عليه وسلم ته رسېدلى واى نو په منلو کې به يې موږ هېڅ شک او زړه نازړه توب نه واى کړى، او که هغه څه چې په دې رواياتو کې راغلي رښتيا وي دبېلګي په توګه دا چې د سندر غاړو وينځو پلورل روانه دي ، بيا خو بايد په هغه چا حد جاري شي چې سندر غاړې وينځه يې پېرلې ده او بيا يې ورسره جنسي نږديوالى کړى، او بايد له دې وينځو سره دنږديکت په پايله کې زېږېدلى کوچنى هغه ته ونه سپارل شي (اونسب

يې هم ثابت نه شي) . بله خبره داده چې داسې ډېر شيان شته چې پلورل او پېرل يې منع دي خو ساتل يې روا دي لکه اوبه، پيشو او سپيان، چې ددې تولو پلورل او پېرل روانه دي خو ساتل يې روا دي همدا راز که ومنو چې د سندر غاړو وينځو پلورل روانه دي نو داخو په دې مانا نه شوه چې دهغې ساتل هم روانه دي.

دا وو د موسيقۍ د حرمت د پلويانو دلايل، چې ټول ځواب شول. د دوی اکثره روايات يا صحيح ندي او يا صريح نه دي او د موسيقۍ د حرمت په اړه ټول رانقل شوي روايات د ظاهريه و، مالکيه و، حنابله و او شافعيه و، د يو ټولي له خوا کمزوري بلل شوي دي. خو ددې پرعکس د موسيقۍ د روا والي په اړه ډېر صريح، صحيح او کره روايات شته چې په ډاګه ترې د سندرو او موسيقۍ روا والی جوتېږي.

د موسيقۍ د روا بلونکو دلايل

کله مو چې د موسيقۍ د حرمت په اړه دليل ونه موند، نو د موسيقۍ حکم د اباحت د اصل له مخې مباح پاتې شو. موږ که د موسيقۍ د جواز لپاره نور هېڅ دليل هم ونه لرو، خو چې د حرمت په اړه يې صريح او صحيح دليل نه وي، نو حکم يې د (الاصل فی الاشياء الاباحة) [په ټولو چارو کې اصل حکم روا والی دی] د قاعدې له مخې، مباحوالی دی. دا خو لا پرېږده، چې په دې اړه ډېر صريح، صحيح او له شک او شبهې وتلي دلايل شته دي، چې په ډاګه جوتوي، چې موسيقي روا ده.

ددې دلايلو له ډلې ځخه به د مشت نمونه خروار په توګه څو روايات رانقل کړو.

۱- حضرت عايشه رضي الله عنها روايت کوي چې دوه وينځو زموږ په کور کې د بعاث سندرې ويلې. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم راغی او پرته له دې چې څه ووايي په خپل بستر پرېووت. په همدې وخت کې ابوبکر رضي الله عنه هم راننوت، ماته ډېر په غوسه شو او په تنده لهجه يې راته وويل: "د شيطان غږ، هغه هم د پيغمبر صلی الله علیه وسلم په کور کې؟؟" خو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دې دوه انجونو په کار د ابوبکر رضي الله عنه په دې تند او تېز چلند اعتراض وکړ او ورته ويې فرمايل، چې: " ای ابوبکره رضي الله عنه ! دوی خپل کار ته پرېږده، په دوی غرض مه لره" (بخاري مسلم او ابن ماجه)

ځينې وايي، چې دا وينځې کوچنۍ وې، خو ځواب دا دی چې که دوی په رښتيا هم کوچنياني وای، نو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه به ورته دومره نه په غوسه کېده او دومره به د هغه رضي الله عنه د غوسې د راپارولو لامل نه ګرځېده.

-بعاث د اوس او خزرج د قومونو ترمنځ 120 کلنه جګړه وه، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپل کوښښ پای ته ورسوله، نو ځکه حضرت ابوبکر رضي الله عنه ددې ناوړه جنګ يادولو ته د شيطان غږ وو ايه.

دا حدیث د رسول اکرم ﷺ په عملي سنتو او د هغه ﷺ په محسوسو شواهدو کې راځي، د مصر مشهور او وتلی عالم ډاکټر محمد عماره په خپل کتاب ((الاسلام والفنون الجمیلة)) کې لیکي ، دا حدیث جوتوي چې رسول الله ﷺ نه یواځې دا چې سندرې اورېدلې ، بلکې هغه یې تائید کړې هم دي او د سندرو د منع کوونکیو اجتهاد یې هم اشتباه او د هغوی سهوه بللې ده. حضرت ابو بکر صدیق(رضي الله عنه) د خپل اجتهاد پر بنسټ وغوښتل چې هغوی منع کړي ، خو رسول الله ﷺ د ابوبکر(رضي الله عنه)په دې اجتهاد اعتراض وکړ ددې لپاره چې د سندرو په روا والي یې ټینګار کړی وي. او دا داسې روایت دی چې د حدیثو د جرحې او تعدیل هېڅ عالم یې هم پر کوم روایت کوونکي نیوکه نه ده کړې.

ځیني وایي چې په حدیث کې راغلي چې حضرت رسول الله ﷺ چې دا حال ولید نو مخ یې واړاوه ، خو ډاکټر محمد عماره ځواب ورکوي چې د رسول الله ﷺ د مخ اړولو لامل انجونو ته نه کتل وو ، او د سندرو نه اورېدل یې لامل نه وو ، ځکه چې سندرې په غوږ اورېدل کېږي.

دا داسې روایت دی چې د حدیثو هېڅ عالم یې هم پرراویانو هېڅ ډول نیوکه نه ده کړې

ددې حدیث په بل روایت کې چې عمرو بن حارث له ابن شهاب څخه روایت کړی دی او همدا متن پکې راغلی ، داهم ویل شوي دي: ((تغنیان و تضربان)) یعني: ((سندرې یې ویلې او دارېایې وهله.)) مسلم او بخاري هم همدا متن د اوزاعي په روایت له ابن شهاب څخه نقل کړیدی .

2_ حضرت عایشه رضي الله عنها روایت کوي، چې هغې یو انصار ته یو انجلۍ وروادہ کړه. رسول الله ﷺ ترې وپوښتل: "ای عایشې رضي الله عنها آیا نڅا یې کوله؟ ځکه چې انصار نڅا خوښوي ". (بخاري، احمد)

3_ ابن عباس رضي الله عنه روایت کوي، چې عایشې رضي الله عنها خپله یوه نږدې دوسته یو انصار ته وروادہ کړه. حضرت رسول اکرم ﷺ ترې وپوښتل، چې "آیا له ناوې سره د مېړه تر کوره ملګرې وئ؟ " هغې رضي الله عنها ورته ځواب ورکړ "هو " بیا یې ترې وپوښتل آیا له هغې سره مو کومه سندره ویونکې (سندرغاړې) ولېږله؟ " حضرت عایشې رضي الله عنها ځواب ورکړ "نه " رسول الله ﷺ ورته وفرمایل، چې "انصار سندرې خوښوونکی قوم دی کاشکې مو ورسره څوک لېږلې وای، چې ویلې یې وای: "اتیناکم اتیناکم فحیانا و حیاکم " یعنې "موږ تاسو ته راغلو، موږ تاسو ته راغلو، نو تاسو سلام دې پر موږ وي او زموږ سلام دې پر تاسو وي ". ابن ماجه او نسايي

4_ عامر ابن سعد رضي الله عنه روایت کوي "په یو واده کې له قرضه ابن کعب رضي الله عنه او ابو مسعود انصاري رضي الله عنه سره په داسې حال کې ملګری شوم، چې څو وینځو سندرې ویلې. ما ورته وویل، چې ای صحابه و (د خدای د رسول ملګرو) آی هغه کسانو چې د بدر په جګړه کې مو برخه اخیستې. آیا ستاسو پر وړاندې داسې کارونه کېږي؟ هغوی ځواب راکړ: "که غواړې نو ته هم له موږ سره کښېنه او

موږ سره يوځاى غوږ ونيسه او که نه غواړې، چې وايې ورې، نو څه لاړ شه، ځکه چې په ودونو کې موږ ته د لهو اجازه راکول شوې ده.. (نسايي او المستدرک للحاکم)

٥ : سايب بن يزيد روايت کوي چې (د رسول الله صلى الله عليه وسلم خواته يوه ښځه راغلله نو رسول اکرم صلى الله عليه وسلم وفرمايل: ((اى عايشې رضي الله عنها آيا دا پېژنې ؟ هغې رضي الله عنها ورته وويل: ((نه اى د خداى جل جلاله پيغمبره صلى الله عليه وسلم)) ، هغه صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل: ((دا فلانۍ سندرغاړې وينځه ده ، آيا غواړې چې درته سندرې ووايي ؟.)) بيايې سندرې ووېلې ...) نسايي

٦: امام احمد په خپل مسند کې له عبدالله ابن عمررضي الله عنه يا عميره څخه روايت کړى چې وايي : ((د ابو لهب زوم راته وويل کله مې چې د ابو لهب له لور سره واده وکړ نو حضرت رسول اکرم صلى الله عليه وسلم زموږ خواته راغى او ويې فرمايل: ((هل من اللهو ؟)) ((آيا لهو شته ؟))

٧: کله چې رسول صلى الله عليه وسلم له مکې معظمې څخه مدينې منورې ته مهاجر شو نو د مدينې او سېدونکي له ډېرې خوښۍ څخه په خپلو جامو کې نه ځايېدل ، هغه په پرده کې پټې نجونې بامونو ته وختلې او په ډېرې خوښۍ سره يې لاندې بيتونه زمزمه کول او د رسول الله صلى الله عليه وسلم هرکلى يې په سندرو او زمزمو داسې وکړ:

((طلع البدر علينا من ثنيات الوداع
وجب الشکر علينا ما دعا لله داع
ايها المبعوث فينا جئت بالامر المطاع))

، يعنى ((د وداع د غره له څوکې پر موږ بشپړه سپوږمۍ راوختنه ، چې د خداى جل جلاله دعا کوونکى يې راوغوښت ،شکر پر موږ واجب دى ، اى پر موږ کې پاڅېدليه ! (لېږل شويه) منل شوى فرمان دې راوړى دى.))

٨ : کله چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم د سپرلۍ اوښ د بني نجار قبيلې اړوند د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د کور مخ ته ځملاست نو ددې قبيلې نجونو درياګانې راواخيستې او د رسول الله صلى الله عليه وسلم هرکلى يې په درياګانو او زمزمو داسې وکړ:

((نحن جوار من بني النجار
يا حبذا محمد من جار.))

يعني: ((موږ د بني نجار نجونې يو ، محمدصلى الله عليه وسلم څومره ښه همسايه دى.))
په يوه روايت کې دا هم راغلي چې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه چې په دې سفر کې له حضرت رسول اکرم صلى الله عليه وسلم سره ملګرى وو وغوښتل چې دا نجونې له سندرو ويلو او ترنم څخه منع کړي ، خو حضرت پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورته دا انقلابي وينا وکړه: ((اى ابوبکره رضي الله عنه پرې يې ږده چې يهود پوه شي چې زموږ دين ډېر پراخ او خلاص (ارت) دى.))
الاسلام والفنون الجميله.

۹-ابوحسين روايت كوي :((په هغه ورځ كې چې د مديني او سېدونكي په كې لوبې كوي د معوز بن عفراء د لور ربيع رضي الله عنها خواته ورغلم ، هغې راته وويل چې يوه ورځ حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم زما خواته راغى او په همدې فرش كښېناست ، زما خواته دوه نجونې وې چې له درياسره به يې زما د هغه نيكونو په ياد كې ترانې وېلې چې په بدر كې شهيدان شوي وو او په دې ضمن كې يې دا هم وويل: (زموږ په منځ كې پيغمبردى چې له راتلونكي هم خبر دى .)
خو پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې: (دا سې مه وايئ ځكه چې له الله جل جلاله پرته هېڅوک هم له راتلونكي خبر دى.)) امام احمد .
دلته وينو چې رسول الله صلى الله عليه وسلم هغوى له دريا او زمزمو څخه نه ايساروي خو په عقيدې پورې يوې اړوندې تېروتنې ته يې پام را اړوي.

۱۰_ابن حزم له ابن سيرين څخه روايت كوي: "يو سړي مديني ته د پلورلو لپاره څو وينځې راوستې، نو د ابن عمررضي الله عنه خواته ورغى. يو تن راغى او د يوې وينځې د اخيستلو لپاره يې په بيه كې جګړه وكړه، خو ويې نه پېرله. ابن عمررضي الله عنه د وينځو خاوند ته وويل، چې داسې وكړه ددې وينځو د پېرلو لپاره داسې چاته ورشه چې هغه په دې كار كې ځانګړى نوم او شهرت لري، چې هغه عبدالله ابن جعفررضي الله عنه دى بيا هغه عبدالله ابن جعفررضي الله عنه ته د پېرلو په نيت ورغى. وينځې يې ورته وروړاندې كړې، بيا يې له دې دوو څخه يوې ته امر وكړ، چې سندرې ووايي. په دې وخت كې ابن عمر رضي الله عنه هم غوږ ايښى و. وروسته عبدالله ابن جعفررضي الله عنه په بيه كې له جګړو وروسته هغه وپېرله. وروسته هغه سړى (پلورونكى) د ابن عمر رضي الله عنه څنګ ته راغى او ورته ويې ويل، چې په اوه سوه درهمه (په يو بل روايت كې نهه سوه درهمه ياد شوي) مې وپلورله، خو تاوان مې وكړ. ابن عمررضي الله عنه ددې خبرې په اوربدلو سره ابن جعفررضي الله عنه ته ورغى او ورته ويې ويل، چې دې سړي تاوان كړى دى اوه سوه (يا نهه سوه) روپۍ كمې بولې يا ورته وينځه بېرته وسپاره او يا سودا له سره وكړئ. ابن جعفر رضي الله عنه ورته وويل، چې دى خوښ نه دى، نو وينځه يې ورته بېرته سپارم. "
ابن حزم ددې روايت په اړه وايي: "ابن عمررضي الله عنه سندرې ته غوږ هم ايښى دى او د هغې وينځې د پلورلو په كار كې يې كوښښ او هڅه هم كړې ده. دا صحيح حديث دى، سند يې هم صحيح دى. نه هغه ډول خوسا ، تور شه، زړېدلى او موضوعي احاديثو ته منسوب روايات. " (المحلى)

۱۱_د موسيقۍ د رواوالي پلويان په دې ايت هم استناد كوي: "و اذا راء و تجارة او لهواً انفضوا اليها و تركوک قائما قل ما عند الله خير من اللهو و من التجاره و الله خير الرازقين. " يعنې "كله چې سوداګري او ساعت تېري ويني، نو هغې ته ورشي او تا ولاړ پرېږدي. ورته ووايه له خداى جل جلاله سره چې څه دي هغه له سوداګرۍ او ساعت تېرۍ څخه ډېر غوره دي او الله

جل جلاله تر ټولو غوره رزق ورکوونکی دی. " (الجمعه)
په دې ایت کې الله جل جلاله لهو له سوداګری سره یوځای یاده کړې ده، ځکه چې سوداګري روا کار دی، نو ساعت تېري هم روا ده. الله جل جلاله نه سوداګري بده ګڼلې او نه لهو. مګر هغه خلک یې ورټل، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم یې په داسې حال کې په منبر ولاړ پرېښود، چې هغه خطبه لوستله او دوی د کاروان مخې ته، چې دریا (دایره) ورته وهل کېده، ورغلل.
امام قرطبي ددې ایت په تفسیر کې فرمایي: ((د جمعې په ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د منبر لپاسه خطبه لوستله چې پدې وخت کې یو سړی مسجد ته راننووت او غږ یې وکړ چې د دحیه بن خلیفهٔ کلبي سوداګریز کاروان راورسېد. دویلو وړه چې دحیه به چې هرکله له سفر څخه راستون شو نو دوستانو به یې د دریا په وهلو د هغه هرکلی کاوه.
جابر بن عبد الله رضي الله عنه وایي چې کله به واده و نو نجونې به د دریا او شپېلۍ په وهلو سره د نبوي مسجد څنګ کې تېرېدلې او مسلمانانو به هم ددې غږ په اورېدلو له مسجد څخه ورمنډې کړلې نو دا آیت په همدې خاطر رانازل شو.
الجامع الاحکام القرآن)
نو د لته جوته شوه چې نه سوداګري منع ده او نه لهو، بلکې د الله جل جلاله لخوا د مسلمانانو دا بې پروایي، په منبر د رسول الله صلی الله علیه وسلم پرېښودل او د سوداګریز کاروان او یا د نجونو د دریا غږ پر لور د دوی ورغاستل او د لمانځه پرېښودل وغندل شول. امام قرطبي همدا راز فرمایي: په دې آیت کې نه لهو غندل شوې او نه هم لوبې، که داسې وای نو مطلق دنیوي ژوند به غندل شوی وای ځکه چې ټول دنیوي ژوند ته دلهو او لعب نوم ورکړل شوی دی: ((وما الحیوة الدنیا الا لعب ولهو)) یعني: ((او ژوند له لهو او لعب پرته بل څه ندی))
۱۲_ډېرو صحابه و سندرې اورېدلې او دا کار یې تائید کړی دی او صحابه هغه خلک دي، چې هر څوک ورپسې اقتدا وکړي، نو لار یې موندله.
۱۳_ حضرت عایشه رضي الله عنها روایت کوي، چې څو تنو حبشیانو د اختر په ورځ په نبوي مسجد کې لوبې کولې، نو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماته وفرمایل، چې آیا ته دا لوبه لیدل غواړې؟ ما ورته وویل، چې هو. هغه صلی الله علیه وسلم په دروازه ودرېد، خپل لاس یې وغځاوه زه یې په کې پورته کړم، چې ننداره ولیدلی شم. ما د ننداري لیدلو ته دوام ورکړ. رسول صلی الله علیه وسلم څو ځله را څخه وپوښتل، چې بس نه ده؟ ما ورته وویل نه. " (بخاري)
حضرت امام غزالي وایي، چې دا لوبې رقص او نڅا وه.
د عایشې رضي الله عنها په یو بل روایت کې راغلي چې: ((د اختر ورځ وه حبشو په مسجد کې په سپر او نیزو لوبې کولې، رسول الله صلی الله علیه وسلم ما ته وفرمایل: ((غواړې چې ننداره وکړې؟، ما ورته وویل هو، نوزه یې خپل شاته په دې ډول ودرولم چې زما مخ یې پر مخ وو او په خپلې جامې یې زه پټه کړم او ماد

حبشيانو د لوبو ننداره کوله ، چې حضرت عمررضي الله عنه هغوی منع کړل نو رسول الله صلی الله علیه وسلم لوبو کوونکیو ته وفرمایل: ((ای د ارفده اولاده ، په امن کې اوسئ .))
تر دې چې زه ستړې شوم او هغه صلی الله علیه وسلم را ته وفرمایل: ((بس دی؟ :)) ، ما وویل: ((هو .))
بیا هغه صلی الله علیه وسلم راته وفرمایل: ((خیر ځه.))
په یو بل روایت کې راځي چې: ((حبشیان به نڅېدل.)) او په یو بل روایت کې راځي چې: ((هغوی د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر وړاندې نڅېدل او سندرې یې ویلې.)) ، امام احمد دا روایت له انس ابن مالک څخه کړی ،

د پورتني ماخذ په حواله

کله چې حضرت عمر صلی الله علیه وسلم وغوښتل هغوی منع کړي نو حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ددې لپاره چې د هغوی ددې لوبو او نڅېدلو روا والی تائید کړي د حضرت عمر رضي الله عنه ، د اجتهاد مخالفت وکړ.
د یادولو وړ خبره داهم ده چې بخاري دا حدیث یوازې په (باب لعب) یا د لوبو باب کې نه دی را اخیستی، بلکې په (باب لهو) او تر دې معنا ، مفهوم او اصطلاح لاندې یې هم را اخیستی چې د دواړو روا والی جوتوي.
په مسلم کې راغلي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د حضرت عایشې رضي الله عنها سر په خپله اوږه کېښود .

۱۴ـ داؤد ثقفي روايت کوي، چې مونږ د ابن جريج د حديثو د تدريس په حلقه کې ناست و ، په دې حلقه کې د عبدالله ابن مبارک په ګډون د عراق نور ګڼ شمېر علماء، محدثين او فقهاء هم ناست وو ، چې په همدې کې ابن ميزن مغني تېر شو. ابن جريج هغه راوغوښت او ترې ويې غوښتل، چې څو سندرې ووايي. هغه څو سندرې وويلې بيا يې وويل، چې که له تاسو سره دا ناپوهه خلک نه وای ناست، نو ما به ډېرې سندرې درته ويلې وای، تر دې چې تاسو مې په سندرو ماړه کړي وای. په دې وخت کې ابن جريج په حلقه کې له ناستو خلکو څخه وپوښتل، چې آيا په تاسو کې داسې څوک شته، چې زما دا کار يې نه وي خوښ شوی؟ ځينو خلکو د ابن جريج ددې پوښتنې په اوريدلو سره وويل، چې هو ! مونږ په عراق کې دا کار نه خوښوو. ابن جريج ورته وويل، چې د حُدا او رجز ويلو په اړه مو څه خيال دی؟ هغوی ورته وويل، چې ددې دواړو په جواز کې هيڅ شک نه لرو. ابن جريج ورته وويل، چې اخر په حُدا ، رجز او موسيقۍ کې څه توپير دی؟

(اغاني جلد 1، ص175، د قران اور فنون لطيفه په حواله).

۱۵ـ يوه شپه حضرت عمر رضي الله عنه د شپې په کوڅو کې ګرځېده، چې د سندرې غږ يې واورېده. حضرت عمر رضي الله عنه هغې خوا ته متوجه شو او تر ډېره ورته ودرېد.
يو ځل خلکو حضرت رباح رضي الله عنه ته د حُداويلو فرمايش وکړ. هغه رضي الله عنه د حضرت عمر رضي الله عنه مزاج او طبيعت ته کتل. خو کله چې حضرت عمر رضي الله عنه کوم خفګان ونه ښود ، نو رباح

رضـي الله عنـه هـم سـندرې پيـل کـړې او حـضرت عمررضـي الله عنـه هـم اورېـدلې، تـر هغـې چـې سبا شـو، نـو بيـا يـې ورتـه وويـل چـې اوس يـې بـس کـړه، ځکـه اوس د خـداى جل جلاله د يـادولو وخـت دى.

يـو ځـل يـو سـپاره د حج پـه ورځـو کـې سندرې ويلې، ځينـو خلکـو حـضرت عمررضـي الله عنـه تـه وويـل، چې آيـا دا نـه منع کـوې؟ حضرت عمـر رضي الله عنه ځـواب ورکـړ'نـه" ځکـه چـې سندرې خـو پـه اوښـانو د سـپرېدونکيو د لارې توښـه ده. همـدارازخـوات ابـن جبيـر روايـت کـوي، چـې يـو ځـل لـه حـضرت عمـر، حـضرت عبـدالرحمن ابـن عـوف او حـضرت ابـو عبيـده رضـي الله عـنهم سـره (چـې درې واړه د عـشره مبشره و پـه ډلـه کـې دي) پـه يـو سـفر کـې ملگـرى وم، خلکـو راڅخـه وغوښـتل چې د ضـرار اشـعار ولـولم. حضرت عمـر رضي الله عنه وويـل، چې ښـه دا ده چې خپـل اشـعار ولـولې. مـا هـم سندرې پيل کړې او تر ټوله شپه مې سندرې وېلې.

(سيره العمرين د ابن جوزي)

علامـه شـبلي نعمـاني د حـضرت عمررضـي الله عنـه پـه اړه ليکـي، چـې: "يـوه شـپه عبـدالله ابـن عباس رضـي الله عنـه ټولـه شـپه شـعرونه ويـل کلـه چـې سـهار شـو، نـو حـضرت عمررضـي الله عنـه ورته وويل، چې اوس قرآن ووايه. " (الفاروق)

١٦_ امـام شـوکاني پـه نيـل الاوطـار کـې ليکـي: "د مـديني او سـېدونکي او لـه ظاهريـه او صـوفيه و څخـه د هغـوى هـم آنـده خلـک د سندرو پـه روا والـي بـاور او عقيـده لـري کـه څـه هـم لـه رباب او چنگ سره وي. "

استاد ابـو منـصور بغـدادي شـافعي ليکـي: "عبـدالله ابـن جعفـر د سـندرو پـه روا والـي کـې هـېڅ سـتونزه نـه وينـي. خپلـو وينځـو تـه بـه يـې د سـندرو ويلـو اجـازه ورکولـه او خپلـه بـه يـې هـم تـرې اورېـدلې او دا د اميـر المـؤمنين حـضرت علـي رضي الله عنه زمانـه وه. "همـدا اسـتاد همدا سـې يـو موردلـه شريح قاضي، سعيد ابن مسيب، عطاء ابن اباح، زهري او شعبي څخه هم رالېږدوي.

١٧_ د حرمينـو امـام پـه خپـل کتـاب "النهايـه" او تکـره تـاريخ پـوه ابـن ابـي الـدنيا وايي: "عبـدالله ابـن زبيـر رضـي الله عنـه څـو وينځـې درلـودلې، چـې چنگ بـه يـې غـږاوه. ابـن عمـر رضـي الله عنـه پـرې پـه داسـې وخـت کـې ورننـووت، چـې پـه غېـږ کـې يـې چنـگ ايـښى و، نـو ورتـه ويـې ويـل، چـې "اى د خـداى جـل جلالـه د رسـول صـلى الله عليـه وسلم صـحابي (ملگريـه) دا څـه شـى دى؟ بيـا عبـد الله هغـه ابـن عمررضـي الله عنـه تـه ورکـړ هغـه يـې پـه اړه ډېـر سـوچ وکـړ بيـا يـې پـه ټوکـه وويـل: دا يـوه شـامي تلـه ده؟ ابـن زبيررضـي الله عنـه هـم د ټـوکې پـه دود وويـل: "هـو! پـه دي عقلونه تلي. "

١٨_ علامه ابو عمر اندلسي ليکي: يو ځل عبدالله ابن عمر رضي الله عنه په داسې حال کې د عبدالله ابن جعفررضي الله عنه څنگ ته ورغى، چې له هغه سره يې وينځه وه او د وينځې په غېږ کې يې چنگ

اینبی و. بیایې له ابن عمررضي الله عنه څخه وپوښتل، چې آیا په دې کار کې خو به کومه (شرعي) ستونزه نه ویني. هغه ځواب ورکړ "نه". (العقد الفرید د اندلسي)

۱۹_ ماوردي د معاویه رضي الله عنه او عمرو ابن العاص رضي الله عنه په اړه وایي، چې دوی دواړو له ابن جعفررضي الله عنه څخه د چنګ غږ اورېدلی دی.

۲۰_ امام ابو الفرج اصفهاني روایت کوي، چې حسان ابن ثابت رضي الله عنه له عزه المیلاء څخه له مزهر سره یوځای خپل یو شعر واورېد. ژبپوهان وایي، چې مزهر چنګ ته وایي. ابو العباس هم همداسې یو روایت کړی دی. (الاسلام والفن)

۲۱ _ ادفوي وایي، چې دوهم عمر (عمر ابن عبدالعزیز) خلافت ته د رسېدلو تر مهاله د خپلو وینځو (د سندرو) غږ ته غوږ اېښود. ابن سمعاني وایي، چې طاوس هم د سندرو رواوالی منلی دی. ابن قتیبه او د "الامتاع" د کتاب لیکوال د مدینې د قاضي سعید ابن ابراهیم ابن عبدالرحمن زهري څخه چې تابعي دی، هم همداسې روایت کړی دی. ابو یعلی خلیلي په خپل کتاب "الارشاد" کې د مدینې د مفتي عبدالعزیز بن سلمة الماجشون څخه همدا ډول روایت کړی دی. رویاني د قفال په اړه وایي، چې د امام مالک بن انس رح په مذهب کې په خوښیو کې سندرې روا بلل شوې دي. استاد ابو منصور الفوزاني له امام مالک رح څخه د چنګ رواوالی رانقل کړی دی.

مکي ابو طالب په خپل کتاب قوت القلوب کې له شعبه څخه روایت کوي، چې هغه د مشهور محدث منهال ابن عمر په کور کې د تنبور غږ اورېدلی دی.

۲۲_ابو الفضل طاهر په خپل تالیف (السماع) کې لیکي: د چنګ په رواوالي کې د مدینې په اوسېدونکیو کې اختلاف نشته دی.

۲۳- د حضرت عایشې رضي الله عنها په حدیث کې راغلي دي چې هغې (رضي الله عنها) یوه انصار ته یوه نجلۍ ورواده کړه کله یې چې ناوې د شاه کورته وروسته نو حضرت رسول الله صلیالله علیه وسلم ورته وفرمایل: ((ماکان معکم من لهو فان الانصار یعجبهم اللهو)) یعنې: ((ای عایشې له تاسو سره لهو نه وه ؟ رښتیا ده چې انصار لهو خوښوي.))

په دې حدیث کې وینو چې حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې خاطر چې لهو له دې مناسبت سره وړ ، مناسب او صحیح کاروه (په ښادۍ کې ساز او سرود وړ کار دی) نو رسول الله صلیالله علیه وسلم ورته اشاره وکړه او د خلکو پام یې دې ټکي ته راواړاوه چې ساز او سرود له ښادۍ او خوښۍ سره مناسبت لري نو په دا ډول مناسبتونو کې باید وغږول شي.

۲۴-په واده کې د ساز او سرود دروا والي په اړه د عامر ابن سعد روایت تر دې هم ډېر صراحت لري په دې حدیث کې په ډاګه ویل کېږي چې حضرت رسول الله صلیالله علیه وسلم صحابه و ته په ودونو او خوښیو کې د ساز او سرود اجازه ورکړې. دی وایي: ((په یوه واده کې د قرضه ابن کعب رضي الله عنه او ابو مسعود انصاري رضي الله عنه څنګ ته ورغللم په دې وخت کې مې ولیدل چې وینځې سندرې وایي ماورته وویل: تاسو خو د رسول الله صلیالله علیه وسلم صحابه او د بدر په غزا کې ګډون کوونکي

یاستدا ډول عمل هغه هم ستاسو پر وړاندې ترسره کېږي ؟ هغوی راته وویل چې ته کولی شې چې له موږ سره کښېنې او سندرې واورې او دا هم کولی شې چې بېرته لاړ شې !((یقیناً چې دحضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لخوا موږ ته په ودونو کې د ساز او سرود اجازه راکړل شوې ده)) نسايي او تهذیب ۱۰۷

امام حافظ ابو الفضل محمد طاهر (۴۴۸ـ ۵۰۷ هجري ، ۱۰۵۶ـ۱۱۱۳ م)ددې او دېته ورته نورو راویانو په اړه وايي: ((هغوی چې سماع یې نه خوښوله دحدیثو له علم سره دنابلدتیا او پر هغوی د نه پوهېدنې له امله به یې په دې او دېته ورته روایاتو استدلال کاوه. نو وګورئ هر کله هم چې دوی په کوم کتاب کې په دې اړه کوم حدیث (روایت) ولید نو سمدستي به یې هغه بې له کومې پلټنې ځانته نظریه وټاکله او هغه به یې دخپلو مخالفینو پر ضد ددلیل په توګه کاراوه. چې دا پخپله لویه سهوه، بلکې ستره ناپوهي ده.))

النویري (نهایة الارب) ج ۴ ۲ ۱۴۷ـ۱۶۰

یوې ډلې هڅه کړې ده چې د صحیحو او منلیو احادیثو چې دوی پکې په عیب موندلو نه دي بریالي شوي او د سماع په رواوالي دلالت کوي مفاهیم داسې واړوي چې پررواوالي دلالت ونکړي دبېلګې په توګه یې امام ابن تیمیه (۶۶۱ـ۷۲۸ هجري، ۱۲۶۳=۱۳۲۸ م) یادولیشو. ده هم هڅه کړې ده چې دهغو صحیحو اومنل شویو روایاتو چې په ډاګېزه دسماع او سندرو په رواروالي دلالت کوي خپل اصلي مفهوم ترور کړي. او نه روا والی یې جوت کړي بیا هم دبېلګې په توګه ، هغه ددوو انجونو د سندرو ویلو په وخت کې دحضرت عایشې په کوټه کې دحضرت رسول اکرم صلیالله علیه وسلم د شتون او دهغه صلیالله علیه وسلم په شتون کې دسندرو ویلو په اړه وايي: ((کان یسمع)) ،((ولا یستمع)) یعنې: ((هغه اوربدل خو غوږ یې ورته نه ایښود))

ابن تیمیه ـ مجموعة الرسائل الکبری ج ۲ ص ۳۰۲ چاپ قاهره

څرنګه چې دده دا ډول استنباطات دده د متکلفانه چلند بېلګې دي نو ځکه ممکنه نه ده چې دهغو خلکو له دلایلو به څه کم کړي (او یا به پرې اغیز وکړي.) چې موسیقۍ ته غوږ نیول او اوربدل دواړه روا بولي .

ابو سلیمان وېلي دي چې په زړه کې چې څه نه وي نو سماع یې پکې نه پیدا کوي خو څه چې په زړه کې شته سماع یې خوځوي (په حرکت او جوش یې راولي) نو له همدې کبله نو موږې په لاندې حالاتو کې ترنم او ساز او سرود روا بولي.

۱ : حاجیانو ته له طبلې او شپېلۍ سره سرود روا دی ځکه چې دوی دحج د مناسکو او ځایونو ستاینه کوي دچا په زړه کې چې دحج مینه ده هغه زیاتوي او دچا په زړه کې چې نشته دا مینه پیدا کوي څرنګه چې حج ثواب او مطلوب کار دی نو هڅول هم ورته روا دي.

۲ : روا جګړې ته دخلکو دهڅولو او جرئت ورکولو په غرض هم ساز او سرود روا دی خو دلته باید حماسي اورزمي شعرونه وویل شي داسې شعرونه چې په خلکو کې له جهاد سره مینه او شوق ژوندی او تحریک کړي په جګړه کې باید دموسیقۍ هغه الات وکارول شي چې په خلکو کې غیرت جرئت او زړه ورتیا پیدا کړي، په جوش یې راولي هغه وسایل باید ونه کارول شي چې دزړه ورتیا په ځای دخلکو

زړونه نرم کړي له کور ، اولاد او ښځې سره یې مینه راوپاروي ، مجازي معشوقې ورپه زړه کړي، همدا لامل دی چې وایو په جگړه کې باید شپېلۍ ونه غږول شي ځکه چې غږ یې نرموونکی او غم پاروونکی دی ، دزړورتیا تومنه له منځه وړي او دغیرت او شهامت پر ځای نرمي او سستي پیدا کوي او ددې قاعدې له مخې چې ((منع کارته هڅول منع دي)) نو ناروا جگړې ته دخلکو هڅول که دساز او سرود له لارې وي او که له بلې لارې روا نه دي.

۳: د روا خوښیو او ښادیو په وختونو کې په دې خاطر چې خوښي او ښادي نوره هم ډېره شي هم ساز او سرود روا دي لکه داخترونو ،ودونو دمسافرو دستنېدلو دکوچني دزېږښت او دزېږښت داوومې ورځې (چې اوس یې ځای شب شش) نیولی دکوچني دختنې په وخت کې، دقرآن دحفظ دبشپړېدو خوښي په دې ټولو کې ساز او موسیقي روا ده.

هر مناسبت چې خوښي پرې په کارده نو په موسیقۍ بدرگه کول یې هم روا دي لکه مدینې ته درسول الله صلیالله علیه وسلم دهجرت په وخت کې چې دمدینې نجونو په دریا او سندرو دهغه هرکلی وکړ. (طلع البدر علینا...)

درسول الله صلی الله علیه وسلم هجرت او مدینې ته تلل دمدینې د خلکو لپاره دخوښۍ او ویاړ خبره او یوه دستاینې وړ ښادي وه نو ددې خوښۍ څرگندول په شعر او سرود او دبدن په نورو حرکاتو دستاینې وړ خبره ده. دیوې ډلې صحابه وو رضي الله عنهم په اړه روایت شوی چې کله به په کومه خبره خوښ شول نو پایکوبي (دنڅا په څېر له خوښۍ څخه پښنه په ځمکه وهل) به یې کوله (لکه دحضرت علي ،امام حسین او حضرت زیدبن حارثه رضي الله عنهم په اړه چې وړاندې تېر شول.)

دحضرت عایشې په کور کې ددوه وینځو د سندرو او سرود په اړه دعمروابن حارث په روایت کې راځي چې: ((تغینان وتضربان)) یعنی ((سندرې به یې ویلې او دریا به یې وهله)) دحضرت عایشې رضي الله عنها په کور کې دوینځو ساز او سرود ته درسول الله صلیالله علیه وسلم غوږ نیول په خپله ددې څرگندوی دی چې دنا محرمو ښځو غږ اوربېدل دنورو بېهوده او بې گټې سازونو په څېر حرام نه ده ، بلکې دنامحرمو ښځو لخوا سندرې اوربېدل هغه ځای کې ناروا دي چې هلته دفتنې وېره وي او داقیاسونه او نصوص دغږ ، سندرو ، نڅا دریا وهلو او په نېزې او سپرپه لوبو کولو دلالت کوي.

٤: سماع په زړه کې پروت دعشق اور تازه کوي شوق په څپو او مینه په شور راولي که اورېدونکي دمعشوقې ترڅنگ وي نو موخه یې په لذت (خوند) کې ډېرښت دی او که له معشوقې لېرې (په هجر کې) وي. نو موخه دوصال داور تازه کول او دمعشوقې غېږې ته درسېدلو هیله ده او عشق که څه هم درد دی خو کله چې دوصال هیله ورسره وي نو یو ډول خوند هم ورسره ملگری شي ځکه چې هیله خوند بخښونکې او نهیلي دردوونکې ده نو که دامینه له داسې چاسره وي یا په بله وینا داسرود دداسې چالپاره وي چې وصال یې روا وي لکه دسړي خپله مېرمن او یا وینځه او یادښځې خپل خاوند ، عاطفي مینې لکه له لور، زوی ، ورور ، خور ، پلار ، مور، ماما اوکاکا سره نو داډول سماع روا ده او له دوی څخه هم محرمو ته سرود اورېدل روا دي

خو دنامحرمو ښځو لپاره یا په ټولیزه توگه دهغه چا لپاره شوق راپارول رواندي چې مینه ورسره روانه ده نو دوی ته شوق راپارول په سماع هم روانه دي ، همدا راز سترگو ته دهغو ښځو او نجونو دانځور

مجسم کول چې دده کتل ورته روانه دي هم روا نه دي همدا راز دهغو ځوانانو لپاره هم موسيقي روانه ده چې په خپل شهوت واک نه لري او موسيقي يې شهرت راپاروي ځکه ددوی درد (عشق) په موسيقۍ سره نه تسکين کېږي ،بلکې لا نور هم پاريږي کله چې له يو هوښيار شخص څخه دعشق په اړه وپوښتل شول نو ويې ويل: ((دا يو دود دی چې د انسان د سر له مغزو پورته کېږي سماع يې پاروي او جماع يې له منځه وړي.))

۵_ هغه چاته هم سماع روا ده چې له الله جل جلاله سره مينه او دوستي کوي او دهغه جل جلاله دليدلو هيله لري داسې خلک چې هر څه ويني او هرې خواته ګوري نو الله جل جلاله يا خپل معشوق پکې ويني او غوږونه يې د الله جل جلاله له غږ څخه پرته بل غږ نه اوري. نو سماع ددا ډول خلکو شور او عشق پاروي ، دوستي يې ډېروي او دزړه په اورتون کې يې پروت اور ژبغړانده کوي او دمکاشفې او ملاطفې هغه ډول حالات ورښيي چې توصيف يې نه شي کېدلی او هغه څوک يې په خوند پوهېږي چې احساسولی يې شي او چې څوک يې احساسولی ونشي نو ترې انکار کوي.

صوفيان دې حالت ته وجد وايي او په زړه کې داسې حالات مومي چې له هاغې وړاندې يې نه دي موندلي بيا دا حالات داسې پايلې او توابع لري چې زړه په اور سوځوي او پرې وينځي يې او داسې يې پاکوي او تيارې ترې ورکوي لکه سره زرچې په اور پاکوي او له دې پاکۍ او صفايۍ وروسته ورته دمکاشفاتو او مشاهداتو دروازې خلاصېږي چې داددې عاشقانو وروستۍ غوښتنه ده نو هره وسيله چې دا موخه پرې ترلاسه کېږي.د قرباتو (الله جل جلاله ته) دورنږدې کېدونکيو شيانو) په ډله کې راځي نه دمباحو او ناروااوو په ډله کې.

او هېڅ داسې اسماني کتاب به نه وي چې خلک يې د ساز او سرود او نغمو په پردو کې د خدای جل جلاله ياد ته هڅولي نه وي يو چا ويلي: ((په انجيل کې مې وليدل چې ليکلي يې وو (تاسو ته مو سندرې وويلې خو مست نه شوئ تاسو ته مو شپېلۍ ووهله خو ونه نځېدئ) يعنې تاسو مو د الله جل جلاله ياد ته وهڅولئ خو تاسو ونه هڅېدئ))

اوس په يقين سره روښانه شوېده چې سماع کله مباح او کله هم مستحب ده او که وپوښتل شي چې آيا سماع کله حرامه هم وي نو زموږ ځواب دادی چې هوپه پنځو حالاتوکې سماع ناروا ده.

يو حال يې په سندرغاړي يو حال د سماع په کارندويو ، يو حال د شعر په محتوی (منځپانګه) يو حال داورېدونکي په جسمي حالت او يو حال د موسيقۍ په واسطه د شخص لخوا دوخت ضايع کول او په اورېدلو کې يې افراط دی.

۱-چې سندرغاړې داسې ښځه وي چې کتل ورته روانه دي او له سندرو څخه يې دفتنې وېره وي دلته دفتنې مخه نيول هدف دی نو ځکه له دې ډول سندر غاړې څخه سندرې اورېدل روانه دي دا حرمت په سندره کې نه، بلکې دښځې له غږ څخه دخوند له امله ده. له دا ډول ښځو څخه يواځې سندرې نه، آن دعادي خبرو په ګډون دقرآن تلاوت اورېدل هم روانه دي همداراز له داسې ښکلي هلک څخه هم سندرې، خبرې آن تلاوت اورېدل رواندي چې دفتنې وېره پکې وي.

که څوک وپوښتي چې شريعت خو له پرديو ښځو سره يواځيتوب (خلوت) حرام کړی دی که دفتنې وېره وي او که نه ځکه په هر حال دفتنې ګومان پکې غالب دی، نو شريعت له سره دا دروازه بنده کړه خو

ځواب دادی چې دا قیاس له مقیس علیه (هغه مسئله چې قیاس پرې کېږي) سره ډېر نږدې نه دی ځکه کتل چې ځومره ژر شهوت راپاوري او بیا له پردی ښځې سره په خلوت کې، نو اوربدل هاغومره اغیز نه لري او باید ددواړو ترمنځ په توپیر قانع واوسو. اوربدل دلیدلو په څېر ژر جنسي قوه (غریزه) نه راپاروي همدا لامل دی چې د ښځو غږ عورت نه دی او همدا لامل دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له وینځو څخه سندرې اوربدلي همدا راز شریعت ښکلیو هلکانو ته کتل هم حرام نه دي بللي مګر کله چې دفتنې وېره هرومرو وي.

۲: په موسیقۍ کې دداسې کارندویو (الا تو) کارول چې هغه په شراب څښونکیو، هجړاګانو او نورو ګناه کوونکیو پورې ځانګړې وي روانه دي او نور الات لکه دریاکه څه هم شرنګاني لري طبلې، شپېلۍ او... روا دي.

۳: دداسې شعر اوربدل له موسیقۍ سره او بې له موسیقۍ حرام دي چې پکې الله جل جلاله یا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ناوړه نسبت شوی وي، هغوی پورې دروغ تړل شوي وي لکه روافضو چې دصحابه و په هجوه کې شعرونه وېلي دي همدراز دهغه شعر ویل او اوربدل هم روانه دي چې دیوې ځانګړې او ټاکلې ښځې په ستاینه کې ویل شوي وي خو که په شعر کې په عمومي ډول دحسن ستاینه شوې وي بې له دې چې کومې ټاکلې ښځې ته ګوته ونیول شي زلفې، پوزه، شونډې قد، رنګ، سترګې غاښونه... یادشوي او ستایل شوي وي. نو دداسې شعر لیکل او اوربدل دواړه هم له موسیقۍ سره او هم بې له موسیقۍ روا دي (همدا راز هغه شعر هم روا نه دی چې فحش، سپک، چټیات پکې وي).

٤: دهغه چا لپاره هم عشقي موسیقي اوربدل او غږول روا ندي چې خپل شهوت ته تسلیم او دشهوت تر کنټرول لاندې وي. دځوانۍ دځواک او زور برسېره هم دشهوت پر وړاندې مغلوب (ملاست) وي ځکه چې دحسن او جمال ستاینه په ده کې پروت دعشق اور تازه کوي او دعقل واګې یې شکوي.

۵: هغه چاته هم موسیقي اوربدل روا ندي چې جنسي غریزه یې پیاوړې نه وي او ډېر خدای جل جلاله په مینه کې هم مست نه وي خو دموسیقۍ په اوربدلو کې ډېر افراط کوي، موسیقي بیخي دژوند برخه او دروح اکسیجن وګرځوي، له موسیقۍ سره عادت او خوی واخلي دا ډول افراط حماقت دی او ددا ډول کس شهادت هم نه منل کېږي ځکه ټول ژوند په لهو کې تېرول ګناه ده او څنګه چې صغیره (کوچنۍ) ګناه په تکرار او دوامدار ډول ترسره کول کبیره ګرځي همدا راز په مباحاتو کې ډېر افراط او تکرار هم مباح، صغیره ګناه ګرځوي لکه شطرنج چې په اصل کې روا او مباح ده خو په تکرار او افراطي ډول کول یې مکروه دي. که څوک وپوښتي چې له دې خبرو ښکاري چې موسیقي په ځینو مواردو کې مکروه او حرامه هم ده نو تاسې یې ولې په پیل کې په مطلق روا والي حکم وکړ؟ ځکه دلته تفصیل ته اړتیا ده او په کمه موضوع کې چې تفصیل ته اړتیا وي نو مطلق حکم پکې کول اشتباه ده. زموږ ځواب دادی چې مطلق حکم کول په هغه موضوع کې ناسم کار دی چې په عین هماغې موضوع (دهماغې موضوع په ذات یا بالذات په هماغې موضوع) کې تفصیل ته اړتیا وي، خو که دموضوع په ذات کې تفصیل ته اړتیا نه وي او عارضي (بهرني) حالتونه دتفصیل اړتیا غواړي نو دلته مطلق حکم روا دی. دبېلګې په ډول که څوک وپوښتي چې آیا شهد حلال دي؟ نو سمدستي ځواب ورکوو چې هو، ځکه

د شهدو په ذات کې د حرمت خبره نشته نو ځکه سمد ستي د (هو) ځواب ورکوو خو که عارضي تفصيل ته ورشو بيا خبره داسې نه ده يعنې سره له دې چې شهد په خپل ذات کې پاک او حلال دي خو هغه چاته حرام دي چې سخته تبه لري او زيان ورته کوي همداراز که څوک وپوښتي چې شراب حلال دي که حرام؟ نو دستي ځواب ورکوو چې حرام، خو هغه چاته روا دي چې مړې يې په ستوني کې بنده وي او له شرابو پرته بل هيڅ هم نه وي چې مړې پرې تېره کړي . (يا په اوس وخت کې په ځينو درملو کې).

سوداګري مطلق روا ده خو د جمعې دلمانځه له اذان وروسته روانه ده. شهد او سوداګري په خپل ذات کې په مطلق ډول روا دي او شراب حرام خو له ذات څخه پرته يې نور عارضي حالات را پېښېږي چې هغه اصلي حکم يې بدلوي او سماع هم له دې کبله چې موزون او خواږه غږ ته غوږ نيول دي روا دي خو چې د ذات له حقيقت څخه بهرني عارضي حالات يې منع کوي دا بېله خبره ده.

کله چې د موسيقۍ اباحت جوت شو نو د هغه مخالف نظر ته هيڅ اهميت نه ورکوو.

امام شافعي سماع حرامه نه بولي او د هغه چا په اړه چې موسيقي خپله دنده او کسب بولي وايي چې شهادت يې نه منل کېږي ځکه چې د هغه په نظر دا يو داسې بوختيا ده چې له باطل سره ورته والی لري او هر څوک چې تل باطل (بې ګټې) کارونه کوي نو دا کم عقلتوب او بې شخصيتي ده، خو که څوک يې خپله دنده او کسب نه ګرځوي او شوقي چې کله پرې ورپېښ شي نو سندرې او سرود غږوي نو دا هغه بې شخصيتي نه ده او شهادت يې هم منل کېږي او هغه د رسول الله صلی الله عليه وسلم پر وړاندې د دوو وينځو په سندرو استدلال کړی. د مصر نامتو فقيه او د احاديثو روايت کوونکي يونس بن عبدالاعلی بن موسی بن ميسره وايي چې ما له امام شافعي څخه په دې اړه چې د مدينې او سېډونکي سماع حرامه بولي وپوښتل هغه راته وويل: ((زه د حجاز هېڅ داسې عالم نه پېژنم چې سماع مکروه وبولي له هغې سماع پرته چې په څرنګوالي کې يې خبره وي.))

او دا چې وېلي يې دي : ((سماع يوه مکروه بوختيا ده چې له باطل سره ورته والی لري.)) دا خبره سمه ده چې سماع لهو او بوختيا ده خو لهو په خپل ذات کې حرامه نده ځکه چې په نبوي مسجد کې د حبشيانو لوبې هم لهو وه په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته کتل او خوښه يې کړه. آن چې الله جل جلاله د لهو او لغو په اړه پوښتنه هم نه کوي چې ديو بې ګټې کار په توګه ترسره شي. د بېلګې په ډول که څوک ځان اړ باسي چې هره ورځ به خپل لاس سل ځله په خپل سر رېږدي دده دا کار بې ګټې دی خو حرام نه دی. الله جل جلاله فرمايي، ((لايوأخذكم الله باللغو فی ايمانكم)) يعنی: ((الله مو په بې ګټې قسمونو نه نيسي.)) نو کله چې الله جل جلاله موږ د هغه په نوم په بې ګټې قسم چې د زړه له قصد او تل څخه نه وي نه نيسي سره ددې چې بېهوده او بې ګټې کار دی نو په نڅا او شعر مو ولې نيسي.

دا چې هغه يې باطل ته ورته بولي په دې معنا نده چې هغه يې حرام بولي آن که هغه باطل هم بللي وای نو د تحريم په معنا به نه وه، بلکې بې ګټې به يې باله ځکه چې باطل بې ګټې خبرې ته وايي: ((د فقهي مسئلې له مخې)که يو څوک خپل مېړه ته ووايي چې ته ما وپېرودلې او يا سړی خپلې مېرمن ته ووايي چې ما پر تاځان وپلوره او ښځه يې ورته ووايي چې ما هم وپېرلې نو دا يو باطل عقد (تړون) دی خو حرام خو نه دی. البته که موخه همداسې باطل او ساعت تېری وي خو که خبره جدي او د زړه له قصده

وي او موخه يې قطعي تملک (ښځېنتوالی او مالک والی) وي نو بیا حرام ده او دا چې امام شافعي رح وايي چې د سندر غاړي شهادت نه منل کېږي دا هم د هغه په نظر د ساز او سرود د حرمت په معنا نه ده ځکه چې ډېر داسې کارونه شته چې له مروت او ځوانمردۍ څخه لېرې دي او د کوونکي شهادت يې نه منل کېږي خو حرام نه دي لکه په بازار کې خوراک چې حرام هم نه دی خو د کوونکي شهادت يې نه منل کېږي. يا داوبدلو کار (دوړتوب) چې مباح کار دی، همداراز بل هر کار چې ابرو منداننه وي پت او عزت پکې نه وي د کوونکي شهادت يې نه منل کېږي.

نو د هغه د تعليل موخه تنزيهي کراهت دی او د دين د نورو امامانو په اړه هم همداسې اټکل کېږي (چې دا کار به تنزيهي مکروه بولي).

تر دې ځايه مو د امام غزالي د احياء العلوم له کتاب السماع څخه اقتباس وکړ.

په نيويارک کې د امام خويي مرکز له امام خويي څخه د موسيقۍ په اړه د پوښتونکيو پوښتني او ددې امام ځوابونه خپاره کړي دي چې څو پوښتنې او ځوابونه يې دلته له www.arabic.al-khoei.org ويب سايټ څخه را نقلوو:

امام خوئي د يو پوښتونکي ددې پوښتنې په ځواب کې چې (تاسو په ودونو کې په دې شرط د ښځو سندرې ويل روا بللي چې هلته محرم نه وي لکه د دوی خواته د سړيو ورتلل، نو آيا دا شرط يواځې په پرديو پورې اړوند دی او که مطلق نارينه و پورې (يعنې د دوی سندرې يواځې د پرديو نارينه و پر وړاندې حرامې دي او که د نږدې محرمو خپلوانو پر وړاندې هم.)

وويل: هو يواځې د پرديو نارينه وو پر وړاندې حرامې دي، والله اعلم.

خو همدا مفتی صيب بيا ددې پوښتنې په ځواب کې چې آيا ښځې ته روا ده چې د خپل مېړه خوښ ساتلو او د هغه د شهوت د راپارولو لپاره هغه ته ونځېږي او د موسيقۍ له الاتو پرته ورته سندرې ووايي؟ ځواب ورکوي چې سندرې يې روانه دي خو نڅايې منع نه ده.

ددې پوښتنې په ځواب کې چې آيا د خوښۍ په مناسبتونو کې لکه ودونه د نارينه وو نڅېدل او چک چک وهل روا دي؟ او آيا دا کارونه ښځوته هم روا دي؟ ويلي دي چې دا کار په خپل نفس کې پروا نلري، ترڅو چې بل حرام شی ورسره ملګری نه شي لکه د ښځو او نارينه وو يو ځايوالی او داسې نور.

ددې پوښتنې په ځواب کې چې کله ښځې ډاډمنې وي چې پردي نه ورځي نو آيا په ودونو کې دوی ته طبلې او داريا وهل روا دي؟ او آيا ښځه د خپلو همزولو (همجنسو) تر مخ نڅېدلی شي؟ وايي چې طبل او داريا وهل او ... ورته روا ندي خو نڅېدل ورته چې له پرديو په امن کې وي روا دي.

نو مورې ددې پوښتنې په ځواب کې چې آيا په نا مخامخ ډول لکه له راډيو - ټيپ ريکارډ او ... له ښځو څخه د ديني ترانو اورېدل چې شهوت نه راپاروي روا دي، وايي چې هو ((پروا نه لري))

ځينو رواياتو کې راغلي چې رسول الله صلی الله عليه واله وسلم له موسيقۍ پرته ودونه وليدل نو ويې فرمايل چې دا خو نکاح ده زنا خو نه ده (ولي موسيقي نشته.))

له حضرت امام صادق څخه روايت شوی چې رسول الله صلی الله عليه واله وسلم په بني زريق قوم باندې تېرېده چې د موسيقۍ غږ يې واورېده، نو ويې فرمايل چې دا څه دي؟ ورته وويل شول چې ای د

خدای رسوله، د فلاني نکاح (واده) ده نو رسول الله صلی الله علیه واله وسلم وفرمایل چې ((خپل ایمان یې بشپړ کړ دا نکاح ده ، زنا نه ده.))
او زیاته یې کړه ((نکاح به په پټه نه وي تردې چې یا (د پخلي دود) ونه لیدل شي او یا د دریا غږ وانه وریدل شي.))
خو امام خوئي وایي چې زموږ په نزد دا روایات کمزوري دي.
محمد طاهر بن علي احمد مقدسي (٤٤٨-٥٠٧ هجري ، ١٠٥٦-١١١٣م) چې د حدیثو تکړه حافظ او نوموتی تاریخ پوه دی ، بې شمیره تالیفات لري او په سفرونو کې هم ځانګړی شهرت لري د عوارف المعارف دلیکوال شیخ ابو حفص عمر سهر وردي له لاري روایت کوي چې یو اعرابي دا غزل زمزمه کړ.
قد لسعت حبة الهوی کبدي
فلا طبیب لها ولا راقي
الا الحبیب الذي شغفت به
فعنده رقیتی وتریاقي

یعنی (د عشق مار په لړمون وچیچلم او له هغه چا پرته چې ما پرې زړه بایللی دی بل ډاکټر او دموونکی نه لري دم او دزهرو تیتوونکی مې هماغه دی.))
حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ددې غزل په اوریدلو دومره په وجد راغی چې چپن یې له اوږې پریوت او معاویه رضي الله عنه دشعر ویونکي ته وویل ستاسې بو ختیا څومره ښه ده حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل ای معاویه ! هر څوک چې د خپل محبوب دیاد یدو په وخت کې په وجد رانشي لوی شخص نه دی))
امام ابن تیمیه، دا روایت موضوعي او دروغ بولي.
(مجموع فتاوی ، شیخ الاسلام احمد ابن تیمیه ((١١ټوک ٥٥٧_٦٤٥ مخونه مسئله سماع)
یو بل روایت هم شته هغه دا چې:((هر کله رسول الله صلی الله علیه وسلم نیستمنو ته زیری ورکړ چې تاسې به له شتمنو وړاندې جنت ته ننوځئ نو دومره په وجد او جذبه راغلل چې خپلې جامې یې څیرې څیرې کړې جبریل علیه السلام له اسمانه راغی او ویې ویل ای محمده صلی الله علیه وسلم ستا پروردګار په دې څیرو شویو جامو کې خپله برخه غواړي بیا یې له هغوی څخه یوه ټوټه واخیستله او په عرش یې راوځړوله اودا دنیستمنو او فقیرانو لاسته راوړنه ده.))
خو ابن تیمیه دا روایت هم موضوعي او دروغ بولي.
نامتو محدث او د احادیثو حافظ ابو یحیی ذکریا بن یحیی بن عبدالرحمن بصري ساجي ، چې شیخ احمد ابن تیمیه یې شافعي مذهب ته مایل بولي وایي چې، له ابراهیم ابن سعد بصري څخه پرته بل یو مخکیني امام هم له ساز او موسیقۍ سره مخالفت نه دی کړی او هغه څه چې ابو عبدالرحمن سلمي او ابوالقاسم قشیري یې له امام مالک څخه روایت کوي اشتباه ده او له شک پرته چې سهوه شوې دی ځکه چې د مدینې ځینې علماوو د سماع په مجلس کې برخه اخستې ده.
مسئلة السماع د مجموعه فتاوی شیخ احمد ابن تیمیه په حواله

شیخ ابن تیمیه چې د موسیقۍ له ډېرو سختو مخالفینو څخه دی او د موسیقۍ د رد لپاره یې په خپل ګومان په حقه او ناحقه ډېر ایتونه د دلیل په توګه چې ځینې یې آن له موضوع سره تړاو هم نه لري وړاندې کړېدي هم د خیرالقرون د حدیث په وړاندې کولو او په دې اړه د دلیل نیولو په پای کې وایي: ((او د امت امامانو موسیقي ښه نه ده بللې او لوی شیخان یې مجلس ته نه دي راغلي.))

خو د الاسلام و الفنون الجمیلة لیکوال د ابن تیمیه د دې نظر له رالېږدولو وروسته وایي: ابن تیمیه د لته یوازې د کراهیت ترحده وړاندې تللی نه د تحریم ترحده او هغه (ابن تیمیه) یې لامل د ابولې چې دا په خیر القرون کې نه وو او د انوی کار دی خونوی والی څه ستونزه لري؟ زموږ په اند که نوی والی په دیني مسایلو کې نه وي هیڅ باک نه لري آن پخپله د ابن تیمیه په نظر هم لکه څرنګه مو چې وړاندې وویل.

ابن نحوي په (العمده) کې لیکي، چې ابن طاهر وایي: "دا د مدینې د اوسېدونکیو اجماع ده او ټولو ظاهریه وهم منلې ده".

ابراهیم ابن سعد هغه څوک دی، چې د "صحاح الستة و "د حدیثو د شپږو مشهورو کتابونو) ټولو خاوندانو ترې احادیث روایت کړي دي. او له ده څخه روایت کوونکي ټول په دې خبره یوه خوله دي، چې هغه به موسیقي غږوله.

لکه وړاندې مو چې وویل د موسیقۍ یو کلک مخالف شیخ الاسلام تقی الدین احمد ابن تیمیه (٦٦–٧٢٨ هـ- ١٢٦٣_٣٢٨) دی.

دی وایي هغه سماع چې الله (ج) یې خپلو بنده ګانو ته د زړه تنګۍ، ستړتیا او له ذهني فشار د لېرې کولو لپاره د اورېدلو اجازه کړېده او د خوښۍ او تفریح لپاره یې کارولی شي هغه د الله (ج) د کلام اورېدل دي چې نورو پیغمبرانو، د علم او معرفت خاوندانو، په خپله زموږ رسول اکرم (ص) او صحابه و او تابعینو ورته غوږ اینبی دی (پخوانیو امتونو د الله (ج) د خپل وخت وینا ته او اوسني امت قرآن عظیم الشان ته)) چې همدا سماع د ایمان اصل دی. دی له قرآن پرته بل هر ډول سماع ناروا بولي.

مجموع فتاوي جلد ١١

خو امام غزالي بیا دا نه مني، نوموړی وایي چې ساز او سندرې خپل ځانګړی ځای او اغېز لري او عظیم الشان قرآن خپل ځانګړی اغېز. دی وایي چې دا حقیقت دی چې له خوږ غږي قاري څخه د قرآن اورېدل ډېر او بې ساری خوندلري تردې چې انسانان خو پرېږده آن مرغان او پرښتې هم اغېزمنوي.

خو هغه موخه چې اورېدونکي یې د موسیقۍ او سماع په اورېدلو ترلاسه کول غواړي ټوله د قرآن په اورېدلو ځکه نه پوره کېږي چې قرآن عظیم الشان د یو جامع او هر اړخیز کتاب په توګه هر ډول او په هرې موضوع پورې اړوند احکام او آیتونه لري او داسې آیتونه هم شته چې له هغه حال سره تړاو نه لري او یا هغه تنده نه شي خړوبولی چې عاشق، صوفي او عارفان یې لري، د بېلګې په ډول په قرآن کې کیسې هم شته، کورني او بهرني معاملات هم شته، د میراث احکام هم شته نو دا د یو صوفي او عارف له حال سره څه تړاو لري؟ نو دا ایتونه د اورېدونکي هغه هیله او مینه چې له سماع څخه یې لري نه شي پوره کولی، همدا راز د مسلمان د ژوند ټول تړاو له قرآن سره دی او هر وخت یې اوري او په تکرار سره

دا اوربدل يا لوستل هم ددې لامل ګرځي چې غوږونه ورسره عادت واخلي او ورسره اشناشي نو هغه خوند او جذبه نشي راوستلی او زړه ته هغه ټکان نشي ورکولی کوم چې نوی شی یې ورکوي. د مړو او بې حرکتو زړونو د خوځولو لپاره لوستونکی اړ دی چې شعر او نظم په بېل بېل انداز او بېل بېل طرز سره وو ايي ، ځولحنه وکاروي ، اواز لوړ او ټيټ کړي چې دا د قرآن له عظمت او مقام سره نه ښايي او نه ورسره مناسبت لري.

د سندرو او اواز د ويلو په وخت کې لوستونکي اړ دي چې د موسيقی الات لکه شپېلۍ ، طبله او ارمونيه وکاروي او د قرآن لهجه ټوله جد دی چې له هزل سره يې يو ځال کول ناشونی دي.

د بېلګې په ډول ، رسول الله (ص) ربيع بن مسعود کره په داسې حال کې ورننوت چې ځو وينځو له دريا سره سندرې ويلې ، کله يې چې رسول الله (ص) وليد نو په شعر ويلو يې دده ستاينه پيل کړه نو دده (ص) ورته وويل چې هماغه څه وو ايئ چې وړاندې مو ويل.

نو دده دا ستاينه پخپله (جد) وو چې له هزل (دريا) سره يې اړخ نه لګاوه نو ده ترې منع کړې.

بل دا چې په محفل کې هر څوک له خپل حال او خوښې سره سم نظم او سندرې وايي که يوه يې خوښه نه شي نو بله پيلوي يا فرمايش ورکوي خو د عظيم الشان قرآن په اړه هيڅوک دا زړورتيا نه لري چې د بدلېدلو کوښښ يې وکړي او هر آيت خوله هر حال سره مناسبت نه لري.

کيميا سعادت ، امام غزالي لومړی جلد ٤٥١ ـ ٤٥٣ مخ

علامه شاه جعفر د موسيقۍ په اړه په خپل ليکلي کتاب (اسلام اور موسيقي) کې موسيقي د قرآن، حديثو، د صحابه و او د تابعينو د وينا، د محدثينو او فقهاوو د ويناوو په رڼا کې څېړلې ده او دا يې ثابته کړې ده، چې موسيقي که له ساز او سرود سره وي او که بې سروده او سازه هېڅکله هم په اسلام کې حرامه نه ده.

نومړی وايي، چې رسول الله (ص.) له دريا (دايره) سره يوځای سندرې اورېدلې دي. د موسيقۍ د حرمت په اړه، چې څومره روايات رانقل شوي دي دا پخپله د محدثينو پر انډ موضوعي او د منلو وړ نه دي. صحابه کرامو هېڅکله هم د موسيقۍ د حرمت يادونه، نه ده کړې. فقهاوو هم موسيقي حرامه نه ده بللې او نه داسې کوم حکم شته، بلکې موسيقي او نغمې يې د اخلاقو يوه ځانګړې برخه بللې ده.

علامه شبلي نعماني د (الغزالي) په 38مخ کې ليکي: "کله چې د موسيقۍ خبره راياده شي، نو معترضين وايي، چې دا لهو او لعب ده، خو غزالي ورته وايي، چې رسول الله(ص.) د حبشو د لوبو ننداره کړې ده. زه ددې له پاسه دا هم ورزياتوم، چې لهو او لعب زړه ته ارامتيا، خوښي او سرور ورکوي، د ستړي فکر دمه جوړوي، مطمئن کوي يې، ځکه چې زړه کله ستړی شي، نو تياره پرې راشي، نو کار، خوارئ، ژوند ته او د ژوند د ستونزو د بار د وړلو لپاره چمتو کولو ته بايد خوښ او تاند شي او د تاندولو او خوښ ساتلو ذريعه يې همدا

لهو او لعب دی.

کله چې علامه ابو الکلام ازاد د هند د (راګ ناټک اکاډمي) رياست قبول کړ، نو په علمي حلقو کې ګونګوسې او تا وبلي ما وبلي پيدا شول. ښايي دوی به خبر نه وو، چې د هند دا امام په موسيقۍ کې څومره پراخ لاس او له موسيقۍ سره څومره مينه لري؟ له موسيقۍ سره دده د بې سارې او بې کچې مينې د څرګندولو لپاره به دده له مشهور تصنيف (غبار خاطر) څخه د وروستي ليک څه برخه، چې په (1943/9/14) تاريخ يې ليکلی، راواخلو.

نوموړی ليکي: "ښکلا که په غږ کې وي او که په مخ کې، په تاج محل کې وي او که په شنا باغ کې، ښکلا ده او ښکلا زموږ فطري غوښتنه ده. زه تاسو ته يوه خبره کوم، ګورئ ما څو ځله وبلي دي چې زه د ژوند له هرې اړتيا پرته ګوزاره کولی شم، خو له موسيقۍ پرته ژوند نه شم کولی. خوږ غږ زما د ژوند اسره، زما د ارواييې او دماغي ستړتياوو درمل او د زړه او جسم د ټولو ناروغيو علاج دی.

موږ په الاغاني او عقد الفريد کې لوستي، چې تر اوسه له موسيقۍ سره د حجاز د خلکو مينې بدلون نه دی موندلی. دا مينه د هغوی په خميره کې دومره ګډه شوې، چې آن د اذان غږ هم د موسيقۍ په انځور کې وړاندې کوي. حقيقت دا دی، چې موسيقي او شاعري د يو حقيقت دوه مخه او دوه وړانګې دي او په يو ډول يې څرګندول غواړي. د موسيقۍ مؤلف موسيقۍ ته د الحان په اجزاءو کې سر او تال ورکوي او لحن ته يې وزن او تناسب ورکوي، خو شاعر هماغه جذبه د لفظونو او معناګانو په بڼه څرګندوي.

(توحنا بستی و من معنی رنگین بستم)

کوم حقيقتونه، چې په شعر کې د الفاظو او معنی جامه اغوندي، هماغه حقيقتونه په موسيقۍ کې د لحن سر او تال په پردو کې نغښتل کېږي.

نغمه هم شعر دی، خو د الفاظو او حروفو په بڼه نه، بلکې د روح او معنا له پلوه. په قوي ګومان سره وايم چې له مسلمانو پاچايانو څخه هم وړاندې مسلمانو صوفيانو د موسيقۍ پالنه پيل کړې ده او د ډهلي، ملتان، ايودهن او ګورخانقاګانو ته به ډېر لوړ لوړ شخصيتونه، عارفان او صوفيان تلل او د خدای ج په نزد د قبليدلو او ثواب په نيت به يې هلته خپل جوهر ښوده. دا سې ډېر علماء شته دي، چې د ژوند د حالاتو په لوستلو سره يې سری پوهېږي، چې په موسيقۍ کې يې ډېر لاس درلود او ددې فن ډېر تکړه استادان بلل کېږي. دا خبره تقريباً مشهوره شوې ده، چې ګويا د اسلام ديني مزاج له موسيقۍ سره جوړ نه دی او موسيقي د دين له آنده حرامه ده. په دا سې حال کې، چې ددې دعوې ټول ارزښت يواځې همدومره دی، چې فقهاوو او علماوو د ګناه د لارې د بندولو او مخنيوي لپاره دا حکم کړی دی (معنی دا چې دا کار په خپل ذات کې حرام نه دی، خو ددې لپاره منع وبلل شو، چې نورو ګناهونو ته

زمینه برابره نه کړي) او دا سختنیونه هم د تشریح له مخې نه، بلکې د قضاء له مخې شوې ده او د قضا ډګر خو ډېر پراخ دی. د هر شی یا هر کار، چې د یو فساد لامل ګرځي، نو قضا یې مخه نیسي، خو د هغه شي یا کار حکم، خو په اصل ځای پاتې دی. "قل من حرم زینة الله التی اخرج لعباده" یعني "ورته وو وایه چا د خدای ج ښکلا (زینت) حرامه کړې ده، هغه زینت چې خپلو بنده ګانو ته یې پیدا کړې (پنځولې ده)".

په دې اړه هم د بسیا تر حده شواهد شته، چې عربانو هم له اسلام څخه وړاندې او هم له اسلام څخه وروسته په موسیقۍ باندې د یونانیانو ډېر لیکل شوي کتابونه عربي ته راژباړلي او هماغسې ګټه یې ترې اخیستې ده لکه څرنګه یې، چې د هغوی د ریاضۍ له کتابونو څخه اخیستې ده. "(غبار خاطر)

د هند د امام له دې اقتباس څخه جوتېږي، چې نوموړی هم د موسیقۍ د حرمت د نظر مخالف دی او لیکي، چې که فقها د یو مصلحت له مخې په لنډمهالي ډول یو څه منع کوي، نو دا لنډمهالی حکم دی او د موضوع په دایمي حکم، چې هغه اباحت دی اغېز نه شي کولی. ددې بېلګه به داوي لکه ډاکټر چې د ناروغۍ په وخت کې ناروغ د ځینو شیانو له خوړلو منع کوي، نو که ناروغ د ناروغۍ په وخت کې د ځینو شیانو له خوړلو منع شو، نو دا خو په دې معنی نه شوه چې دا ټول شیان پرې تر پایه حرام دي. همدارازد موسیقۍ په اړه هم د فقهاوو دا لنډ مهالی حکم لنډ مهالی دی او دایمي کېدلی نه شي او دا به څوک وي، چې د الله ج له خوا حلال شوی شی په خلکو حرام وګرځوي "ولا تقولوا لما تصف السنتکم الکذب هذا حلال و هذا حرام لتفتروا علی الله الکذب." یعني "د خپلو ژبو دروغجنو دعوو له مخې مه وایئ، چې دا شی حلال دی او دا حرام، ددې کار پایله دا ده، چې په الله باندې د دروغو تهمت وایئ".

موسیقي د فطرت غوښتنه ده

موسیقي د فطرت غوښتنه ده او له موسیقۍ سره مینه د هر انسان په فطرت کې نغښتې ده. نه یوازې دا چې انسانان موسیقي خوښوي، بلکې هر ژوندی موجود له موسیقۍ سره مینه لري. د فطرت او د کایناتو خالق هم دا نړۍ او دا کاینات سندریز پیدا کړي دي او ددې لپاره یې سندریز پیدا کړي دي، چې تر او تازه، خوښ او نشیط واوسي. ډېر علما وایي، چې که څوک له موسیقۍ څخه خوند نه شي اخیستلی، نو دی ناروغ دی او باید خپله درملنه وکړي، ځکه هر سالم او روغ فطرت موسیقي غواړي او له موسیقۍ خوند اخلي.

ډاکټر يوسف قرضاوي ليکي: که وګورو نو وينو چې سندرې خوښول او د خوارہ غږ د اورېدلو په وخت کې خوښي څرګندول تقريباً انساني غريزه او د بشري فطرت غوښتنه ده تر دې چې وينو، يو کوچنی چې په زانګو کې ژاړي لاس او پښې غورځوي، خو د خوارہ غږ په اورېدلو چپ شي او خوارہ غږ ته غوږ شي. همدا لامل دی، چې مورګانې، دايه ګانې او د کوچنيانو نورې روزونکې له ډېر پخوا وخته راهيسې کوچنيانو ته خوږې ترانې او سندرې وايي او ژړا يې پرې بندوي.

له دې پرته حېوانات او الوتونکي هم د خوارہ غږ او نغمو تر اغېز لاندې راځي. غزالي په احياء العلوم کې ليکي: "هر هغه څوک، چې سماع او موسيقي يې په حرکت او خوځښت رانه ولي له عقلي، اروايي او بدني ناروغۍ سره مخ دی، نيمګړی دی، تعادل نه لري او له روحانيت څخه ليرې په وچ طبيعت او بد ذوق کې تر اوښ، نورو حېواناتو او الوتونکيو هم بدتر دی، ځکه چې اوښ د خپل وچ او ساړه طبيعت برسېره هم له خوارہ غږ سره مست شي او له درانه بار لاندې منډه کوي، اوږده مزلونه ورته لنډ شي، دومره مست شي چې له ځانه بې ځانه شي، ښځه اوښه د خپل خاوند خوارہ غږ ته غاړه وراوږده او غوږونه دهغه غږ ته بوخ او ځير کړي، خپل مزل دومره ګړندی کړي، چې آن کجاوه او بار يې سخت ټکانونه خوري. "

ابوبکر محمد بن داؤد دينوري رضى الله عنه چې په رقى مشهور و، وايي چې په يوه دښته کې روان وم چې يوې عربي قبيلې ته ورسېدم له هغوی څخه ديوتن په بلنه دهغوی کېږدۍ ته لاړم، په خېمه کې مې يو تور مريي وليد چې تړلی و. له کېږدۍ بهر څومره اويو ډېر ډنګر اوښ چې داسې فکر کېده چې ګوندې همدا اوس يې ځنکدن دی پراته وو دې مريي راته وويل چې ته زما دبادار مېلمه يې او زما بادار دمېلمه خبره په ځمکه نه غورځوي نو ته زما بادار ته زماد خلاصون شفاعت وکړه هيله ده چې ما به پرېږدي. کله چې کوربه ډوډۍ راوړه نو ما يې له خوړلو انکار وکړ اوورته ومې ويل چې ترڅو ددې مريي په اړه زما شفاعت ونه منې نو ډوډۍ به ونه خورم. هغه راته وويل چې دې مريي خو زما هر څه په اوبو لاهو کړي او دپولۍ ټک ته يې کېښنولم. ما ترې وپوښتل چې څه يې کړي، هغه وويل چې دی ډېر خوږ غږ لري او زما دژوند ګوذاره په دې اوښانو روانه وه ،ده پرې ډېردرانه بارونه بارکړل او بيا يې ورته حدا ويل پيل کړل تر دې چې اوښان يې دومره مست کړل چې ددرې شپو او ورځو واټن يې پرې په يوه شپه او ورځ کې ووهه او چې بارونه ترې ښکته شول نو له همدې يو اوښ څخه پرته نور ټول مړه شول خو ددې ټولو خبرو برسېره اوس چې ته زما مېلمه يې زه تا نه خفه کوم دادی دا مرييمې ستا ددرناوي لپاره تاته در وبخښه. دينوري وايي چې دې ته مې تلوسه وه چې دده غږ واورم چې سحر شو نو کوربه دې مريي ته امر وکړ چې هغه اوښ ته چې له کوهي څخه اوبه راوباسي حدا ووايي. ده چې کله حدا پيل کړ نو اوښ دومره مست شو چې ټول پړې يې وشلول او زه هم له ډېرې اغيز متيا پرمخې پر ځمکې راولوېدم او ګومان نه کوم چې په ژوند کې مې تردې ښکلی غږ اورېدلی وي.

ماران به مو ليدلي وي، چې د بيم غږ ته چجه شي، په لکۍ ودرېږي او نڅېږي. د قمری،

پاختکي سندريز غږ د ابشارونو ، سيندونو ، بادونو مترنم او له موسيقيت څخه ډک غږ به مو اورېدلی وي.

بيا هم علامه قرضاوي ليکي: "...نو موسيقي د زړونو د دردونو علاج او زړونه له ناروغيو ، ستړتيا او غمونو ، دردونو څخه ژغوري، سندرې د غوږونو خوند دی، چې اروا خوښوي، تاندوي يې، ستړتيا ليرې کوي. څرنګه چې لذت لرونکي خواړه او خوندوره مېوه معدې ته خوند ورکوي، هماغه ډول ښه بوی، د شامې حس راپاروي او پوزې ته خوند ورکوي... همدا ډول موسيقي غوږونو ته خوند ورکوي، نو دا يو خوندوره پديده ده... انسان نه شي کولی چې تل منډې ووهي، تل جدي واوسي، تل ستړی او ستومانه واوسي. کله چې حضرت حنظله رضی الله عنه وانګېرله چې له کورنۍ، ښځې او بچيو سره دده حال له هغه حال سره چې د حضرت رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په ملګرتيا ، مجلس او ناسته کې يې لرې ډېر تفاوت لري، نو د منافقت وېره ورسره پيدا شوه او وېرېده، چې هسې نه منافق شوی وي، نو حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې "يا حنظله ساعة و ساعة" يعني "ای حنظله ! کله داسې او کله هاغسې" (مسلم)

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي "کله کله زړونو ته خوښي او تازګي ورکوئ، ځکه چې کله زړونه وچ (ستړي) شي، نو ړند ېږي."

بيا هم حضرت علي رضی الله عنه فرمايي "رښتيا چې زړونه هم د بدن په څېر ستړي کېږي، نو د زړونو لپاره هم حکيمانه او ظريفانه الفاظ ولټوئ (ويې خندوئ، تازه يې کړئ)".

که څوک د يو مسلمان رښتوني ژوند ته وګوري، نو وينې چې د ديندارۍ او له خواږه غږ څخه د خوند اخيستلو ترمنځ هېڅ ټکر نشته. د يو مسلمان غوږونه په نورمال ډول له خواږه غږ سره بلد دي او هره ورځ ترې تغذيه کېږي، هر مسلمان له تجويد او ترتيل سره برابر په خواږه غږ د قرآن عظيم الشان تلاوت کوي. ښو قاريانو ته غوږ ږدي، له اذان څخه خوند اخلي، دا ازانګې يې هره ورځ پنځه ځله غوږ ته وررسېږي."

زه وايم چې هغه موسيقيت او ترنم چې د مرحوم اروا ښاد قاري عبدالباسط او ځينو نورو قاريانو په غږ کې شته دی او مسلمانان ترې کوم خوند اخلي ښايي په يې ډېره کمه وموندل شي او خلک به د موسيقۍ له الاتو څخه هم هغه خوند وانه خلي.

په حديث کې راغلي دي، چې د حضرت اسيد بن حضير ؓ خواږه غږ آن آس هم مست کړی دی. (تجريد البخاري)

دا په قرآن عظيم الشان او تورات دواړو اسماني کتابونو ثابته خبره ده، چې د حضرت داؤد عليه السلام نغمو او موسيقۍ به انسانان خو پرېږده، چې آن الوتونکي او جمادات هم اغېزمن کول يعني حيوانات خو پرېږده، چې آن په جماداتو او تيږو يې هم اغېز کاوه او دده اواز او نغمو ته به راغاستل: "ولقد اتينا داود منا فضلاً يجبال او بی معه والطير" يعني

"او لـه شـک پرتـه مـوږ داؤد علیـه الـسلام تـه لـه خپلـه پلـوه يـو غـوره والـی ورکـړی و ، غـرو تـه مـو وويـل چـې لـه ده سـره د ثنـا پـه وخـت کـې خپـل غږونـه ملګـري کـړئ او مرغـانو هـم لـه ده سـره ثنـا ويلې. "(سباء10)

"والطيـر محـشورة کـل لـه اواب" يعنـې "او الوتـونکي هلتـه راغونـډ شـوي، ټـول پـرې رامـات وو "(ص19)

پـه تـورات کـې راغلـي دي، چـې حـضرت داؤد علیـه الـسلام بـه د ډېـرو بـدني او اروايـي ناروغيو درملنه په موسيقۍ باندې کوله.

پـه سـمويل لـومړي بـاب، 23 ايـت کـې راغلـي : "کلـه بـه چـې د خدای ج لـه خـوا پـه سـاول نـاوړه اروا نازلـه شـوه، نـو حـضرت داؤد علیـه الـسلام بـه خپـل چنـګ تـه لاس وراوږد کـړ او وبـه يـې غږاوه له دې سره به له ساول څخه ناوړه اروا والوتله او په حال او هوښ به راغی ".

لـه موسـيقۍ سـره د بـې کچـې مينـې دا بېلګـې هـم لولـو ، چـې عطـاء الله پـالوي رانقـل کـړې دي. پـه اسـام کـې د فيـل ښـکاريانو اعـلان وکـړ ، چـې فيـل لـه يـوې ځـانګړې سـندريزې نغمـې سـره بـې کچـه مينـه لـري. پـه نړيوالـه جګـړه کـې دا جوتـه شـوه، چـې شـاديان (بيزوګـان) لـه موسـيقۍ سـره مينـه لـري او هـره شـپه بـه د فـوځي اډې هغـې برخـې تـه راټولېـدلې، چـې عـسکري موسـيقي بـه يـې غږولـه او پـه ډېـرې ارامـۍ بـه يـې موسـيقي اورېدلـه. ځينـې بـه يـې دومـره اغېزمنـې شـوې، چـې خولې به يې اسمان ته واړولې او ډول ډول اوازونه به يې وېستل.

آغلـې "ډهپـانې" بـه د اسـتریلیا ځنګلـي آسـونه خوښـول، خـو نيـول يـې ورتـه سـخت وو. پـه پـای کـې يـې اعـلان وکـړ ، چـې هغـې لـومړی ځنګلـي آس پـه موسـيقۍ اغېـزمن کـړ او بيـا يـې پـه ډېـرې اسانۍ ونيوه.

نومـوړې ليکـي، چـې پـه نيويـارک کـې غواګـانې هـم د موسـيقۍ تـر تجربـې لانـدې ونيـول شـوې او کومـو غواګـانو تـه، چـې موسـيقي اورول شـوې وه، نـو د نـورو پـه پرتلـه يـې پـه سـلو کـې لـه لـسو تر دولسو ډېرې شيدې ورکړې.

شکـسپير، چـې د انـساني جذبـو او انـساني فطـرت تـر ټولـو غـوره انځـورګر دی هـم پـه هـر شـي د موسيقۍ اغېز مني.

نو له دې ټولو خبرو جوته شوه، چې د موسيقۍ تړاو له فطرت سره دی او اسلام هېڅکله هم له فطرت سره د جګړې اراده نه لري، بلکې اسلام د فطرت پالونکی، هڅوونکی او بشپړوونکی دين دی.

په پخوانيو مدنيتونو کې د موسيقۍ

شاليد

وړاندې مو وویل، چې د موسیقۍ تړاو له فطرت سره دی او هر انسان او حیوان په طبعي ډول موسیقي خوښوي. دا که د نن ورځې انسان دی او که د زرګونو کلونو پخوانی انسان، نو ځکه یې کوم ځانګړې ټولنې، مدنیت او د تاریخ کوم ځانګړي پړاو ته منسوبول ناسمه خبره ده. نه کوم ځانګړی کاشف او مخترع لري. نه کوم ځانګړی پنځوونکی، بلکې له کومه چې بشر په ځمکه پل ایښی، نو دا جذبه ورسره له هماغې ورځې ملګرې ده. البته حتمي ده چې کیفیت او نوعیت (څرنګوالی او ډول) به یې بدلون موندلی وي، د ژوند د نورو برخو په څېر دې فن هم پرمختګ کړی، خو د انسان له لومړنیو ملګرو څخه بلل کېږي. که څه هم ځینې تاریخپوهان د نورو فنونو او علومو په څېر موسیقي هم یونانیانو ته منسوبوي او بنسټ ایښودونکي یې هم همدوی بولي، خو دا ناسمه ده. په دې اړه د دې روایت رانقلول بې ګټې نه دی: "د یونان د پخواني خدایګوټي "زیوس" نهه لوڼې وې، چې میوزس یې ورته وېلې او دا د ټولو علومو او هنرونو بنسټګرې دي او همدوی د رقص او موسیقۍ هنر هم پنځولی دی. د میوز تلفظ په یوناني ژبه کې موس ده او (ي) د نسبت لپاره ورسره لګول شوې ده. همدا ډول لاتیني او یوناني ژبه کې "ق" هم ورسره لګول شوی دی، چې د دې قاعدې له مخې ترې موسیق یا میوزک جوړ شو ".

پالوي وایي، چې د نڅا او موسیقۍ مذهبي سپېڅلتیا (تقدس) له میلاد څخه وړاندې کلونو څخه ثابته ده. دی وایي، چې له روایتونو سره سم په لومړي ځل برهام دیوتا (برهام خدایګوټي) د منظمې موسیقۍ تصور وړاندې کړ. هغه د ټولو مذهبي ویدونو (سرودونو) څخه ښې ښې جملې راټولې کړې او یو جامع سرود یې ترې جوړ کړ، چې موخه یې روحاني پرمختګ ته د خلکو بلل وو.

د هندوانو په مندرونو کې هم له پخوا راهیسې موسیقي دود ده او اوس هم موسیقي په مندرونو کې د عبادت برخه بلل کېږي.

د سوراشتر په کلیو او بانډو کې اوس هم موسیقي په هغه ډول محبوبیت لري او په هغه اندازه نمانځل کېږي، چې د کرشن جي په وخت کې دود وه.

د عیسایانو په کلیسا، عبادتځایونو، او د مسلمانانو په خانقاګانو کې اوس هم عبادت د موسیقۍ په پردو کې نغښتل کېږي. آن چې دعاګانې هم په لحن، ترنم او خواږه اواز سره کېږي. د هندوستان پېغمبر کرشن جي دامنې، چې دی هر ډول نغمه غږولی شي او د نغمو په هر تال پوهېږي.

چینایي پېغمبر کنفیوسس چې پالوي یې پېغمبر او د اللهٔ ج استازی بولي، هم تر ټولو ښه نغمه پېژندونکی و. د هغه په اړه تاریخ لیکي، چې دې چینایي پېغمبر دومره په موسیقۍ کې

لاس درلود، چې د موسیقۍ د هغه وخت ډېر نامتو او د نړیوال شهرت لرونکي هنرمندان ورته تسلیم وو. وایي، چې کنفیوسس وار ورېدل، چې چېرته د سیانګ په نوم د پخوانۍ (کلاسیکې) موسیقۍ یو لوی استاد اوسېږي، نو ده له ډېر زحمت وروسته هغه وموند. سیانګ د کنفیوسس له غوښتنې سره سم هغه ته هاغه نغمه واوروله، چې کمپوز یې شهزاده وانګ دانګ کړی و. دا نغمه دومره خوږه او اغېزمنه وه، چې کنفیوسس یې له اورېدلو سره خمار شو بیا سیانګ له کنفیوسس څخه وغوښتل، چې دی هم هغه ته نغمه واوروي. کنفیوسس هم هغه ته دومره خوږه، له جادویي اغېزډکه نغمه واوروله چې سیانګ یې بېخي بېهوښه کړ. سیانګ بیا کنفیوسس یا چینایي پېغمبر ته وویل، چې ستا فن دومره بشپړ دی، چې زه ستا د استادۍ وړتیا نه لرم. ته ماته د خپلې شاګردۍ ویاړ راوبخښه او په خپلو شاګردانو کې مې ومنه.

د داؤد علیه السلام د نغمو یادونه مو مخکې هم وکړه، چې الوتونکي خو پرېږده آن کاڼي او غرونه یې هم اغېزمن کول.

علامه ابوالکلام ازاد له موسیقۍ سره د حضرت داؤد د مینې په اړه لیکي: "حضرت داؤد علیه السلام لومړنی کس و، چې عبراني موسیقي یې منظمه او راټوله کړه. بابلي مزامیرو ته یې پراختیا ورکړه، د موسیقۍ نوي الات او وسایل یې جوړ کړل."

علامه عبدالحکیم شرر لیکي: "د بني اسرائیلو د موسیقۍ د لوړتیا وخت د حضرت داؤد زمانه وه، چې مزامیر یې اوس هم مشهور دي. پخوانی تاریخ پوه اسبیلوس وایي، چې حضرت داؤد به چې هر چېرته ته، نو چنګ به یې له ځان سره وړه، موسیقي د هغوی مذهبي دود و او د موسیقۍ د ټولو الاتو، باجې (ارمونیې)، تولې او شپېلۍ لپاره یې بېل بېل کسان ټاکلي وو."

عطاء الله پالوي د علامه ازاد او علامه شرر د خبرو په دوام لیکي: "حضرت داؤد خو د خدای جل جلاله پېغمبر او استازی او د عبادت او د دعوت لپاره رالېږل شوی و، نو چې موسیقي د هغه عبادت نه و، نو ولې یې غږوله. که هغه د ګډا او موسیقۍ په واسطه عبادت نه کاوه، نو موسیقي یې ولې ټولوله او ترتیبوله؟"

پالوي لیکي، چې: "مزامیر د مزمار جمع ده او لفظي مانا یې هره هغه اله ده، چې په پوکې سره غږول کېږي. لکه شپېلۍ، توله، بینه....

نور شنونکي هم وایي، چې مزمار د موسیقۍ یوه اله ده.

دا څرګندوي، چې حضرت داؤد به خپله شپېلۍ او چنګ غږاوه.

مشهور تاریخ پوه اسبیلوس وایي، چې "حضرت داؤد به خپل مذهبي مراسم له موسیقۍ

سره پرځای کول او د موسیقۍ په پردو کې د عبادت د مراسمو د نغښتلو لپاره یې د موسیقۍ د وسایلو پوهان ګومارلي وو. نوموړی وایي، چې دا هم جوته شوې ده، چې دوی به د عبادت په وخت کې سندرې هم ویلې او نڅا به یې هم کوله.... کله به چې د شپېلۍ، تولې، رباب، تنبور، چنګ... غږ لوړ شو، نو حضرت داؤد به ورسره خپلې نغمې هم پیل کړې.

حضرت سلیمان علیه السلام بیا په خپل وخت کې د موسیقۍ د الو غږوونکي وټاکل. د حضرت سلیمان علیه السلام زمانه د بني اسرائېلو د موسیقۍ د ځوانۍ او تاندو شېبو دور و".

بېضاوي او زمخشري لیکي، چې له اسلام څخه وړاندې به خلکو د کعبې طواف د نڅا په بڼه کاوه او حتمي ده، چې طواف د هغوی عبادت وو او د ثواب په نیت یې کاوه. علامه سید سلیمان ندوي د سیرت النبي په پنځم ټوک کې لیکي: هغوی به په طواف کې ګنډل شوې جامې هم نه اغوستې. دا یې د کبر جاه او جلال څرګندویه بلل او بربنډ طواف به یې کاوه. خو اسلام دا د الله ﷻ پر وړاندې بې ادبي وبلله. همدا لامل و، چې دا کار یې ناروا وباله.

زمخشري او بیضاوي وایي، چې ښځو او نارینه و به د یو بل په ګوتو کې ګوتې ورکړې، لوڅ به وو او د نڅا په بڼه به یې طواف کاوه.

علامه پالوي لیکي چې له اسلام څخه وړاندې هم موسیقي وه، خو هغه موسیقي متمدنه او مهذبه نه وه، او د اسلام له راتللو او د نبوي دور او د راشده خلیفه ګانو له دورې وروسته، چې مسلمانان په کې د اسلامي خلافت د کېږدۍ د مراندو په ټینګولو بوخت وو، د امویانو په وخت کې بیا موسیقۍ ته پام راواړول شو. په هغه وخت کې د اسلامي نظام په پلازمېنه مدینه منوره کې د هغه وخت مشهور سندرغاړي طوس موسیقۍ ته ډېر خدمت وکړ. د اموي دربار بل وتلی سندرغاړی د مسجاح زوی سعید و. نوموړی لیکي، چې الکندي او فارابي د موسیقۍ د نړۍ هغه وتلي ستوري دي، چې وړانګو یې ټوله اسیا او اروپا نیولې ده. دوی موسیقي هغه پوړ ته ورسوله، چې تر دوی وړاندې یې چا تصور هم نه کاوه. د دوی فن او د موسیقۍ په فن کې د دوی د عروج پوړیو ته نن هم ټولو اروپایانو سرونه ټیټ کړي دي. د منځنۍ پېړۍ نامتو ژباړن (جیررډ) په دې ویاړي، چې د دریمې هجري پېړۍ ددې وتلي عالم او موسیقي پوه کتابونه یې خپلې ژبې ته ژباړلي دي.

د اروپا مشهور فیلسوف ګارډن، الکندي د هغو دولسو کسانو له ډلې څخه بولي، چې دی یې تر ټولو ډېر ډېر ذهین، زیرک او په خبره ژر پوهېدونکی بولي.

د مصر وتلی لیکوال عباس محمود د دریمې پېړۍ د مشهور عالم فارابي په اړه په خپل (فارابي) نومي کتاب کې لیکي: "د موسیقۍ د فن په اړه چې فارابي څه لیکلي دي، هغه له هره اړخه بې جوړې او بې بېلګې دی. دده له لیکنو ښکاري، چې ده په موسیقۍ کې لوی لاس

او پــه موســيقۍ ژور نظــر درلــود. د موســيقۍ پــه اســرارو، رمــوزو او ځانګړتيــاو پوهېــده. موسيقۍ ته د حېرانوونکې پراختيا او پرمختيا ورکولو له اړخه دی بالکل بې جوړې دی".

ښــاغلي جي فــارمر ليکلـي دي، چــې: "دا يــوه پرځــای خبـره ده، چــې د فلــسفې پــه نــړۍ کــې فــارابي تــه دويــم ښــوونکی ووايــو، خــو دا امکــان نــه لــري چــې د موسيقۍ د نــړۍ لــومړنی اســتاد او ښــوونکی يــې ونــه بولــو. کــه د موســيقۍ پــر فــن د فــارابي ليکلــی کتــاب (الموســيقي الکبيــر) د موسيقۍ پــه فــن کــې وروســتی (جــامع) کتــاب وبولــو، نــو يــوه ذره بــه مــو هــم مبالغــه نــه وي کــړې، بلکــې، لــه يــو حقيقــت ســره بــه مــو ملګرتيــا کــړې وي. ټولــو خلکــو کــه هغــه هــر څــوک اوهــر چېــرې وي، فارابي د موسيقۍ په نړۍ کې د امام او استاد په توګه منلی دی."

لــه دې پرتــه نــورو ســلګونو علمــاوو او پوهــانو د موســيقۍ فــن تــه ددې دواړو منليــو او وتليــو مسلمانو فيلسوفانو او علماوو د خدمت يادونه کړې ده.

د موســيقۍ د اســلامي شــاليد پــه اړه امــام ابــو الفرج علــي بــن حــسين ابــن محمــد اصــفهاني (356هجـري ق مـړ) پــه الاغــاني کــې د هغــو مــسلمانو نارينــه و او ښــځينه و موســيقي پوهــانو يادونــه کــړې ده، چــې د موســيقۍ د فــن اســتادان و او ليکــي چــې لــه دې څخــه جــوتېږي چــې موسيقي په اسلام کې مردوده، حرامه او د شريعت خلاف نه ده.

مــسلمانانو چــې موســيقۍ تــه کــوم ارزښــتمن خدمتونــه کــړي دي، نــو يــو عــالم او د پــوهې خاونــد هــم تــرې نــاخبره نــه دی. پــه اروپــا، ايــران، مــصر او هندوســتان کــې موسيقۍ تــه د مــسلمانو علمــاوو پــه خــدمت ټــول قــانع دي او دا خــدمت کــوونکي هــم عــام خلــک نــه، بلکــې ډېــر لــوی لــوی علمــا، لــوی لــوی محــدثين، لــوی لــوی مفتيــان، قاريــان او شــيخان د خانقاګــانو خليفــه ګــان او عارفــان دي... زمــا موخــه دا ده، چــې ووايــم پــه اســلام کــې هېڅکلــه هــم موســيقي حرامــه نــه ده، قــرآن د داؤد عليه السلام د موسيقۍ يادونه کړې ده، چې د موسيقۍ رواوالي ته په کې اشاره ده.

پخــوا هــم علمــاوو موســيقي خپلــه کــړې وه او چــې اوس هــم څــوک پــه دې فــن کــې لاس لــري، نــو صــحيح ده، ځکــه چــې قــرآن د موســيقۍ پــه روا والــي شــاهد دی او قــرآن هېڅکلــه هــم انــساني جذبــه پــه قيــد (ولکــه) کــې ســاتل نــه غــواړي، ځکــه چــې موســيقي يــواځې د انــساني جــذبو د تــسکين لامــل نــه دی، بلکــې د انــسان ذهنــي او اخلاقــي ژونــد تــه هــم ځــواک وربخښــي. همــدا لامــل دی، چې د نړۍ ډېرو غوره او د لوړو اخلاقو لرونکيو خلکو موسيقي يوه ديني اړتيا بللې ده.

د موســيقۍ پــه اړه مــو د هنــد د لــويې وچــې د ســتر عــالم مولينــا ابــو الکلام ازاد نظــر هــم وړانــدې ولوست.

پــالوي ليکــي: "علامــه نيــاز فــتح پــوري وايــي، چــې کــه موســيقي پــه اســلام کــې حرامــه وای، نــو دا خبــره بــه د اســلام پــه صــدر (د اســلام پــه لومړنيــو کلونــو کــې) مــشهوره وه. پــه داســې حــال کــې چــې پــه هغــه وخــت کــې دا خبــره نــه وه آن موســيقي پــه کــې پــالــل کېدلــه، روزل کېدلــه. تــاريخ شــاهد دی،

چې هغه وخت د لوی لوی مقام خاوندانو نارینه و او ښځینه و نوموتو مسلمانانو موسیقي غږوله. د موسیقۍ استادان وو. په موسیقۍ یې ډېر کتابونه لیکلي دي. د بېلګې په ډول د (الاغاني) لیکوال د مالک یادونه کوي، چې عبدالله ابن جعفر په زوی توب نیولی و او د هغه شاګرد هم و. هغه په مدینه کې اوسېده، هملته وفات شو. د وفات کال یې 137 هجري دی. نوموړی د موسیقۍ ښه عالم و. په خپله عبدالله ابن جعفررضي الله عنه، چې د موسیقۍ استاد و، هغه ته موسیقي وروښودله. مالک رح د هغه وخت له وتلي سندرغاړي جمیلي څخه هم دا فن زده کړ. اموي خلیفه یزید بن عبدالملک به د هغه ډېر قدر او هغه ته ډېر درناوی کاوه. د دویمې پېړۍ نامتو فنکار یا سندرغاړی اسحق موصلي، چې په 188هجري کال وفات شوی وایي، چې مالک د عربو د دې دور له خلورو تنو ډېرو ښتیا ویونکو او ډېرو پوهانو څخه یو تن دی.

همداراز په دویمه پېړۍ کې یونس او الخلیل هم په موسیقۍ کتابونه لیکلي دي. ښه نو چې په لومړۍ او دویمه پېړۍ کې په مدینه کې چې د اسلام د خپرېدلو مرکز دی، مسلمان موسیقي پوهان وو او موسیقي یې اورېدله، د موسیقۍ محفلونه به یې جوړول، نو په دریمه او څلورمه (یا اوس په پېنځلسمه) پېړۍ کې د موسیقۍ حراموونکي روایتونه له کومه شول؟.

علامه ریاست علي ندوي په تاریخ صقلیه کې لیکي: "د موسیقۍ تړاو له انساني طبیعت سره دی. دا په مدنیت او بدویت (ښاري او سارایي) ژوند پورې هېڅ اړه نه لري. هر چېرته، چې خلکو ژوند پیل کړی دی، نو موسیقي به هرومرو د هغوی د ژوند یوه برخه وي. له صقلیه و څخه وړاندې قومونو هم موسیقي اورېده او د مسلمانانو د تمدن له پیل څخه وروسته د عباسي او اموي خلیفه ګانو په وخت کې به هم په دربارونو کې له سندرغاړو شعرونه، قصیدې او نغمې اورېدل کېدلې. په همدې ډول موسیقي په دربارونو کې ځای ونیوه.

پالوي لیکي: "تاریخ جوته کړې ده، چې (ځینو) پیغمبرانو او نورو دیني لویانو له موسیقۍ سره مینه ښودلې ده ، نو که موسیقي حرامه وای، هغوی به هېڅکله هم دا کار نه و کړی. "

(قرآن اور فنون لطیفه)

موسیقي د اروایي ناروغیو درملنه

دا جوته خبره ده، چې موسیقي د بدن او روحي ستړتیاوو، ناارامیو، پرېشانیو او اضطراب درملنه ده. ستړی، ناارامه، پرېشانه او خفه انسان خوښوي، فکري او جسمي ستړتیا یې له منځه ځي، موسیقي د انسان غم غلطوي، پرېشانه، خفه او ناارامه زړونو ته خوښي، سکون او اطمنان ورکوي. ځرنګه چې موسیقي یو نارمل یا عادي انسان ته خوند

ورکوي او څرنګه چې موسیقي د روحي یا اروايي ناروغیو علاج ده، همدا ډول روغتیاپالو او اروا پوهانو له پېړیو پېړیو راهیسې جوته کړې ده، چې موسیقي د جسمي ناروغیو علاج هم ده او د ډېرو اروايي او جسمي ناروغیو درملنه هم په موسیقۍ سره کېدلی شي. علماوو له پرله پسې او ډېرو تجربو وروسته دا جوته کړې ده، څرنګه چې د جادو، سحر او شعبدي اوراد په انسان اغېز کوي، څرنګه چې لېزر او بنفشه یي وړانګې په بدن اغېز کوي، همدا ډول د موسیقۍ اغېزې هم د انسان پر بدن جوتې دي. کله چې یو انسان ډېر خفه، پرېشانه او نهیلی شي او موسیقي واوري او یا پخپله موسیقي وغږوي، له ځانه سره سندرې زمزمه کړي، نو خفګان او پرېشاني یې ورکه شي او بدن یې له سره چارج شي. دا د نن او پرون دعوه نه ده. دا سلګونه کاله وړاندې تجربو ښودلې ده.

نامتو تاریخپوه جوزف بل په خپل تالیف (د عربانو تمدن) کې لیکلي، چې آن د اسلام په اوایلو کې چې عربانو کوم روغتونونه جوړ کړي دي، نو د ناروغانو د درد او شکایت د کنټرول لپاره یې په کې په موسیقۍ د درملنې واټ جوړ کړی دی او په موسیقۍ به یې د هغوی علاج کاوه.

د عربي نړۍ نوموتي لیکواله نجلا عزالدین هم په خپل تالیف "د عربو نړۍ" کې لیکي، چې عربو کې د (په موسیقۍ درملنه) اصطلاح بیخي عامه ده او عربو د (موسیقي علم العلاج) تر سرلیک لاندې یوه ځانګړې څانګه پرانستې وه.

د مشن ګن پوهنتون څو نوموتو ډاکترانو د موسیقۍ د روغتیا بخښونکیو اغېزو په اړه خلکو ته یوه پېښه وړاندې کړه، چې په هغې کې ښودل شوي وو، چې د (واین) په نوم د موسیقۍ د یوې الې نغمه د سر درد سمدستي له منځه وړي او د سر د مغز د ارامۍ لپاره ډېره ګټوره ده. دوی وایي، چې (چنګ غږول) د رحم د لاندې برخې د دردونو د تسکین لپاره درمل ده.

د یو جرمني استوګن په وینه کې یوه نوې او ناپېژانده ناروغي پیدا شوه، چې ډاکتران یې له درملنې عاجز وو، خو یو ډاکټر ورته د تولې په واسطه څو نغمې وغږولې، چې دا ناروغ د همدې خوږو نغمو له اورېدلو وروسته جوړ شو.

پخوا چې د بروماید او کلوروفارم په څېر بېهوښوونکي درمل نه وو، نو ډېرو ډاکترانو به د خېټې د عملیات په وخت کې د ناروغانو د بېهوښه کولو لپاره هغه ته موسیقي واوروله.

د اروايي ناروغیو د ترټولو لوی روغتون (پلګرام استېټ) رئیس وایي، چې د اروايي ناروغیو په روغتون کې موسیقي ځانته ځانګړی ځای او لوړ مقام لري. آن په **1947** کال کې اروايي ډاکترانو پرېکړه وکړه، چې هر اروايي روغتون ته به سندرغاړي ورلېږي. څو لسیزې پخوا اروا پوهانو په دې کار کاوه، چې د موسیقۍ کوم راګ او کوم تال د کومې ناروغۍ

لپاره ډېر ګټور دی. علامه پالوي زياتوي، چې ښايي هغه ورځ لېرې نه وي، چې د ناروغيو د درملنې لپاره د مصنوعي درملو او داروګانو ځای ټول موسيقي ونيسي.

په (هټن سټيټ روغتون) کې به د په سلو کې اته د برشو ناروغانو درملنه په موسيقۍ سره کېدله او ورسره به ښه کېدل. له موسيقي سره رګونه خپل نارمل حالت ته راځي. که کمزوري وي پياوړي کېږي.

يو روسی ډاکټر ليکي، چې ما په تجربو ثابته کړې ده، چې له موسيقۍ سره د سترګو د ليد ځواک په سلو کې پينځه ويشت ډېرېږي. همدا راز له موسيقۍ سره د سترګو رګونه خوزېږي.

ډاکټران د غاښ د برمې کولو په وخت کې د برمې له زړه رېږدوونکي غږ څخه د ناروغ د ژغورلو لپاره له ډېرې مودې راهيسې موسيقي کاروي.

اروا پوهانو په زندان کې هم موسيقي ازموېلې ده او پايله يې دا ده، چې څو بې رحمه، بې عاطفې او د کاڼي زړه لرونکي سړي وژونکي بنديان سم شوي او د وحشت ژوند يې د تل لپاره پرېښی دی.

د برتانيې اوسېدونکي ډاکټر والټر والشي د (سندره او د سندرې اغېزې) تر سرليک لاندې خپلې مقالې کې ليکي، چې د ځيګر او بدهضمۍ په ګډون د ډېرو ناروغيو لپاره موسيقي ښه درملنه ده. نوموړی وايي چې د خوب، څښاک او خوراک په څېر موسيقي هم د ژوند اړتيا ده، چې کم تر کمه بايد په 24 ساعتونو کې نيم ساعت ورکړل شي. دی وايي چې له موسيقۍ سره د وينې دوران او جريان چټک کېږي. له بدن څخه زهرجن او فضله مواد وباسي.

د ډاکټر والټر پر وينا، ناروغيو ته له روغتونونو او بازار څخه کيمياوي او مصنوعي درمل پېرل غېر فطري خبره ده. ښه دا ده، چې د ناروغيو د درملنې فطري لارې عملي کړو، طبيعي وسيلې وکاروو چې په دوی کې آسانه او تر ټولو غوره لاره ناروغ ته د موسيقۍ اورول دي.

د ډهلي مشهوره رساله (دين او دنيا)، چې ټول مذهبي مشران يې لولي، ليکي "د سويډن په پلازمېنه استاکهولم کې يو حېرانوونکی روغتون پرانستل شوی دی، چې په خپل ډول کې بيخي يواځينی او هېښوونکی دی. ددې روغتون ځانګړنه دا ده، چې دلته د درملو پرځای د ناروغ درملنه په موسيقۍ سره کېږي. "

"په دې روغتون کې د هرې ناروغۍ لپاره بېله ځانګه جوړه شوې، چې د هر ناروغ له ناروغۍ سره سمه نغمه ورته غږول کېږي او ناروغ ورسره ښه کېږي

د سويډن مشهور ډاکټر، چې په موسيقۍ سره د درملنې متخصص دی، وايي چې : "يواځې په خوراک او موسيقۍ يې ګڼ شمېر خطرناکه ناروغان رغولي دي. "

يو بل ناروغ د حافظې له کمزورۍ څخه شکايت درلود، خو يو امريکايي ډاکټر يې د پيانو

په واسطه درملنه وکړه او خلک ورته هغه وخت حیران شول، چې ویې لیدل څو ورځې د ډاکټر له خوا د پیانو له غږولو وروسته دی رک روغ شو او حافظه یې فعاله شوه.

د فوځ په تشکیل کې د موسیقۍ ګروپ ته ځای ورکول هم ددې لپاره دي، چې د هغوی احساسات راوپاروي او په جوش یې راولي. موسیقي نه یوازې په عادي خلکو اغېز کوي، بلکې د سکندر په څېر فاتحان یې هم له اغېز څخه خلاص ندي. وایي چې یو ځل د تموتیس په نوم یو هنرمند د سکندر په وړاندې یوه خوږه نغمه وغږوله. دې نغمې په سکندر دومره اغېز وکړ، چې په اصطلاح په بدن یې اور بل شو.

اوس په دې کې چاته شک نه دی پاتې، چې موسیقي په انسانانو، حیواناتو او نباتاتو اغېز کوي. اوس په دې هم کار شوی دی او دا هم څرګنده شوې ده، چې کوم ډول موسیقي د کوم ډول چاپېریال سره سمون خوري. کومیدي، موسیقي او تراژېډيکي موسیقي یا خوښوونکې موسیقي او غمونکي موسیقي سره پېژندل شوي او سره بېلې شوي دي. اوس هنرمندان پوهېږي، چې کوم ډول موسیقي سړی خندولی شي او کوم ډول یې سړی ژړولی شي، نو دا ټول په انساني فطرت د موسیقۍ اغېز ښیي.

پخوا به چې نشه کوونکي مواد نه وو او روغتیاپالو به ناروغان په موسیقۍ مست او بېهوښه کړل، نو غوږونه خو به یې بېهوښه او بوخت وو، خو سترګو به یې د عملیاتو جریان لیده. که څه هم ناروغ به د عملیات درد نه محسوساوه، خو د عملیات د جریان لیدلو به هرومرو د هغه په روحیاتو اغېز کاوه، خو د تلویزیون، ډش انتینا او د خوځنده رنګینو تصویرونو د ښودلو د نورو وسایلو په راپیدا کولو سره دا ستونزه هم حل شوه. اوس د ناروغانو د غوږونو برسېره د هغوی سترګې هم بوختې وي، چې نه د عملیات درد محسوسوي او نه یېویني. بېنوا ویب سایټ (www.benawa.com) د چارشنبې په ورځ د ۱۳۸٤ لمریز کال د کب په ۲٤مه دموسیقۍ داروایي اغېزې په اړه د سمندرحقمل یوه ژباړه پدې ډول رااخېستې ده

((دیوې نوې څېړني نتیجې دا خبره جوته کړېده چې موسیقي ته غوږ نیول لکه اراموونکي درمل د درد په تسل کې ډېره کارندویه ده.

له یوه تازه ګزارش(راپور) سره سم د کلاسکو کالدونین په پوهنتون کې کارپوهان او اروا پوهان پدې توانېدلي دي چې دا واقعیت ومومي چې د علاقې وړ موزیک ته غوږ نیول د چا د غم او غصې اندازه را ټیټوي او د مزاج له خرابۍ او درد څخه د انسان د زغم توان لوړ بیايي

د درد د زغملو پر کومو کسانو چې ازمایښتونه تر سره شویدي دا خبره یې ښودلې ده چې موسیقي د انسانانو د کنټرول احساس لوړ وي او د درد په مقابل کې ډېره کارندویه ده.

څېړونکیو په دې څېړنه کې د موسیقۍ دډېرو ډولونو څخه یعنې له راګه را نیولې بیا تر کلاسیکې او کلیوالي او عامیانه بدلو (سندرو) کار اخیستی دی.

ډاکټر "ریموند مک دونالد "د اروا پوهنې استاد په دې هکله ویلې دي چې دا څېړنه پر هغو ناروغانو

تر سره شوې ده چې له جزئي جراحۍ وروسته يې په روغتون کې د نقاهت دوره تېروله او دا يې په ډاګه کړه چې د خپلې خوښې موسيقۍ ته غوږ نيول د غم او خفګان اندازه ډېره راټيټوي.
هغه وايي: "موږ يو څو نور څېړنيز ازمايښتونه هم وکړل او له خلکو مو وغوښتل تر هغه چې کولای شي خپل لاسونه دې په يخو اوبو کې وساتي. ماته دا معلومه شوه چې هغوی د موسيقي داورېدو په موقع کې ډېره زياته موده خپل لاسونه په يخو اوبو کې ساتلای شي.
هغه پر دې خبرې ټينګار وکړ چې موسيقي درد کموي او په درد کې د ناروغانو د کنټرول احساس هم زياتوي.
"د سړو اوبو د ازمايښت په اوږدو کې، ګډون کوونکيو ته واک ورکړل شو چې په خپله خوښه دې موسيقۍ ته غوږ و نيسي، يا دې ذهني حسابونه وکړي او يا دې يوه وتلې تلوېزيوني خپرونه وګوري. خو دوی يواځې يو شی ټاکلی شي."
مک دونالد زياته کړه چې په ټولو مواردو کې هغه چا چې موسيقۍ ته غوږ نيولی و د سړو اوبو تر ټولو ډېرزغم يې لاره او په ځينو حالاتو کې يې ان تر نورو پنځه ځله زيات وخت په سړو اوبو کې لاس ساتلی وو.
دغه لاسته راوړنې د پنجشنبې په ورځ په منچسټر کې د انګلستان دارواپوهانو د انجمن لخوا وړاندې شوې))
نڅا او موسيقي د انساني جذبې د انتها هغه لاس ته راوړنه ده، چې په غير شعوري ډول منځته راځي. کله کله په انسان جذبه دومره پياوړې شي، احساسات دومره ځواکمن شي، چې په الفاظو يې څرګندول ناشوني نه وي او يا يې په الفاظو په څرګندولو د انسان تسکين نه کېږي، نو همدا ده چې د بېلابېلو اټکلونو، تصوراتو، خوښيو او جذبو د ښکارولو لپاره بدن په حرکت راشي او يا د الفاظو په ځای د موسيقۍ د زړه تخنوونکيو نغمو غبرګ ته پنا وروړل شي. هماغه د ټاګور خبره، چې: "کله الفاظ ختم شي، نو موسيقي پيل شي." ټاګور برهمن مذهبه و او د وشوبهارتي (نړيوالې وروري) په ټولنه کې يې د موسيقۍ څانګه هم پرانستې وه، ځکه چې هر انسان له موسيقۍ سره مينه لري. ټاګور موسيقي روحاني شی بولي. هلته په مندرونو کې اوس هم زده کوونکي د اونۍ په لومړۍ ورځې له لمر ختلو مخکې راغونډېږي او د خپل خدای (ج) حمد او ثنا د موسيقۍ او نغمو په پردو کې نغاړي.
دا هم يو منل شوی حقيقت دی، چې د انسان ژبه له دې څخه ډېره عاجزه ده، چې څرنګه ښايي او څرنګه د الله ج د جلاليت او جماليت غوښتنه ده. په هماغه ډول د هغه لوی او سپېڅلي ذات عظمت او لويي وستايي. د انسان ژبه ډېره کمزورې ده، هغه هېڅکله هم لکه څرنګه چې په کار ده او څرنګه چې وړ ده الله ج ستايلی نه شي. نه د انسان ژبه دومره متره لري نه يې قلم او نه يې انځورونه.
الله ج په خپله هم دې مطلب ته داسې اشاره کړې ده: "ولو ان ما في الارض من شجرة اقلام

والبحر يمده سبعة ابحر مانفدت كلمت الله " يعني "د ځمکې په کره کې چې څومره ونې دي که دا قلمونه شي او دا سمندر چې دی که له دې سره اوه سمندره نور هم يوځای شي دا دوات (رنګ) شي نو هم د الله تعالی خبرې به ونه شي ليکلی."

له دې څخه ښکاري، چې د الله تعالی د الوهيت، جلال، کبريا ذات او لويي د بيانولو لپاره يوازې ژبه او قلم بسيا نه ده، بلکې په دې اړه بايد د جذبو د تسکين او د الله تعالی په وړاندې د خپلې کمزورۍ او بېچاره ګۍ او د هغه د عظمت د ښودلو له نورو لارو چارو څخه هم ګټه واخستل شي چې يوه لار يې د موسيقۍ د پردو ژبه ده.

پالوې زياتوي، چې قرآن د اصولو کتاب دی. يوازې موضوع ته اشاره کوي، تفصيل نه ورکوي. فروع نه څېړي. الله تعالی انسان ته اشاره کوي. لاره ورښيي، د لارې له رحمتونو او زحمتونو څخه يې خبروي. دا نو نور د انسان کار دی، چې له زحمتونو ځان وژغوري او رحمتونو ته لاره ومومي او لارښوونه يې هم د اشارې په ډول ده. د جنګ او جګړې لاره نه خپلوي، د دې قرآني اشارو يوه بېلګه د ادم عليه السلام د زامنو کيسه ده، چې قابيل يې خپل ورور هابيل وواژه، خو بيا نه پوهېده چې د هغه له مړه جسد سره څه وکړي، نو الله تعالی ورته اشاره وکړه، داسې يې ونه کړل چې ورته وو وايي قبر وباسه داسې وکړه او هاغسې وکړه "فبعث الله غراباً يبحث فی الارض" يعني "الله کارغه ولېږه، چې مځکه وکني" "ليريه کيف يواري سواة اخيه"

يعني "چې ورو ښيي څرنګه د خپل ورور جسد پټ (خښ) کړي." (مائده 31)

همدا راز فرمايي: "ص. والقرآن ذی الذکر" يعني "سوګند په ص او په قرآن پند ورکوونکي".

بل ځای همدې سورت کې فرمايي: "کتب انزلنه اليک مبارکا ليدبروا" يعني "دا يو مبارک کتاب دی

چې پر تا مو نازل کړی دی لپاره، چې خلک په کې غور او فکر وکړي." (ص 29)

"ان هو الا ذکر للعلمين" "يعني "څه دی دا مګر د ټولو مخلوقاتو لپاره د درس او پند کتاب" (ص 87)

دلته وينو، چې قرآن خلکو ته يوازې اشارې کوي او د پند او درس ورکولو کتاب دی او همدا قرآن راته وايي، چې حضرت داؤد عليه السلام چې د الله جل جلاله رسول او استازی او له هرې لويې او کوچنۍ ګناه څخه پاک و، موسيقي غږوله. قرآن وايي، چې داؤد ع زغرې هم جوړولې او نغمې يې هم غږولې، نو کله چې مسلمانانو ته دا روا ده، چې د زغرو په جوړولو کې د حضرت داؤد عليه السلام تقليد وکړي، نو په موسيقۍ کې يې ولې تقليد روا نه دی؟.

قرآن درته په ډاګه نه وايي، چې موسيقي روا ده، بلکې په اشارو يې وايي. کله د داؤد عليه السلام کيسه کوي، کله په جنت کې د موسيقۍ يادونه کوي. دا خپله ښيي چې موسيقي

پېغمبري سنت ده.

علامه شاه محمد جعفر ندوي پهلواروي، چې د پاکستان د جماعت اسلامي مهم غړی او د سليمانيه خانقاه سجاده نشين و، وايي چې جنت د يوې ټولنې لپاره د ښه ژوند بېلګه ده او جنت کې موسيقي شته دی، نو په دنيا کې ولې نه وي؟ که جنت کې حورې او ښځې روا دي، نو دلته هم روا دي. که دلته شهد، شيدې، غوښې او مېوې روا دي، نو هلته هم روا دي. که دلته داسې شی چې چټيات، نشه، سردرد په کې نه وي روا دي، نو هلته هم روا دي. د جنت نعمتونه دلته هم روا دي، نو موسيقي چې هلته روا ده، دلته ولې روا نه ده.فاما الذين امنوا و عملوا الصلحت فهم فی روضة يحبرون" يعني "نو هغه کسان، چې ايمان يې راوړی او نيک کارونه کوي، دوی به باغچو کې نغمې اوري." (روم 10)

"ادخلوا انتم و ازواجکم تحبرون" يعني "ننوزئ تاسو او ستاسو جوړې جنت ته او تاسو ته به نغمې دراورول کېږي." (زخرف 70)

ډېرو مفسرينو د (حبرة) معنې موسيقي اخيستې ده. همدا سې معنی تر امام مرتضی حسيني زبيدی په تاج العروس درېيم ټوک، 118 مخ کې اخيستې ده. همدارا ز امام زجاج امام راغب اصفهاني، ابن کثير، مجاهد، قتاده د مواهب الرحمن تفسير، زمخشري، وکيع... تر همدا معنی اخيستې ده.

حضرت علي رضی الله عنه روايت کوي، چې رسول الله(ص) فرمايي، چې په جنت کې به داسې غونډې وي، چې حورې به په کې په لوړ اواز سندرې وايي.

نو لکه چې علامه شاه محمد جعفر ندوي پهلواروي وايي د جنت ژوند زموږ لپاره يو مثالي ژوند دی او بايد اقتدا ورپسې وکړو، تقليد يې وکړو، هلته چې موسيقي روا ده، نو دلته هم روا ده.

ډاکټر يوسف القرضاوي ليکي: "پخوا چې د موسيقۍ د حرمت په اړه ډېر تاکيد کېده يو لامل يې دا و، چې په داسې محفلونو کې به د پرديو ښځو او نارينه وو اختلاط عامه خبره وه او ډېره کمه به داسې پېښېدله، چې هلته دې نور ناوړه کارونه ونه شي، نو هلته له موسيقۍ پرته د پرديو ښځو او پرديو نارينه و اختلاط هغه هم په داسې حال کې، چې څه به سندرو او موسيقۍ او څه به شرابو مست کړي وو ليدل کېده، چې دا په خپله ګناه او ناروا کار و، نو ځکه په موسيقۍ هم د حرمت مهر لګېدلی و، خو اوس خلک کولی شي چې له اختلاط پرته آن د موسيقۍ له مجلس څخه هم ډېر لرې او د نارينه و او ښځو له اختلاط او د سندرغاړو مجلس ته له ورتللو پرته سندرې واوري، چې دا د روا والي خوا ته تمايل او په دې اړه د آسانۍ په معنی ده."

لکه علامه قرضاوي، چې وايي اوس په هر کور کې راډيو، ټېپ ريکارډر، تلويزيون...

شته دی، خلک کولی شي چې موسیقي په خپل کور، سمه، غره... کې هم واوري او د بېته اړتیا نه پېښېږي، چې ښځې او نارینه دې یو ځای سندرغاړو ته کېني او ارابش کړې ښځې دې له پردیو نارینه و سره اوږه په اوږه مستې مستې، نشه نشه سندرې او موسیقي واوري.

دموسیقۍ کارندوی

څرنګه چې دساز او سرود دغږولو په وخت کې دموسیقۍ الات هم ضرور دي نو الاسلام والفنون الجمیله په دې اړه لیکي: (هر کله چې په لهو کې لکه څرنګه چې دجابر بن عبدالله په حدیث کې تېر شول دموسیقۍ الات لکه شپېلۍ دریا او ډول شامل دي همدا راز دموسیقۍ نور الات چې له دې یادو شویو الاتو سره یو ډول کار ورکوي په همدوی قیاسېږي ځکه چې دا هم دهماغوی ځای نیسي. له همدې ځایه ده چې ابن حزم خومره ښه اجتهاد کړی دی هغه دصحیحو او مستندو احادیثو دقوت او دهغو عیبونو او علتونو له مخې چې دی یې دموسیقۍ د حراموونکیو حدیثونو لپاره شرموونکې بولي او همدا راز دامام ابو حنیفه په نظر په استدلال سره چې هغه د موسیقۍ الات حلال بللي، دموسیقۍ دکارندویو (الاتو) او ساز او سرود په اباحت نظر ورکوي.

امام ابو حنیفه (۸۰-۱۵۰ هجري، ۶۹۹-۷۸۷م) په دې اړه وایي: ځوک چې دچاشپېلۍ او رباب پټ کړي نو لاس یې غوځېږي او که هر چا داشیان مات کړل نو تاوان به یې ورکوي.))

رسالة فی الغناء الملهی، امباح هي ام محظور) رسائل ابن حزم ج ص ٤٧

ځکه که داشیان حرام وای نو تاوان به یې نه درلود او هدر او ضایع شوي به وای لکه شراب، دقمار الات او نور حرام شیان. خو کله چې داسې نه ده حلال مال دی او ارزښت لري نو که کله یې څوک پټوي نو لاس یې غوځېږي او که څوک یې مات او یا ضایع کړي تاوان لري ځکه تر څو چې په حرمت دلالت کوونکی نص ونه لرو نو په چارو او شیانو کې اصل رواوالی دی.

امام ماوردي وایي چې ځینې شوافع چنګ روا بولي. ابوالفضل طاهر له ابن اسحق شیرازي شافعي څخه همداسې روایت کوي. د (امتاع) لیکوال وایي، چې ابوبکر بن العربي هم چنګ روا بولي او ادفوي یې په رواوالي ټینګار کوي. اسنوي په (المهمات) له رویاني، ابن نحوي له استاد ابو منصور، ابن ملقن په (العمده) کې له ابن طاهر او ادفوي له شیخ عزالدین بن عبدالسلام څخه همداسې روایتونه کوي. دا ټول سماع روا بولي که څه هم د موسیقۍ له یوې وسیلې یا الې سره وي.

(الاسلام والفن)

دموسیقۍ دکارندویو (الا تو) دحرمت په اړه چې ځینې روایات راغلي دي ډاکټر عماره یې په اړه وایي چې دحدیثو دجرح او تعدیل دعلم دمقیاسونو او معیارونو له مخې ټول معلول او کمزري دي او په سند یا متن کې دکوم علت او نیمګړتیا له مخې دمنلو حدیثونو په ټول پوره نه دي نو ځکه یې یو هم دمنلو وړ نه دی چې لاندینۍ بېلګې ددې حقیقت شاهدان دي او موږ یې له الاسلام والفنون الجمیله څخه را اخلو.

۱ : حضرت عایشې ته منسوب روایت چې وایي رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((امرني ربي بنفی الطنبور والمزمار .)) یعنې الله جل جلاله ماته امر کړی چې طنبور او شپیلۍ له منځه یوسم.))
دا روایت ابراهیم بن اشعث کړی دی چې نسایي یې ضعیف بولي او بخاري ورته (منکر الحدیث) وایي
.

۲ -حضرت علي رضی الله عنهې الله عنه ته منسوب روایت چې وایي: ((دخدای ج استازي دریاوهل ... او دشپېلۍ غږ منع کړي دي .))
ددې روایت په راویانو کې عبدالله ابن میمون دی چې هغه له مطر بن سالم څخه روایت کوي او لومړنی کس (عبدالله) ذاهب الحدیث او دوهم (شبه مجهول) دی.
۳ - حضرت ابن عباس رضی الله عنه ته منسوب روایت چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((صوتان ملعونان فی الدنیا والاخرة، صوت مزمار عند نعمة وصوت ندبة (او رنة) عند مصیبة ..))
یعنې: دوه غږه په دنیا او اخرت کې رټل شوي دي. دشپېلۍ غږ دنعمت په وخت کې او دنوحې (ژړا غږ) دمصیبت په وخت کې ..))
ددې روایت په راویانو کې (محمد بن زیاد صحان یشکری)(۱) دی چې امام احمد بن حنبل یې په اړه فرمایي: یو سترګی دروغژن ، ناوړه (انسان) دی او حدیثونه (له ځانه) جوړوي.
(۱) صحان په ط یعنې طحان هم راغلی دی
٤ - حضرت علي بن ابي طالب رضی الله عنه عنه ته منسوب روایت چې ګویا رسو ل الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ((بعثني ربي عزوجل بمحق المزامیرو المعازف والاوثان التی کانت تعبد فی الجاهلیة والخمر واقسم ربی عزوجل بعزته الایشربها عبد فی الدنیا .))
یعنی: ((زما عزیز او جلیل رب زه راولېږلم چې شپېلۍ ګاني ، دموسیقۍ کارندوی (الات) ،هغه بتان چې په جاهلیت کې پالل کېدل او شراب له منځه یوسم او زما عزیز او دلوړ شان رب په خپل عزت سوګند یاد کړ چې هېڅ بنده دي هغه (شراب) په دنیا کې نه څښي .))
ددې حدیث راویان عبارت دي له محمد بن فرات له ابو اسحاق سبیعی څخه او بیا له حارث اعور څخه چې دا ټول عیبونه لري، ابوبکر بن ابي شیبه دلومړني کس په اړه وایي: ((هغه یو زوړ دروغجن سړی دی)) .
او بخاری ددریم کس په اړه وایي: ((هغه منکر الحدیث دی)) او یحیی ابن معین دده په اړه وایي: ((هغه مهم شخص نه دی او حدیث یې نه لیکل کېږي .))
هغه ورته د(لیس بشئ) یعنی((هېڅ هم نه دی.)) الفاظ کارولي دي.
امام ابو حامد غزالي وایي هر کله چې په زړونو دسماع اغیز ته وکتل شي نو په مطلق ډول یې په روا والي او ناروا والي حکم روانه دی، بلکې حالاتو اشخاصو او دنغمو دسبک توپیرونو ته په کتنې سره یې حکم توپیر لري او دسماع حکم په هغه اغیز حکم دی کوم چې په زړه کې پروت دی.

کله چې مونږ وايو موسيقي روا ده او يا د سندرو په اوريدلو کې کومه شرعي ستونزه نشته، نو پام مو وي چې له دې دعوي څخه مو غرض هر ډول ښه او ناوړه، شرمېدلې او مبتذله موسيقي نه ده، بلکې لکه څرنګه چې شريعت هرې چارې او هر شي ته پولې ټاکلې دي، نو همدا ډول يې موسيقۍ ته هم حدود او چوکاټونه ايښي دي، چې بايد ددې پولو په حدودو کې ځان بوخت کړو او تېرى ترې ونه کړو.

دا چې کومه موسيقي روا ده او کومه ناروا ده، په دې اړه ډېر تفصيل به ګومان کوم اوږدې ليکنې ته اړتيا ولري، خو ګومان کوم چې ددې پولو د پېژندلو او د روا او ناروا موسيقۍ د بېلولو لپاره تر ټولو غوره حکم کوونکى او ښه وسيله د انسان خپل وجدان دى، ياني د هر مسلمان وجدان او ضمير تر هر چا او هرڅه ډېر دا حکم ښه کولى شي، چې دا موسيقي مبتذله، بې لارې کوونکې او پاروونکې ده، چې اوريدل يا ليدل يې انسان ته تاوان رسوي او دا موسيقي رغوونکې، ويښوونکې، تاندوونکې، په انسان کې د ديني او ملي جذبې پاروونکې ده، نو اوريدل يې هم روا دي. ښه دا ده، چې هر مسلمان د خپل ضمير د محکمې پرېکړې ته غاړه کېږدي. که د چا وجدان په دې قانع وي، چې دا سندره چې زه يې اورم د اخلاقو، کولتور او عنعنې ضد نه ده، د اسلام له روح سره ټکر نه لري، بې حيايي، بې حجابي، لوڅوالى، په لهجه کې ناز او نخرې نه لري، په انسان کې پرديو ته شهوت نه راپاروي، نو د دا ډول سندرو اوريدل روا دي، خو که له دې پورته يادو شويو فاکتو څخه يو فاکت ولري او د انسان وجدان په خپله پرېکړه کوي، چې دا سندره اوريدل زيانمنوونکې او ناروا ده، نو اوريدل يې ناروا دي.

د هغې سندرې، چې اوريدل يې روا دي پېغام، متن، لهجه، منځپانګه (محتوى) بايد ټول د اسلام له اخلاقي چوکاټ، اسلامي زده کړو، اسلامي روح سره برابره وي او ټکر ورسره ونه لري. لکه وړاندې مو چې وويل، د خلکو اخلاق، د ټولنې تهذيب فاسد نه کړي، داسې شعر او سندره نه وي، چې له عقيدې، توحيد، رسالت، جنت، دوزخ... سره ټکر ولري، لارور کوونکې او ګمراه کوونکې نه وي، خلک شرابو، چرسو، پوډرو او نورو نشه کوونکيو شيانو ته ونه هڅوي، داسې سندرې نه وي، چې د اوريدونکيو يا ليدونکيو ټول پام، فکر، خيال، سوچ د نجونو، سترګو، شونډو... ته راواړوي. داسې چې ته به وايې ګوندې په ژوند کې له دې پرته بل هېڅ کار نشته دى. اسلام مسلمانانو ته امر کوي، چې خپلې سترګې په کنټرول او خپل واک کې ساتئ (قل للمؤمنين يغضوا من ابصارهم" يعني "مؤمنانو ته ووايه چې خپلې سترګې په خپل کنټرول کې ولري" (النور 30) "و قل للمؤمنت يغضضن من

ابصارهن "یعنې "او مؤمنو ښځو ته ووایه، چې خپلې سترګې په خپل کنټرول کې ولري. " (النور 31)

سندره باید په دومره ناز، نخرو او داسې انداز هم نه وي، چې ویدې جذبې او جنسي غریزې په دې ډول راوپاروي، چې انسان بیا روا او ناروا ته ونه ګوري او په سترګو یې توره تیاره خپره کړي. په ځانګړي ډول ښځې له دې ډول خبرو منع دي. کله چې ښځې په عادي خبرو کې له ناز و نزاکت منع دي، نو په سندرو کې خو بېخي ناروا دي: "فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض "یعنې "غږونه مو نرم او نازک کوئ مه (په خبرو کې ناز و نزاکت مه کوئ) چې (جنسي) ناروغان درته بې ځایه تمه ونه کړي. " (الاحزاب 32)

که د سندرو پیغام ښه هم وي، خو چې په داسې محفل کې وویل شي چې هلته شراب څښل کېږي، فحاشي په کې کېږي، د ارایش کړو ښځو او پردیو نارینه و ترمنځ اختلاط په کې وي، بې حجابي په کې وي، چې له بده مرغه دا کار ډېره لرغونتیا هم لري او آن له اسلام څخه له پخوانیو وختونو څخه راپاتې دی او اوس خو بېخي عام شوی دی، نو په داسې محفلونو کې ګډون روا نه دی او نه په کې موسیقي غږول او نه د موسیقۍ اورېدل روا دي. دا هماغه مطلب دی، چې په دې حدیث کې ورته اشاره شوې ده "لیکونن قوم من امتي یستحلون الحر والحریر والخمر والمعازف" یعنې "زما په امت کې به داسې قوم پیدا شي، چې زنا، ورېښم، شراب او سندرې به روا بولي " (بخاري)

همدا راز حضرت رسول اکرم (ص) په دې اړه په یو بل ځای کې هم فرمایي: "زما ځینې امتیان به شراب څښي، خو بل نوم به ورته ورکوي او په همدې وخت کې به ښځې ورته سندرې وایي، نو الله جل جلاله به دوی په ځمکه ننباسي او بېزوګانې او خنزیران به ترې جوړ کړي. " (ابن ماجه) ددې دواړو روایاتو په صحت او نه صحت کې د علماوو ترمنځ اختلاف مو وړاندې ولوست وګورئ: د موسیقۍ د حرمت د پلویانو دلایل

همدا راز د موسیقۍ په غږولو او اورېدلو کې باید له افراط او اسراف څخه کار وانه خیستل شي، ځکه چې د ژوند او یا په بله وینا، د انسان د پیدایښت اره موخه موسیقي نه ده او ډېر نور کارونه هم په مخ کې پراته دي. هر مسلمان باید د وخت په قدر پوه شي. بې ځایه وخت ضایع نه کړي، نو که یو څوک موسیقي اوري یا یې غږوي، نو باید دومره یې واوري، چې ستړتیا، پرېشاني او اضطراب ترې لیرې کړي. ژوند او کار ته یې چمتو کړي، چې د یو مسلمان کار او زیار هم باید عبادت وي، نو که څوک موسیقي اوري باید روا موسیقي واوري، ډېر وخت ورته ونه کړي او اسراف په کې ونه کړي. لکه علامه قرضاوي، چې وایي: "الله جل جلاله په هر کار کې اسراف منع کړی دی. موسیقي خو پرېږده آن په عبادت کې هم اسراف نه خوښوي، ځکه چې اسراف د نورو کارونو او نورو واجباتو مخه نیسي، د نورو حقوق ضایع کوي. ابن مقفع څومره ښه ویلي دي، چې [داسې هېڅ اسراف به نه وي، چې د نورو د

حقوقو د ضايع کېدلو لامل ونه ګرځي].

نو اسراف په يو کار کې هم په کار نه دی او اسراف د روا کار د ناروا کېدلو لامل ګرځي.

مګر له بده مرغه نن سبا چې زمونږ ځوانانو د موسيقۍ په اړه کوم چلند خپل کړی دی او په دې اړه څومره افراط کوي، نو بيخي خواشينوونکی دی. نه يوازې ځوانان ګرم دي، بلکې اسلامي حکومتونه او چارواکي، چې په خپلو تلويزيونونو کې کومه مبتذله، بربنډه، بې حيا کوونکې سندرې که د نارينه سندرغاړي په غږ کې وي او که د ښځينه سندرغاړې خپروي، نو دا ټولنې ته د شهدو په جام کې زهر ورکول دي. دا سندرې له اسلام، مذهب، افغاني کولتور او عنعنې سره مخالفې دي، چې هېڅ اسلامي او کولتوري جواز ورته نه موندل کېږي او بايد په کلکه يې مخه ونيول شي.

دا سندرې زمونږ ځوانان په ځانګړي ډول نوي ځوانان بې لارې کوي، د شهوانيت اور يې تازه کوي او هڅه کوي، چې څه ويني نو په عمل کې يې هم پلي کړي.

دا سندرې حيواني جذبه پر روحاني جذبې پياوړې کوي، معنويات وژني، ځوانان او پېغلې مو بې حيا کوي. لکه نن سبا يې چې ناوړې اغېزې په خپلو سترګو وينو. زمونږ ډېر ځوانان په لمانځه _ اوداسه نه پوهېږي، د اسلام پنځه بناوې يې يادې نه وي. د خپل رسول او پيغمبر نوم (ص) خو پرېږده، چې د خپل نيکه نوم يې نه وي زده، خو د هندي، انګليسي، روسي، ايراني.... فلمي د ټولو ستورو له پوره بيوګرافۍ آن د زوکړې له ورځې به هم خبر وي. سندرغاړي به سندره پيل کړې نه وي، چې دی به تر پايه پرې رسېدلی وي.

همدا راز د شعر منځپانګه هم ډېره مهمه ده، شعر بايد رغوونکی او ګټور پيغام ولري، فحش وينا، چټيات، ښکنځلې په کې نه وي، د چا شخصيت په کې توهين شوی نه وي، په مشخص ډول په کې د کومې خاصې ښځې ښکلا (سترګې، مخ، زلفې، شونډې...) نه وي ستايل شوي او نه په کې د چا عزت او شخصيت ترور شوی وي، ځکه چې د هر مسلمان شخصيت ترورول ګناه ده. "يايها الذين امنوا لا يسخر قوم من قوم" يعنې "ای د ايمان خاوندانو يو قوم بل قوم مه ريشخندوئ"

(حجرات 11)

همدا راز فرمايي: "ولا تلمزوا انفسكم ولا تنابزوا بالالقاب" يعنې "او د يو بل د عيبونو په لوځولو پسې مه ګرځئ او په بدو نومونو يو بل مه يادوئ." (حجرات11)

همدا راز په سندرو کې بايد اسلامي او مذهبي مقدساتو ته درناوی شوی وي، پيغمبرانو، اولياء کرامو، صحابه و او علماوو ته سپکاوی نه وي.

په شعر کې بايد ډېره بې ځايه غندنه او بې ځايه ستاينه نه وي، چاپلوسي او تملق په کې نه وي، درباري شعر نه وي، ځکه چې درباري شعرونه چارواکي بې لارې کوي. اسلام وايي، چې

ظالم،فاسق، بدکاره او تېري کوونکي مشران وغندئ، نو چې څوک يې د غندلو پرځای ستايي، نو ښکاره خبره ده، چې دا ګناه ده.

لکه وړاندې مو، چې وويل روا او ناروا موسيقي ته پولې ښودل اوږدې خبرې ته اړتيا لري، چې زموږ د ليکنې له حوصلې څخه وتلې خبره ده، نو ښه خبره دا ده، چې هر انسان خپل ضمير او وجدان مفتي کړي او د هغه د فتوی په رڼا کې وړاندې لاړ شي. که د چا ضمير په دې امر کوي، چې دا سندره او يا موسيقي ځوانان او يا ټولنه بې لارې کوي، يا په کې ديني مقدسات توهين شوي يا د چا شخصيت ترور شوی، يا فحش ده، د ځوانانو جنسي غرايز له کنټرول څخه وباسي، نو اوريدل يې ګناه ده. الله جل جلاله هغه خلک غندلي او په عذاب ورکولو يې ګواښلي، چې غواړي په اسلامي ټولنه کې فحشاء او بې حيايي خپره کړي. فرمايي: "ان الذين يحبون ان تشيع الفاحشة فی الذين امنوا لهم عذاب اليم فی الدنيا والاخرة" يعنې "هغه خلک چې غواړي په حق د مسلمانانو کې فحشا خپره کړي، نو دوی ته په دنيا او اخرت کې دردوونکی عذاب دی." (النور 19)

قرآن منحرفوونکی، ګمراه کوونکی، بې ګټې او فحشا ته هڅوونکی شعر غندلي او دا ډول شعر ويونکي يې هم ټکولي دي او څوک چې د دا ډول شاعرانو شعرونه لولي او يا يې اوري، نو الله جل جلاله دا خلک هم ورک لاري او تېروتي بللي دي، نو بد شعر که له موسيقۍ سره وي او که بې موسيقۍ اوريدل يې روا نه دي. "والشعراء يتبعهم الغاوون" يعنې "او شاعران چې دي د دوی متابعت بې لاري خلک کوي." (الشعراء 224)

څومره چې د نارينه و پر وړاندې يا په راډيو ټلويزيون، ډېش، سي ډي ګانو کې د ښځو په سندرو پوري اړوند ده، نو په دې کې هېڅ شک نشته، چې د دوی سندرې د پرديو نارينه و له خوا اوريدل کېږي او ليدل کېږي، نو په حرمت کې يې هېڅ شک نه شته دی.

خو که چېرې د کومې خوشحالۍ په مناسبت لکه ودونو، سنت ګريو، اخترونو... کې ښځې يوازې ښځو ته سندرې وايي، نو بيا په کې کومه شرعي ستونزه نشته ده، خو چې د سندرې الفاظ ګمراه کوونکي نه وي او نه ثبت شي او نه ريکارډ، ځکه چې بيا دا احتمال شته چې دا سندرې د پرديو نارينه و لاس ته ولوېږي.

علامه پالوي ليکي: "...خو دا ښکاره خبره ده چې ښځې په خپلو کورونو نڅېدلی هم شي او سندرې هم ويلی شي او دا په اسلام کې حرامه نه ده"

(قرآن اور فنون لطيفه 204مخ)

خو دا نن سبا چې په راډيوګانو، ټلويزيونونو، موزيک سنټرونو کې د نجونو کومې سندرې ليدل کېږي او اوريدل کېږي، هېڅوک يې روا نه شي بللی دا ناروا سندرې دي او پر ضد او د مخنيوي لپاره يې پاڅون په کار دی.

اوس تر هر وخت ډېر ديوي اسلامي موسيقۍ تشه احساسېږي او مسلمانو هنروالو او هنرپالو ته په کار ده چې دا تشه ډکه کړي. اوس تقريبا ټول خلک په نړۍ کې له خپرېدونکې مروجې بربنډې موسيقۍ څخه ماړه شوي دي او ډېر لېوالـه دي چې يوه خوږه او له انساني فطرت سره برابره موسيقي واوري . داسې موسيقي چې بربنډه نه وي ، حماسه او ننګ او غيرت پکې پالل شوی وي ، چټيات او بېباکي پکې نه وي ، دالله ج ستاينه او درسول الله مقام پکې ياد شوی وي . دا تشه ډکول دهر مسلمان او په ځانګړي ډول دهرهنروال او هنرپال دنده ده. دوی بايد ددې کار لپاره ځانګړي پروګرامونه او ځانګړی ستوډيوګانې جوړې کړي او ښې خوندورې اسلامي او افغاني سندرې ټولنې ته وړاندې کړي. چې بيا به څوک دا بربنډه او بې حيا موسيقي نه اوري او نه په پرې وخت ضايع کوي.

دالاندينيمضمون په ۱۳۸۱ هجري لمريز کال دهيلې مجلې په پرله پسې ۳٦ مه ګڼه کې خپور شوی دی

نڅا او اتڼ د اسلام له نظره

عمر تېرېږي، د وخت کاروان هېڅ لاروي ته انتظار نه کوي، که څوک وغواړي او که ونه غواړي وخت تېرېږي، که څوک خفه وي او که خوشحال د عمر د مرغلين تار مزي يې لنډېږي. عمر کم دی، ژوند لنډ دی، دا جهان کاروان سرای دی، هېڅوک په کې تل نه پاتې کېږي. څوک نن او څوک سبا ، د ژوند د کاروان يون ډېر ګړندی دی، منزل ته رسېدل حتمي دی. ژوند ډېر لنډ او تنګ دی. د لمريز نظام په دې اوږده او ساره کې د عمر له پلوه انسان ته ډېره کمه ونډه ورکړل شوې ده. د انسان عمر ډېر کم دی. دسيارو او ځينو نورو موجوداتو په پرتله چې زرګونه څه چې آن ميليونونه کاله عمر لري د انسان شپېته اويا کاله عمر ډېر کم دی لږ څه چې آن د پرتلې او حساب وړ نه دی.

نو انسان ته چې الله جل جلاله اشرف المخلوقات ويلي او د ټولو مخلوقاتو بادار او سردار يې پيدا کړی دی، د ژوند دا څو شېبې تېرول څنګه په کار دي؟ په خوښۍ، په خندا ، ورين تندي او که په غم، خفګان، اندېښنو ، چورتونو او وسوسو. او ايا دا لنډکی ژوند دومره ظرفيت او ګنجايش لري، چې هم په کې خوښۍ او خنداګانې وکړو او هم په کې ويرا او ژړاګانې. هم په کې مزې او چړچې وکړو او هم په کې تشويش او اندېښنې، هم په کې ناز او نخرې وکړو، هم په کې سوداګانې او وسوسې، هم په فطرت کې له پنځول شويو ښکلاګانو او خوندونو څخه لذت واخلو او هم د طبيعت له منظرو او کرشمو سره په دښمنۍ ماړه شو؟ هم له انسان او انسانيت سره مينه وکړو او هم له خپل همنوعه (هم ډوله) سره دښمني او

کرکه؟ نه نه هېڅکله هم نه. دا ژوند خو د خندا، خوښۍ، خوند او لذت لپاره هم ډېر کم دی. خفګان، غم، کرکه او دښمني خو لا پرېږده. هغه شاعر څه ښه او څومره پاخه ویلي دي:

((دا ژوند خو زموږ کم د محبت لپاره هم دی
حېران یم چې نفرت ته وزګار ېږي خلک څنګه؟))

ژوند تېرېږي، ستا خوښه چې په خندا او خوښۍ یې تېروې او که په غم او ژړا، دا وخت تېرېږي، په هر حال تېرېږي.

((ای شمع ! تیرے عمر طبیعی هین ایک رات
هنس کر گزار یا رو کر گزار دے.))

یا:

((مړه به شي شمعې یوه شپه به ستا رڼا وي
خندا که په ژړا وي دا ژوند به دې تېرېږي.))

نو کله چې ژوند لنډ دی، عمر مو کم دی، کاروان مو حتمي منزل، (مرګ) ته رسېدونکی دی، نو ولې د خپل ژوند د قیمتي وخت تېرولو لپاره د خپګان، ژړا، غم او اندېښنو پرځای خوښي، خنداګانې، مستي، لذت، تفریح خوند او مزې ونه ټاکو.

د هند نامتو عالم او د اردو ژبې ستر لیکوال او روڼ اندی مفکر علامه مولانا ابوالکلام ازادؔ لیکي، که چېرې د خوښ او سېدلو هنر زده کړې، نو باور وکړه چې د ژوند تر ټولو لوی کار دې زده کړ. "دی لیکي چې: "د یو فلسفي، یو زاهد، یو سادو له ګونځ (تریو) تندي څخه موږ هغه څه نه شو یادولی چې د فطرت انځورګر یې په خپل باریک قلم او موشګافانه انداز د لمر په ګرد او پړقېدونکي تندي، د سپوږمۍ په خندېدونکي مخ، د ستورو په سترګک، د ونو په نڅا، د الوتونکیو په نغمو، د روانو اوبو په سندریز غږ، د ګلانو په رنګینه ادا کې راښیي او د خپل فن او هنر کرشمې په کې ځلوي."([1])

رښتیا خبره دا ده، چې ژوند د خوښۍ او تازه ګۍ، خندا او خوشحالۍ، سرور او پراخۍ، خوند او لذت نوم دی او که څوک ژوند د ژوند په مفهوم او د ژوند له غوښتنې سره سم تېرول غواړي، نو په کار ده چې همدا ډول یې تېر کړي.

اسلام هم د فطرت دین دی، اسلام هم له بشر څخه غواړي چې ژوند د ژوند په مانا او د ژوند له غوښتنې سره سم د ژوند په څېر تېر کړي. اسلام ټولو انسانانو ته په کلکه خبر ورکړ، چې اسلام وچ کلک، مټکور او جامد دین نه، بلکې تازه، خوځنده، خوښوونکی، خوند بخښونکی، ارامـوونکی او هوسا کوونکی دین دی. اسلام بشر ته روح پالونکی، زړه لمانځونکی، د خندا او خوشحالۍ پېغام ورکوونکی دین دی. اسلام هېڅکله هم د چا خوښۍ او خنداګانې نه تروړي او نه چا ته غمونه او اندېښنې ډالۍ کوي. نه پرې جامد، بې

مانا، وچ او نه چلېدونکی پېغام تحمیلوي. اسلام د خوښۍ، سوکالۍ په ټولنه کې په ورین تندي د اوسېدلو درس ورکوي، نور خو لا پرېږده آن چې الله جل جلاله خپل پېغام، خپل دین او خپل کلام هم بنده ګانو ته د یو نعمت په ډول وړاندې کوي، د یوې خوږې ډالۍ، یوې قدرمنې تحفې په توګه یې ورپېژني او ورته وایي چې په ډېرې خوښۍ سره یې ومنه: (یا ایها الناس قد جاءتکم...) یعني: "ای انسانانو تاسو ته ستاسو د رب لخوا د نصیحت او لارښوونې یوه ډالۍ درلېږل شوې ده او د زړونو (د ننیو ناروغیو) لپاره شفا ده، او لارښوونه او د ټولو مومنانو لپاره رحمت ده. ([2])

بیا مؤمنانو ته فرمایي، چې د الله جل جلاله ددې نعمت او ډالۍ قدر وکړئ او پرې خوښې ښکاره کړئ. "وبذالک فلیفرحوا..." یعني:((او په دې سره خوښ شئ)) ([3]).

یانې نور ژوند خو مو په خوښۍ تېر کړئ آن زما عبادت او زما کلام هم د یو نعمت په توګه ومنئ او له خوښۍ ځخه ډک چلند ورسره وکړئ.

ستر معاصر عالم عطاءالله پالوي لیکي: "الله جل جلاله غم، خپګان، ویر او اندېښنې له انساني ټولنې ځخه لرې غواړي. ټول ژوند، د ژوند هره پدیده (ښکارندویه) ورته د خوښۍ زېږوونکې معرفي کوي او نه غواړي چې ټول عمر خفه شي، نو همدا لامل دی چې مرګ یې هم ورته یو نعمت او یوه ګټوره ډالۍ وروپېژندله او په سورت رحمن کې فرمایي، چې مرګ هم یو الهي نعمت او پېرزوینه ده: "کل من علیها فان" یعنې: "ټول هغه څه چې پردې ځمکه دي فاني کېدونکي دي... نو په کوم نعمت د خپل رب د نعمتونو تاسو دروغ وایئ ".([4])

مسلمانانو ته امر کوي چې په دنیا کې موځانته داخرت لپاره توښه برابره کړئ او په هغه څه(نعمتونو او شتمنیو) چې الله جل جلاله درکړي دالله رضا ولټوئ خو په دنیا کې هم خپله برخه مه هېروئ: ((وبتغ في ما آتاک الله الدار الاخرة ولا تنس نصیبک من الدنیا))

یعنې :او په هغه څه کې چې الله ج درکړي داخرت کور ولټوه او په دنیا کې هم خپله برخه مه هېروه))

په همدې ډول یې په دې کایناتو کې انسانانو ته د غور، فکر او تدبر امر کړی دی، ترڅو دا کاینات په خپلو سترګو وګوري، چې څومره خوښ او موسک پیدا شوي دي. ښکاره خبره ده، چې اسلام وچ مذهب نه، بلکې تازه دین دی او خلکو ته د خوښۍ او خوشحالۍ درس ورکوي او له تریو تندي ، ګونځ مخ او غم او غوسې ځخه یې ژغوري، نو دا کله ممکنه ده چې انسانانو ته ووایي چې په دې موسکه، خوښه او سوکاله نړۍ کې داسې خفه، غمجن او غوسه واوسئ، چې ګواکې همدا اوس مو خپل پلار په قبر ننویستی دی او ترې راغلي یئ ".([5])

رسول الله(ص) فرمایي، چې په ورین تندي له یو مسلمان سره مخ کېدل صدقه ده. اسلام د

خوښې او موسکا پېغام لري اسلام وايي، چې هر مسلمان بايد د خپل ژوند لپاره د موسکا پانګه ولري، دا يې د ژوند فلسفه او لارښود ګرځولی دی. اسلام وايي، چې تاسې هم خوښ او خوشحاله واوسئ او ټولنه هم په تاسې حق لري، چې خوښه ،موسېدونکې او خوشحاله يې وساتئ. دا يوه طبعي اړتيا ، يوه اخلاقي ذمه واري او ژمنه ده، دا وګړنيز حق نه بلکې، د ټولنې حق دی. دلته زموږ خبره يوازې زموږ خبره نه ده، بلکې په نورو هم اغيز کوي. دلته زموږ هر چلند يوازې تر موږ محدود نه پاتې کېږي، بلکې نورو ته هم سرايت کوي. که موږ هر څومره ځان خوښ کړو، خو چې شاوخوا مو سپېره مخونه، خفه زړونه او دردېدلي احساسات وي، نو زموږ خوښي راخته الوځي.

اسلام ورين تندی، خوشحاله او خوښ انسان خوښوي او زموږ پر ټولنې د حاکم نظر پرخلاف، چې تريو تندی، خفګان، د غم اظهار، سپېره، خپرن مخ، پيوندي جامې، خشن او زيږ چلند ، دنيا او د دنيا له شتمنۍ سره پرېکون (مقاطعه) د تقدس، روحانيت او علم لپاره لازم او اړين او د مسلمانۍ او پيرۍ ښه نښه بولي. دا ډول ژوندون غندي او برائت ترې اعلانوي. اسلام وايي، چې ټول انسانان او په ځانګړي ډول مذهبي پاټکي چې صورت او سيرت (ښه او کړنه) يې د اسلام څرګندوی او ترجمان بلل کېږي. بايد ډېر نښېط، خوښ، خوشحاله ،موسک او مست وي دا چې ځينې د اسلام له روح څخه ناخبره علما نن سبا کوم اکتونه کوي، تريو تندی، قهرجن چلند ، تل خپه او غمجنه څېره خلکو ته وړاندې کوي. دا د اسلام له احکامو او ادابو څخه ښکاره سرغړاوی دی.

ښه نو کله چې اسلام امر کوي، چې زړونه مو ژوندي، روحونه مو تازه او بدنونه مو خوښ او خوشحاله وساتئ، نو موسيقي او نڅا هم چې د زړه د خوښ او ژوندي ساتلو او د روح د تازه ګۍ او د بدن د نشاطت ستره ذريعه او لامل دی او انسان ورته په فطري او غير اختياري ډول ميلان لري. په اسلام کې څه ځای لري؟ اسلام موسيقۍ او نڅا ته په کومه سترګه ګوري؟

ربښتيا خبره دا ده، چې د موسيقۍ او نڅا په هکله فقهاء او ديني علماء د نظر اختلاف او بېل بېل اند لري. ځينې يې مطلق روا ، ځينې يې ناروا بولي او ځينې ورته حدود ټاکي، د اسلامي نړۍ ستر مفکر علامه غزالي، امام سعيد ابن حزم، موسيقي او نڅا روا څه چې آن مستحب بولي. د ډاکټر علامه يوسف قرضاوي په څېر سلګونه او سمهالي علما هم د غزالي او ابن حزم په پله روان دي او عطاء الله پالوي هم په دې اړه ډېره څېړنه کړې ده، چې زموږ ليکنې ډېره برخه هم د جيد عالم او محقق عطاء الله پالوي له کتاب "قرآن اور فنون لطيفه" څخه را اخيستل شوې ده.

نڅا څه شی ده؟

نڅا کوم کسبي کيفيت نه، بلکې د انسان اندروني (دننيو) احساساتو څرګندوی او يوه

فطري جذبه ده. نڅا د ډېرې زياتې خوښۍ او خوشحالۍ پر وخت يوه اضطراري کړنه ده، نڅا يو وجداني کيفيت او روحاني سرشاري ده. يوه نشه او يوه غير اختياري او له واکه وتې څپه ده، لکه څرنګه چې د غم او غوسې پر وخت د انسان د مخ رنګ بدلېږي او سپين يا تور انسان سور اوړي، يو رنګ ځي او بل راځي له سترګو څخه سپرغۍ الوځي، غړي يو ډول اضطراري حرکتونه پيل کړي، په زړه، اندامونو او اعصابو کنټرول نه وي، بالکل همدا ډول څرنګه چې د خوښۍ او خوشحالۍ تړاو هم له جذبو سره دی، نو په داسې حالت کې هم د انسان کيفيت هم داسې وي، په غړيو کې يو ډول غېر اختياري حرکت پيدا شي او انسان لاس او پښې او بدن خوځوي.

کوچنيان چې کله په کومه خبره ډېر خوښ شي، نو هغوی هم په بې ترتيبه ډول لاس او پښې خوځوي، چې دې ته له خوښۍ څخه نڅا وايي. تر ټولو سپېڅلي او تر ټولو ډېر درانه خلک هم کله کله د ډېرې خوښۍ په وخت په حرکت راشي که څه هم دا حرکات د لږ وخت لپاره او بې ترتيبه وي، خو څرنګه چې فطري وي، نو په هر کس کې ليدل کېږي، که هغه لوی وي او که کوچنی، ښځه وي که سړی، ځوان وي که زوړ، مسلمان وي او که کافر. مهذب او متمدن وي او که د افريقې د ځنګله، خو که دې بې ترتيبه حرکاتو ته ترتيب ورکړل شي او د اصولو په چوکاټ کې بند کړل شي، نو دې فن ته بيا نڅا ويل کېږي. "([6])

نڅا په حقيقت کې د جذبو څرګندول او يو وجداني کيفيت (څرنګوالی) دی، چې په الفاظو تر ښکارولو لومړی په حرکاتو کې څرګندېږي. تاسو به ليدلي وي، چې کله انسان يا حيوان ته غوسه ورشي، يا خوښي او خوشحالي ور په برخه شي، نو په خوله او تر الفاظو لومړی او يا له خولې څخه د غږ تر وتلو لومړی د هغه غړي حرکت کوي، يا کوچنيان او ګونګيان چې د غم او غوسې او يا خوښۍ او خندا لپاره الفاظ نه لري، نو په غوسه کې لاس او پښې خوځوي او په خندا او خوښۍ کې د نڅا په شېر غير اختياري حرکات اجرا کوي.

يا به مو صوفيان صاحبان ليدلي وي، چې کله يې په زړه کې داسې جذبه راپيدا شي، چې په الفاظو يې څرګندولی ونه شي، نو د هغوی په بدن کې يو ډول حرکت راپيدا شي، پاڅېږي او په غير اختياري ډول په نڅا شي، چې د خانقا په اصطلاح دې جذبې ته حال ويل کېږي".

عطاء الله پالوي د نڅا په هکله ليکي: د لطيفه فنونو په ډله کې نڅا د انسان د تخليقي جذبې هغه محصول دی، چې په غير شعوري ډول راپنځېږي. له همدې کبله په الله جل جلاله پالنه او مذهبي رنګ کې دا شی موجود دی او له ډېرې مودې راهيسې دوام لري. رښتيا خبره دا ده، چې نڅا د فطرت پنځونه (ايجاد) ده. شمس کنول ښه ويلي دي، چې سيند په جذبه راشي، نو اوبه وخوځېږي، کله چې انسان د سيند د اوبو خوځېدل له خپل ليد سره يوځای کړي، نو يو بل ډول کيفيت پرې راشي او په بېواکه توګه د نڅا خواږه حرکات ترتيب او منظم کړي، نو دې

ته نڅا ویل کېږي. بیا هم نڅا یوه فطري عملیه ده، دا جذبه په هر ژوندي موجود کې شته ده.

حیوانات هم له دې جذبې څخه بې برخې نه دي، د مېږیانو نڅا، د مارانو نڅا، په ځانګړې ډول بیم ته د کېچه مار نڅا، د فیل خوځېدل، د کوترې او پاختکې غومبور او سندرې د نڅا جذبه ده. د انساني نڅا بنسټ او انګېزه جنسي یا د سکس مسایل نه دي. دا د بې ساري خوښۍ او خوشحالۍ غیر اختیاري ښکارول دي. انسان د مینې او عقیدت د جذبې تر اغېز لاندې رقص کوي، چې پیل یې له عبادت څخه شوی دی، نو له همدې ځایه ده، چې له شک پرته ویلی شو، چې د نڅا پالنه د مذهب په غېږ کې شوې ده، نو کله چې د نڅا بنسټ د الله جل جلاله د رضا لټول او د عقیدت او پېرزوینې وړاندې کول دي، نو بیا ولې حرامه شوه؟ "(7)

د هند د لویې وچې یو ستر بنګالي شاعر، لیکوال او موسیقي پوه رابندرنات ټاګور وایي: "کله چې الفاظ کار نه ورکوي، نو موسیقي پیل شي" یعنې هغه جذبې چې الفاظ یې بیانولی او څرګندولی نه شي، نو موسیقي او نڅا یې په زړه راښکونکې انداز بیانوي".

په مشاعروکې چې کله شاعران ښه خوندور او له مانا ډک شعر ولولي، نو اورېدونکي ټول په جوش او جذبه راولي پر ځوکیو څېزونه پیل کړي. کله کېني، کله پاځي، چکچکې پیل کړي او له شاعر څخه د شعر د تکرارولو غوښتنه کوي: "بیا ووایه، بیا ووایه."

نڅا او موسیقي د کوم ځانګړي قوم او ولس کولتور او پنځونه، نه ده او نه یې څوک کوم ځانګړي ملت او قوم ته منسوبولی شي، بلکې دا د هر انسان په فطرت کې نغښتې جذبه ده، دا د انسان د فطرت غوښتنه او د طبیعت پنځونه ده. عطاء الله پالوي لیکي: "د نڅا او موسیقۍ پنځوونکی هر قوم او هره ځمکه ده. سندرې او نڅا انساني فطرت دی او د ټولو انسانانو ګډه خوی او ګډه غوښتنه ده. هر کله چې په کوم قوم کې څوک د کومې پېښې او یا انګېزې له مخې خوشحاله شوی دی او اوږې یې خوځولي دي او هر کله چې په کوم قوم کې کومې ښځې د خوښۍ تر اغېز لاندې لاسونه او پښې خوځولي او سر یې هاغه خوا او دې خوا اړولی دی، نو له هماغه ورځې په دې قوم او په دې ځمکه کې نڅا او موسیقي زېږېدلې ده، نو کوم ځانګړي قوم ته یې منسوبول غلطه خبره ده.

په انساني ټولنه کې د نڅا قدامت (لرغونتوب) او عمر هم هماغومره دی، څومره چې په خپله د بشر او بشري ټولنې عمر دی، ځکه لکه وړاندې مو چې وویل دا حس د بشر په خلقت او فطرت کې نغښتی او له هماغې لومړنۍ ورځې ورسره ملګری دی. البته دومره منظم، برابر او په ترتیب نه و، خو څرنګه چې بشر د ژوندانه په هره برخه کې پرمختګ کړی دی، ډېر خویونه، خصلتونه او چارې یې پرمخ تللې دي، مدني شوی دی، نو د نڅا په برخه کې یې هم پرمختګ کړی دی، هغه څو زره کلن پخواني بې ترتیبه او بې تنظیمه حرکات یې منسجم او منظم شوي دي. هغوی ته یې اصول، ضوابط او لارې ټاکلې دي.

د نڅا او اتڼ شرعي حيثيت

لکه وړاندې مو چې وويل اسلام د فطرت دين دی او د بشر ټولو فطري او طبيعي غوښتنو ته درناوی لري. ټولې هغه سالمې او معقولې هيلې، چې الله جل جلاله د انسان په خلقت (پيدايښت) کې نغښتې دي پالي، روزي؛ د ترسره کولو لپاره يې ورته لارې چارې ښودلې دي. اسلام د فطرت لمانځونکی او يواځينی دين دی، چې له فطرت سره غاړه غړې روان دی، نو بيا هم کله چې اسلام د فطرت دين دی او نڅا او اتڼ د فطرت غوښتنه ده، نو بيا به ولې په اسلام کې حرامه وي؟

عطاء الله پالوي ليکي: "تاسې په خپله فکر او سوچ وکړئ، چې کله ژوند د خوښۍ او خوشحالۍ نوم دی، کله چې اسلامي ارشادات او د ژوند کولو لپاره اسلامي لارښود د خندلو، نشيط تر او تازه اوسېدلو، له ژوند څخه د خوند اخېستلو امر او ښوونه کوي، کله يې چې د ژوند فلسفه دا سې ټاکلې ده، چې له خفګان او غم څخه لېرې ژوند او موسک اوسېدل يواځې يوه طبعي اړتيا نه، بلکې اخلاقي او ټولنيزه اړتيا ده او زموږ ژوند يواځې تر موږ محدود نه، بلکې نور هم په کې حق لري، نو څنګه ممکن دی چې اسلام او د هغه هر اړخيز قانون دې نڅا او موسيقي، چې د خوښ او مسک اوسېدلو تر ټولو ستره وسيله ده، حرامه اعلان کړي؟

نوموړی وايي، چې نڅا په اصل کې ناوړه کار نه دی او نه خو موسيقي کوم بد کار دی، خو ددې فن نوم له دې کبله بد شو، چې زموږ ذهن ته يې ښه تصور نه دی وړاندې شوی او نه راته چا ښه انځور کړی دی، بلکې تل ددې فن د بدنامولو کوښښ شوی دی. د ښځو ښځينه وقار، ابرو او حيا په څمکه غورځول شوې، په ډېرې بې حيايۍ او بې شرمۍ ستېج ته راښکل شوې، لوڅې ونڅول شوې پايله يې دا شوه، چې مذهبي علماوو او ديندارو خلکو له نڅا سره کرکه څرګنده کړه، په دا سې حال کې چې دا د فن ګناه نه ده، بلکې د ټولنې ګناه ده. که زموږ ټولنه اصلاح شي او نڅا د فن په توګه وکاروي، بې حيايي او بې شرمې پرېږدي، نو د نڅا په اړه به د خلکو ذهن او تصور هم بدل شي، پخوا چې کله نڅا ته د يو فن په سترګه کتل کېدل، د فطري جذبې څرګندويه بلل کېده، نو قدر او عزت يې هم و، ځکه خو يې د خلفاوو او اسلامي اميرانو په دربارونو کې ځای و.

نوموړی په ډېر ټينګار سره وايي، چې له شک پرته ويلی شو چې د نڅا پالنه د مذهب په غېږه کې شوې ده. کله چې د نڅا بنسټ الهي رضا ده، نو ولې حرامه شوه؟. د قرآن، حمد او نعت د اورېدلو په وخت کې چې انسانان په جوش راځي او ځان خوځوي، دا څه شی دی. په خانقاګانو کې هغه کيفيت او حرکات چې صوفيان ورته (حال) وايي څه شی دی؟

کیمیـای سـعادت د امـام غزالـي لیکنـه ده، چـې ډېـر مـستند او قـوي کتـاب دی او د فقهـاوو تـرمنځ ځـانګړی شـهرت او درنـښت لـري، ددې کتـاب پـه دویمـه برخـه کـې اتـم فـصل خـاص د راګ او حـال ادابـو تـه ځـانګړی شـوی دی او نڅـا او د هغـې اداب ټـول پـه کـې پـه تفـصیل سـره بیـان شـوي دي.

حـضرت عایـشه رضی الله عنها فرمـایي، چـې حبشیان راغلـل او پـه نبـوي مـسجد کـې یـې ننـداره وړانـدې کولـه او لـوبې یـې کـولې او رسـول الله (ص) پـه خپلـه دا ټولـه ننـداره ماتـه راښـودله او ننـداره وړانـدې کوونکیـو تـه یـې وفرمایـل، چـې پـه لوبـه کـې مـو بوخـت اوسئ. حـضرت عایـشه رضی الله عنها د حـدیث پیـل کـې وایـي، چـې رسـول الله (ص) پـه خپلـه ماتـه وفرمایـل، چـې آیـا تـه دا ننـداره لیـدل غـواړې؟ مـا ورتـه وویل، چې هو زه یې لیدل غواړم.(8)

حـضرت امـام غزالـي رح فرمـایي، چـې: دا لـوبې او ننـداره نڅـا او خوښـي وه او کـه کلـه کلـه څـوک نڅا کوي او یا یې ګوري، نو پروا نه لري.

امـام غزالـي همـدا راز لیکـي، چـې لـه دې حـدیث څخـه ښـکاري، چـې حتـی دا ډول لـوبې پـه مـسجد کـې هـم روا دي بـل دا چـې رسـول الله (ص) هغـوی تـه امـر وکـړ، چـې پـه خپلـه لوبـه بوخـت اوسئ، نـو کـه دا ننـداره حرامـه وای، نـو هغـه (ص) بـه ولـې ورتـه امـر کـاوه؟ همـدا ډول رسـول الله (ص) پـه خپلـه لـه حـضرت عایـشې رضی الله عنها څخـه د غوښـتنې پـه ډول وپوښـتل، چـې آیـا تـه دا ننـداره لیـدل غـواړې؟ هغـې رضی الله عنها ورتـه وویـل، چـې هـو زه یـې لیـدل غـواړم او بیـا رسـول الله (ص) هغـه ننـداره وروښـودله دا داسـې نـه وه، چـې حـضرت عایـشې رضی الله عنها هغـه ننـداره پـه خپلـه لیدلـه او دې مبـارک (ص) پـرې ددې لپـاره سـکوت کـړی وي، چـې هغـه (عایـشه) رضی الله عنها خفـه نـه شـي. بـل دا چـې رسـول الله (ص) پـه خپله هم دا ننداره ولیدله.

ښـه فکـر وکـړئ، رسـول الله (ص) پـه نبـوي مـسجد کـې د امـام غزالـي پـه وینـا نڅـا او اتـڼ تـه اجـازه ورکـوي، آن ننـداره وړانـدې کوونکیـو تـه امـر کـوي، چـې بوخـت اوسئ. بیـا دا ننـداره پـه خپلـه هـم ګوري او خپلې مبارکې مېرمنې ته یې هم ورښیي، نو اوس ولې حرامه شوه؟.

امـام غزالـي د صـوفیانو (حـال) تـه هـم رقـص وایـي او څـو ځایـه یـې نڅـا جـایزه بللـې ده، د ببلګـې پـه توګـه وایـي: "نڅـا روا ده همـدا لامـل دی، چـې حبشیان پـه نبـوي مـسجد کـې نڅېـړې او رسـول الله (ص) او بـي بـي عایـشه رضی الله عنها دواړه یـې وینـې او حـضرت رسـول اکـرم ص حـضرت علـي رض تـه فرمـایي، چـې تـه لـه مـا څخـه یـې او زه لـه تـا څخـه یـم او حـضرت علـي رض ددې خبـرې پـه خوښـۍ کـې خوځېږي او څو ځله یې د عربـانو لـه رواج سـره سـمه خپلـه پـښه پـه ځمکـه ځمکـه ووهلـه. رسـول الله (ص) حـضرت امـام حـسن رض تـه وفرمایـل، چـې تـه پـه صـورت او سـیرت (خـوی او بڼـه) کـې زمـا پـه څېـر یـې. هغـه مبـارک هـم ددې خبـرې پـه اورېـدو سـره لـه خوښـۍ څخـه خپلـې پـښې پـر ځمکـې وهلـې، حـضرت زیـد رض د حـارث زوی تـه یـې وفرمایـل، چـې تـه زمـا خـادم ورور یـې هغـه هـم لـه

خوښۍ څخه په خېزونو شو، نو هغه ځوک چې نڅا حرامه بولي، تېروتی دی.(9)

علامه نیاز فتح پوري د هند د لکهنو د لویې مدرسې د مجلې (نګار) د 1955 کال د جنورۍ او فبرورۍ په ګڼه کې لیکي: "د نورو لرغونو قومونو په څېر په عربانو کې نڅا دود وه، چې ځینې علما په دې اند دي، چې عربانو به چې د الله جل جلاله د کور بیت الله شریف طواف کاوه، نو هغه به هم یو ډول رقص و [چې د ثواب او عبادت په نیت او د مذهب تر اغېز لاندې به یې ترسره کاوه] زمخشري او بېضاوي د دې ایت شریف (و ما کان صلاتهم عند البیت الامکاء و تصدیة...) یعنې "او نه وو لمونځ د دوی په بیت الله کې مګر شپېلۍ وهل او لاسونه پړقول". په تفسیر کې لیکي، چې ښځو او نارینه و به د یو بل په ګوتو کې ګوتې ورکړې، ظرفونه به یې د ډول او طبلو په ځای وهل او بربنډ رقص به یې کاوه. عربانو به د اسلام پر مقدس دین له مشرف کېدلو وروسته هم رقص او نڅا کوله او سندرې او نغمې به یې ورسره زمزمه کولې، خو د جاهلیت د پیر او د اسلام د پېر په نڅا کې یې توپیر دا و، چې د اسلام د پېر نڅا یې د پرمختګ او تمدن له غوښتنې سره سمه پرمختللې او ډېره منظمه وه. د (قرآن اور فنون لطیفه) لیکوال لیکي، چې مسلمانانو نڅا یواځې د تفریح او لوبې وسیله نه ګڼله، بلکې دا یې د یو هنر او فن په څېر پاللـه او په دې اړه یې ډېر کتابونه لیکلي دي او د نڅا ډولونه یې په کې تشریح کړي دي.

د خراسان، فارس، مصر، مغرب، اندلس ټولو نڅا یو له بل سره توپیر درلود، آن د یو حکومت د نڅا ډول به د بل حکومت د نڅا له ډول او بڼې سره توپیر درلود، د اندلس، ممالیکو، فارس او المغرب د حکومتونو د نڅا ډول او بڼې د اموي او عباسي حکومتونو د دور له نڅا سره توپیر درلود. همدا راز د نارینه و او ښځو نڅا هم یو له بل سره توپیر درلود، د عباسیانو په وخت کې نڅا اته ډوله درلودل.

د اسلام په تاریخ کې د ډېرو نخېدونکیو هنروالو نومونه ثبت دي، د عباسیانو د عروج په وخت کې د نڅا په فن کې تر ټولو ستر استادان کېش او عبد السلام وو. د الاغاني لیکوال امام ابو الفرج اصفهاني لیکي، چې دا دواړه د ډېر لوړ کمال خاوندان نخېدونکي وو، خو د لوبدیځې موسیقۍ په نڅا کې بیا اسحق موصلي له دوی دواړو هم وړاندې و. امام ابو الفرج اصفهاني د اسحق موصلي د نڅا یادونه کوي. لیکي، چې اسحق موصلي عباسي خلیفه واثق بالله پر وړاندې دا سې خوندوره، احساس او جذبه پاروونکې نڅا وکړه، چې هغه ورته ودرېد او ویې ویل: "له اسحق څخه په دې فن کې هېڅوک هم وړاندې نه دی" په مصر او اندلس کې هم د اسلامي تمدن په پېر کې د نڅا هنر ډېر پرمختللی و. ډېر خلک په کې لوړو پوړیو ته رسېدلي وو. د دې دور ډېر پېژندل شوي او ډېر مشهور نخېدونکي، چې د پاچایانو پر وړاندې به هم نخېدل. حیدر د احد زوی او د ابراهیم لمسی او د هغه ورور ابراهیم وو. دوی به

هر وخت د مصر د پاچا شاه اشرف په مخکې نڅېدل، چې ابن حجر يې هم يادونه کړې ده. د دې دور بل مشهور نڅېدونکی جعفر دی. عباسيانو د نڅا د پالنې، تنظيم او پرمختګ لپاره ځانګړې وسايل جوړ کړي وو.

د اسلامي تمدن په دور کې نڅا يوازې په عامو نارينه وو او ښځينه وو پورې محدوده نه وه، بلکې د فقهاوو، محدثينو، قاضيانو، واليانو او ډاکټرانو په شېر ډېر خاص، خاص خلک هم نڅېدل.

عطاء الله پالوي ليکي، چې ښه سوچ وکړئ که چېرې نڅا حرامه وي، نو بيا قاضيان، د حديثو پوهان، د فقهې علماء ولې نڅېږي؟ دا هم د حېرانتيا وړ ننداره ده، چې د الله جل جلاله ټول مخلوق په فطري ډول نڅېږي. اسمان او ټوله کره يې نڅېږي، ځمکه او له هغې سره ملګري ټول شيان يې نڅېږي، لمر او سپوږمۍ ځلېږو يشت ساعته په دوامداره توګه په نڅا دي، خو موږ ته ويل کېږي، چې نڅا مه کوئ، ځکه چې حرامه ده !".

خواجه حسن نظامي په خپله ورځپاڼه "سفر" 198_199 مخونو کې يو عکس چاپ کړی دی، چې د رومي مولينا د سلسلې د مريدانو حلقه (کړۍ) ښيي، چې په دې عکس کې لس دولس علما او پيران په ډېر جوش او جذبې سره نڅېږي او د عکس لاندې يې دا جملې ليکلې دي: "د مولينا د کورنۍ د ذکر حلقه چې دا خلک په کې د نڅا په بڼه ذکر کوي او ځينې يې د ذکر په وخت کې په وجد راغلي دي. "نوموړي په 207 مخ کې د هغو ځانګړيو مشايخو نومونه هم ياد کړي دي، چې نڅا يې خوښه وه او خپله هم نڅېدل.

همدا ډول د هندوانو په مذهب کې هم نڅا د عبادت يوه برخه ده، چې تراوسه په مندرونو کې د عبادت په وخت کې ترسره کېږي. څرنګه چې د نڅا شوق د فطرت امانت او د هر انسان په خلقت کې نغښتی، نو د نڅا او موسيقۍ د مذهبي تقدس لرغونتيا هم همدومره پخوانۍ آن تر تاريخ وړاندې زمانو پورې رسېږي. له روايتونو سره سم برهام ديوتا (خدای ګوتمي) تر هر څه لومړی د نڅا او موسيقۍ منظم تصور وړاندې کړ.

له پورتنۍ څېړنې او داسې نورو ګڼو روايا تو څخه داسې پايله اخلو، چې موسيقي او نڅا د اروا د خوښ او تاند ساتلو ستره وسيله ده او خوښ تاند، مسک او مست ژوند د الله جل جلاله غوښتنه ده.

همدا راز نڅا يوه فطري جذبه او د هر چا په تحت الشعور کې نغښتې طبعي غريزه ده او د اسلام مبارک دين د فطرت علمبراره دين دی. اسلام هېڅکله هم د نڅا مخالف نه دی، خو هو داسې نڅا نه چې ځوانې، ښکلې، مستې نجلۍ ته زنګونه وتړي او جامن ور واغوندي او د خلکو د هوس او ويدو جنسي جذبو د راويښولو لپاره ميدان ته وړاندې شي. داسې نڅا هم نه، چې خلک يې د حرفې په ډول وکاروي او هلکان او نجونې د پيسو لپاره استخدام کړي،

بلکې په شریعت کې داسې نڅا روا ده، چې د کومې خوښۍ او خوشحالۍ له کبله د انسان احساس وښومبل شي جذبې ویښې او زړه په حرکت راشي، په ځانګړي ډول د ننګ، غیرت، سوبې، بریا په دښمن د غلبې په وختونو او داسې نورو حالاتو کې چې د پښتنو ملي اتڼ یې ډېره غوره بېلګه بللی شو.

سرچینې

1_غبار خاطر مولانا ابو الکلام ازاد

2_یونس 57 ایت

3_یونس 58 ایت

4_الرحمن 26_28 ایتونه

5_لومړی یادښت

6_قرآن اور فنون لطیفه عطاء الله پالوي

7_شپږم یادښت

8_بخاري امام ابي عبد الله اسماعیل محمد بخاري

9_کیمیای سعادت امام غزالي

10_الانفال 35 ایت.